

A Velenga Kamumu ne Isu Kristo i Herea e Mateo A Nita Vakalohoka

Mateo

E Mateo a apostolo i herea a Velenga Kamumu iea. E Mateo a bakovi ni bole a takis na tahuna e Isu i galea ge ramaia (9:9-13). Muri e Isu i vulakia ge ia tara apostolo, ra ri ala ravulu a polona i rua. E Mateo a bakovi o Iuda. A rana tara e Levi (Markus 2:14-15).

E Mateo i herea a raukea iea na parava ranga na nilobona senturi i taku (50-100 AD), i mata manga na kurukuruna e 60-70 AD.

E Mateo i here lakea ne huriki a kabu vona, re huriki a Iuda. Na Velenga Kamumu iea e Mateo i taki ranga ngava i tabuli na Ngava Dagi hosi, ra i bele muholi ne Isu. Na Ngava Dagi karaba e Mateo i taki a maka ngava na ngava dagi hosi i kupo hateka na buk ranga. A ni tubu na Velenga Kamumu iea, e Mateo i vakasiri e Isu i valai na kabu ne Iuda. I here tabu maea, “E Isu ia e tune David.”

E Mateo i ngaru ni vakasiri e huriki a Iuda ne Isu Kristo ia a Mesaia, ra viri a Vure i vulakia ge korimule e huriki a bakovi a ngatavine vona. E huriki a propet na Ngava Dagi hosi ri taki a Vure ge rudu vilia e Kristo, ge korimule e huriki a Israel. Na Ngava Dagi karaba, e Mesaia i manga “e Kristo.” E Mateo i here na Velenga Kamumu iea a nimadene Isu, a leho i rata, ra ri ta vona e huriki a propet na Ngava Dagi hosi i bele muholi.

*E Huriki a Vuhune Isu
(Lukas 3:23-38)*

¹*E huriki a vuhune Isu Kristo, a hamone Davit, a hamone Abraham.

²E Abraham e tamane Isak.
E Isak e tamane Iakop.

E Iakop e tamane Iuda, turana e huriki e turana mai.

³*E Iuda e tamane Peres rua e Sera, e kinane rua e Tamar.

E Peres e tamane Hesron.

E Hesron e tamane Ram.

⁴E Ram e tamane Aminadab.

E Aminadab e tamane Nason.

E Nason e tamane Salmon.

⁵*E Salmon e tamane Boas, e kinana e Rahap.

E Boas e tamane Obed, e kinana e Rut.

E Obed e tamane Iesi.

⁶*E Iesi e tamane Davit, a hariki.

E Davit e tamane Solomon, e kinana e girihine Uria.

⁷E Solomon e tamane Rehoboam.

E Rehoboam e tamane Abisa.

E Abisa e tamane Asa.

⁸E Asa e tamane Iehosapat.

E Iehosapat e tamane Ioram.

E Ioram e tamane Usia.

⁹E Usia e tamane Iotam.

E Iotam e tamane Ahas.

E Ahas e tamane Hesehia.

¹⁰E Hesehia e tamane Manase.

E Manase e tamane Amos.

E Amos e tamane Iosaia.

* **1:1:** Vuh 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Vuh 38:29-30; Rut 4:18-22

* **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sam 12:24

11 *E Iosaia e tamane Iekonaia turana e huriki e turana mai na tahuna e huriki a Babilon ri lakavu e huriki a Israel, ri turari ria lakea o Babilon.

12 *Muri ne huriki a Israel ri made o Babilon:
E Iekonaia e tamane Siltel.

E Siltel e tamane Serubabel.

13 E Serubabel e tamane Abiud.

E Abiud e tamane Eliakim.

E Eliakim e tamane Asor.

14 E Asor e tamane Sadok.

E Sadok e tamane Akim.

E Akim e tamane Eliud.

15 E Eliud e tamane Eleasar.

E Eleasar e tamane Matan.

E Matan e tamane Iakop.

16 E Iakop e tamane Iosep, e girihine Maria, ra i podea e Isu, ra ni gale e Kristo.

17 E huriki e kabune Isu, i vakatubu ne Abraham i valai ne Davit, ri ala ravulu a polona i va.

Ne Davit i valai na tahuna ri dili o Babilon, ri ala ravulu a polona i va.

Pali ne Babilon i valai na tahuna e Kristoa* ni poda, ri ala ravulu a polona i va.

E Isu Ni Poda
(Lukas 2:1-7)

18 *A nipodane Isu Kristo i bele maea: E kinana, e Maria, ni habikari ne Iosep ge girihina. Pali i uka ma ru parangi ma, ni matakilaka vona i singou na Hanu Kiripiripi. 19 E girihina, e Iosep, a bakovi kiripiripi. I koi ni vakamaruhua na

* **1:11:** 2Ki 22:1–24:20; 2Sto 36:10; Jer 27:20 * **1:12:** Esr 3:2

* **1:17:** E Kristo a nita Hibru i manga i maea, A Viri a Vure i vulakia ge korimule e huriki. * **1:18:** Luk 1:27,35

matane huriki, lakea i luhoi ni pile kapiloho kuananea. ²⁰ I tabana ni luhoi ni rata mavonga, lakea a agelo ne Bakovi Dagi i bele vona na vurena, i ta maea, “Iosep, hamone Davit, naha ni mangenge ni bolena e Maria ge girihimu, a vuhuna a maki i bele vona, i valai na Hanu Kiripiripi. ²¹ * Bara i podea a koma bakovi. O vunua ge Isu,† a vuhuna bara i korimule e huriki a kabu vona na naro hale ne ria.”

²² A maki nga ri bele, ge bele muholi a ngavane Bakovi Dagi i taki e huriki a propet vona hosi, i ta maea, ²³ * “A sirula bara i singou tavula, i podea a koma bakovi, bara ni gale e Emanuel.” A pelegona a ngava e Emanuel i maea, “A Vure i made turane hita.”

²⁴ Na tahuna e Iosep i hadongo, i muri mai a ngavana agelo ne Bakovi Dagi. I tulia e Maria ge girihina, ru lakea na tanga. ²⁵ *Pali i uka ma i mahita turana, i harena na tahuna e Maria i podea a koma bakovi vona. Lakea e Iosep i vunua a rana e Isu.

2

A Nupesi na Nirikena Haro

¹ E Isu ni poda o Betlehem na tabeke ne Iudea na tahuna a Hariki e Herod i matakari vonga. Muri e huriki a bakovi na lohokanga na nilahona hada to malaga na tabeke na nirike na haro, to valai o Ierusalem. ² *To nana, “Avia a viri ni poda

* **1:21:** Luk 1:31; 2:21 † **1:21:** E Isu, na nita Grik i manga e Iosua. A pelegona i manga i maea, E Bakovi Dagi i korimule hita.

* **1:23:** Ais 7:14 * **1:25:** Luk 2:21 * **2:2:** Gi 24:17

a hariki ne huriki a Iuda? Mete masia a hada vona na tabeke na nirike na haro, mete valai mete ge kavurikea.” ³ Na tahuna a Hariki e Herod i longoa a ngava iea, i lege a lohona. E huriki o Ierusalem ranga, i lege a lohone ria. ⁴ Lakea i gale palupu e huriki a prister dagi, a mari na vinara na lotu, i nana ria vona ni gi poda vai e Kristo. ⁵ Ri ta maea ria, “Bara ni poda na tanga e Betlehem, na tabeke ne Iudea, a vuhuna e huriki a propet hosi ri here maea:

⁶* ‘Ra ioe o Betlehem na tabeke ne Iudea i uka ma a tanga tavula o Iudea, a vuhuna bara i pagitala vomu a matakari, bara ia a matakari ne huriki a kabu nau, re huriki a Israel.’ ”

⁷ Muri e Herod i gale kapiloho e huriki a mosi nga, i nana tou vona a parava to matai a hada vona. ⁸ Muri i rudu tou, to go lakea o Betlehem, i ta maea, “Moto vano, moto matakana kamumua a koma iea. Na tahuna moto matavisia, moto taki iau. Iau tara a ngaru ni lokovonga, ga kavurikea.”

⁹ To longo lobo a ngavana hariki, to vano. Lakea a hada to masia na nirikena haro, i muga ne tou, i vano i koro polomeli na tanga i made vona a koma. ¹⁰ Na tahuna to masia a hada, to vivi hateka. ¹¹* Na tahuna to bele na ruma, to masia a koma turana e kinana e Maria, lakea to turume puru, to kavurikea e Isu. To bole tala na tava ne tou a mahala, to vakaparua na gol, a buluka mangisipa ni gale a insens tara, a mir tara. ¹² A Vure i ta pupukari ne tou na vurena, nahea to go

* **2:6:** Mai 5:2; Ion 7:42 * **2:11:** Sng 72:10-15; Ais 60:6

hamule maia e Herod. Lakea to ramai a dala tara, to hamule lakea na robo ne tou.

E Iosep i Ha Lakea o Egipto

¹³ To vano pali a bakovi dagi nga, lakea a agelo ne Bakovi Dagi i bele ne Iosep na vurena, i ta maea, “O pesi rike turana koma, e kinana, moto ha lakea o Egipto. Moto made vonga. Muri bara taki matou, moto hamule valai. E Herod i matakanea a koma iea, ta ge rabalakia.”

¹⁴ Lakea i pesi rike na rodo, i vango a koma rua e kinana, to ha lakea o Egipto. ¹⁵ *To made vonga i harena na tahuna e Herod i mate. Lakea i bele muholi a ngava e Bakovi Dagi i taki hosi ne huriki a propet, i ta maea, “A gale talea o Egipto e tugu a bakovi.”

E Herod i Rabalaki e Huriki a Koma Bakovi

¹⁶ Na tahuna e huriki a mosi nga i uka ma ri hamule valai ne Herod, i madihi a hatena, a vuhuna i matakilaka vona ri tamia. I vakuku e huriki a nugumaheto ri gi rabalaki e huriki a koma bakovi o Betlehem, na tabeke tabukoi vonga, a pida ne ria i polotano na pida i rua. I lohoka vona a pida ne Isu bara i polotano na pida i rua, a vuhuna i longo a nitane huriki a bakovi na nirike na haro. ¹⁷ Ngane a ngava i bele muholi, ra ngava e Bakovi Dagi i taki hosi ne Ieremaia a propet, i ta maea,

¹⁸ * “Ni longo na tanga e Rama e huriki ri haloho. E Resel i taringi e huriki e tuna. Pali i koi ni gi luke,

* **2:15:** Hos 11:1 * **2:18:** Vuh 35:19; Jer 31:15

a vuhuna e huriki e tuna
ri mate lobo pali.”

To Hamule
(*Lukas 2:39*)

¹⁹ Muri e Herod i mate, lakea a agelo ne Bakovi Dagi i bele ne Iosep o Egipto na vurena, ²⁰ i ta maea, “E huriki ta ri gi rabalakia a koma ri mate pali. O pesi rike, o tuli a koma rua e kinana, moto hamule lakea na robo e Israel.”

²¹ Lakea i pesi rike, i tuli rua to hamule lakea o Israel. ²² Pali i mangenge ni lakea o Iudea, a vuhuna i longoa e Arkelaus i bole a murine tamana, e Herod, i matakari a tabeke ne Iudea. A agelo ne Bakovi Dagi i bele ne Iosep na vurena, i vakalongoa, i mavonga to lakea na tabeke ne Galili. ²³ *To vano to made o Nasaret. Ngane i bele muholi a ngava na propet i ta maea, “Bara ni gale ia a koma o Nasaret.”

3

E Ioanes a Mari ni Vahilolo
(*Markus 1:2-8; Lukas 3:1-18; Ioanes 1:19-28*)

¹ Na tahuna iea, e Ioanes, a mari ni vahilolo, i tubu ni leho, i vara na tabeke i ngeki o Iudea.

² *I vara maea, “Mu pulo a vilone mua, a vuhuna a harikianga na hunu i tabukoi ge bele.” ³ *Re Ioanes, a propet e Isaia i vakalongo muga vona, i ta maea,

“A lohona viri i gale dagi na tabeke i ngeki, i ta maea,
‘Mu pelekadoa a dala ne Bakovi Dagi.

* **2:23:** Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Ion 1:45 * **3:2:** Mat 4:17; Mrk

1:15 * **3:3:** Ais 40:3

Mu pelekadoa a dala ge laho vona ge kiripiripi.’ ”

⁴* A varakia ne Ioanes ni rata na vuna kamel. I rea tata ia na palabele ni rata na kulina meme.* I kani a koa, a ame na robo. ⁵ E huriki lobo o Ierusalem, e huriki lobo na tabeke ne Iudea, e huriki lobo tabukoi na naru e Iordan ri lokovonga maia. ⁶ Ri taki tala a naro hale ne ria, lakea i vahilolo ria na naru e Iordan.

⁷* Pali na tahuna i matai e huriki a Pariseo, a Sadusi ri valai mai ia ge vahilolo ria, i taki ria, i ta maea, “Mua a tuna mata! E rei i taki mua mu gu ha vona a rongova ne Bakovi Dagi? ⁸ Mu rata a naro ge vakasiri mu pulo a narone mua. ⁹* Naha ni luhoi mua, ge mua a hamone Abraham, mu gu malamala pali. Naha ni luhoi mavonga, a vuhuna a Vure i kara ni pulo a kedo nga, ge ria e huriki a hamone Abraham. I vai a kanena narone mua? Mu rata taro a naro kamumu ge vakasiri mua mu pulo muholi a vilone mua. ¹⁰* A kira i tabuli tabukoi pali na vuhuna kai. A kai i uka kanena kamumu, bara ni tolo puru, ni rungani.

¹¹* “Iau a vahilolo mua na naru a vuhuna mu pulo a vilone mua. Pali a bakovi tara bara i luve muri nau i tuhaka hateka nau. Iau i uka ma a bakovi kamumu ga bole polo a vahapolo vona. Na tahuna i valai, bara i vahilolo mua na Hanu Kiripiripi, a kanono. ¹² Ngane i tabukoi bara i kalipida e huriki a bakovi kamumu, a bakovi

* **3:4:** 2Ki 1:8 * **3:4:** A varakia ne Ioanes i manga a varakia ne Elaisa hosi. * **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:9:** Ion 8:33,39; Rom 4:12 * **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9 * **3:11:** Ion 1:26-27,33; Apo 1:5

hale, i manga a bakovi i leho na hania na vit i kalipida a vit, a luluna. Bara i bole e huriki a bakovi kamumu, i ru ria na tanga kamumu, i manga a bakovi i leho na hania i ru kadolu a vit pololilo na roho na vit. Pali bara i bole e huriki a bakovi hale, i voro rike ria na kanono, i manga a bakovi i leho na hania na vit i bole a luluna vit, i voro rike na kanono. A kanono iea, i uka a nilobona.”

E Isu Ni Vahilolo

(Markus 1:9-11; Lukas 3:21-22; Ioanes 1:31-34)

¹³ Muri e Isu i pea e Galili i lakea na naru e Iordan, e Ioanes ge vahiloloa. ¹⁴ Pali e Ioanes i hehe, i ta maea, “I navai ga vahilolo ioe? Ioe a viri bara o vahilolo iau.”

¹⁵ Pali e Isu i koli, “O rata kunanea, a vuhuna i kamumu tu gu rata lobo a maki e Bakovi Dagi i taki tu gu rata.” Lakea e Ioanes i longo, i vahiloloa.

¹⁶ *E Ioanes i vahilolo lobo a Isu, lakea e Isu i malaviriri kunana i pea a naru. A hunu i mata ka, lakea i masia a Hanuna Vure i puru valai manga a balu, i toka langa vona. ¹⁷ *Lakea a lohona viri i ta valai na hunu, i ta maea, “Iea e tugu a hategu. A vivi hateka vona.”

4

A Hanitu i Tonia e Isu

(Markus 1:12-13; Lukas 4:1-13)

¹ * Na parava tara a Hanu Kiripiripi i rudua e Isu ge lakea na tabeke i ngeki, a hanitu ge tonia

* **3:16:** Ion 1:32 * **3:17:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35

* **4:1:** Hib 2:18; 4:15

vonga. ²*E Isu i peremu a maki ni kani na parava i ravulu va, a rodo i ravulu va. Lakea i vitolo. ³A bakovi ni toni e huriki i bele vona, i takia, “Ge ioe a tuna Vure, o taki a kedo nga ri gi mapulo ri gi manga a bret.”

⁴*E Isu i koli, “A ngava ni here puru na Hinere, i ta maea, ‘A bakovi i uka ma ge mahuri na maki ni kani kunana. A bakovi bara i mahuri na tahuna i longototo a ngava lobo na Vure.’ ”

⁵Muri a hanitu i tulia e Isu, i vakapesi langea na mapana roho na Vure o Ierusalem, ⁶*i takia, “Ge ioe a Tuna Vure, o to raga, a vuhuna a ngava ni here puru na Hinere i maea, ‘A Vure bara i rudu e huriki a agelo vona, ri valai ri matakari ioe.

Ri gi bole rike ioe na limane ria, ma ge padi a vahamu a kedo.’ ”

⁷*Lakea e Isu i koli mule, i ta maea, “Ni here puru tabu na Hinere, i ta maea, ‘Naha ni tonia e Bakovi Dagi, a Vure vomu.’ ”

⁸Muri a hanitu i tuli tabua e Isu, ru lakea na mapana lolo dagi tara. I vakasiria vona a tanga lobo na malala, a bagetua ne ria. ⁹Lakea a hanitu i takia, “Ioe bara o turume puru, o vasileki nau, bara habi vomu a maki lobo nga.”

¹⁰*Lakea e Isu i takia, “Satan, o ha nau! A ngava ni here puru na Hinere i maea, ‘O kavurikea e Bakovi Dagi, a Vure vomu, o ramai kunana ia.’ ”

¹¹Muri a hanitu i ha taroa. I valai ngane e huriki a agelo ri tuhoria.

* **4:2:** Nim 34:28 * **4:4:** Vin 8:3 * **4:6:** Sng 91:11-12 * **4:7:** Vin 6:16 * **4:10:** Vin 6:13

E Isu i Vakatubu ni Vara
(Markus 1:14-15; Lukas 4:14-15; Ioanes 4:3,43-45)

¹² *Na tahuna e Isu i longoa a velengane Ioanes ni ru dili na bavi, i hamule lakea o Galili. ¹³ I malaga o Nasaret, i vano i made o Kapernaum, a tanga tabukoi na darilomu na malala ne huriki a kabu ne Sebulun e Naptali. ¹⁴ Ngane i bele muholi a ngava ni taki polo na propet, e Isaia, i ta maea, ¹⁵ **“E huriki ri made na malala ne huriki a Sebulun, e huriki a Naptali, a dala i pori lakea na dari, na tabeke tara na naru e Iordan, a robo e Galili, ra i made vona e huriki i uka ma ria a Iuda,*
¹⁶ *e huriki ri made na uvo ri masia a nipara dagi; e huriki ri made na maniru na matenga, a nipara i parai ria.”*

¹⁷ *Ngane e Isu i vakatubu ni vara maea, “Mu pulo a vilone mua. A harikianga na hunu i tabukoi ge bele.”

E Isu i Gale e Huriki a Murimuri
(Markus 1:16-20; Lukas 5:2-11; Ioanes 1:35-42)

¹⁸ Na parava tara, e Isu i lalaho na gagana Darilomu e Galili, i matai e maki tari rua, e Simon (a rana tara e Petrus), turana e tarina e Andreas. Ru ru a vuko, a vuhuna rua a tahodari. ¹⁹ Lakea e Isu i gale rua, i ta maea, “Muru valai, muru muri nau. Ga tovo marua ni tuli valai nau e huriki a bakovi, i manga a hini ngane muru lakavu a

* **4:12:** Mat 14:3; Mrk 6:17; Luk 3:19-20

* **4:15:** Ais 9:1-2

* **4:17:** Mat 3:2; 10:7

manu.” ²⁰ Ru malaviriri kunana ru pea a vuko ne rua, ru muri maia.

²¹ I laho lokovonga, i matai tabu e maki tarina rua, e Iakop e Ioanes. Ru made na aga turane tamane rua, e Sebedi, to hono a vuko. Lakea e Isu i gale rua. ²² Ru malaviriri kunana ru pea e tamane rua na aga, ru ramaia e Isu.

E Isu i Vakamahuri e Huriki Ri Giloa
(Lukas 6:17-19)

²³ *Muri e Isu i lakea na maka tanga na tabeke ne Galili, i dili na maka roho na vaponga, i vara e huriki na Velenga Kamumu na harikianga na hunu. I vakamahuri e huriki lobo ri tahoka a gilanga. ²⁴ *A velengana ni longo na tanga lobo na tabeke ne Siria, lakea e huriki ri tuli valai ne Isu e huriki ri giloa na gilanga vilihaliha, e huriki ri tahoka a nimadihi dagi, e huriki i dili ne ria a hanitu, e huriki ri matemate, e huriki a beu. Ri tuli valai vona, i kori ria lobo. ²⁵ *E huriki lobo o Galili, o Dekapolis, o Ierusalem, o Iudea, na tabeke tara ne Iordan, ri muri vona.

5

E Isu i Tovo e Huriki
(Lukas 6:20-23)

¹ Ngane e Isu i matai e huriki ri muri vona ri ala kupo, lakea i sike na gagana lolo, i made puru. E huriki a murimuri vona ri valai maia, ² lakea i vakatubu ni tovo ria, i ta maea,

* **4:23:** Mat 9:35; Mrk 1:39; Apo 10:38

* **4:24:** Mrk 6:55

* **4:25:** Mrk 3:7-8

- 3 * “E huriki ri ngaru hateka a Vure ge korimule
ria, ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge habi ne ria a harikianga
na hunu.
- 4 * “E huriki ri tangi ngane ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge luke ria.
- 5 * “E huriki ri vakakiroko mule ria ri gi vivi,
a vuhuna a malala lobo bara ne ria.
- 6 * “E huriki ri ngaru hateka ni ratena a maki lobo
i kamumu na matana Vure ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge kori kamumu ria.
- 7 “E huriki a bakovi ni dodo ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge dodo ria.
- 8 “E huriki i malamala a hatene ria ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge made turane ria.
- 9 “E huriki ri rata e huriki ri valemu, ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge gale ria e huriki e tuna.
- 10 * “E huriki ni vakamadihi vakaroro a vuhuna ri
malamala, ri gi vivi,
a vuhuna a Vure ge habi ne ria a harikianga
na hunu.
- 11 * “Na tahuna e huriki ri ratapile a rane mua,
ri vakamadihi vakaroro mua, ri biu tavula mua
a vuhuna mu ramai iau, mu vivi. 12 * Mu vivi
hateka, a vuhuna a Vure ge kona dagi hateka mua
meli na hunu. E huriki a propet hosi, ria ranga, e
huriki ri vakamadihi ria, a vuhuna ri ramai iau.

A Sol, a Nipara na Malala
(Markus 9:50; Lukas 14:34-35)

* 5:3: Ais 57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; Kap 7:17 * 5:5: Sng
37:11 * 5:6: Ais 55:1-2 * 5:10: 1Pe 3:14 * 5:11: 1Pe 4:14
* 5:12: 2Sto 36:16; Apo 7:52

13 “Mua a sol na malala. Pali a sol, ge lobo a namina, ni gi bole mule tabu navai a namina? Bara ni vuroki, i laho langa vona e huriki, a vuhuna i uka lehona.

14 * “Mua a nipara na malala. A tanga meli na kupona i uka ma ge kapiloho. 15 * I uka ma si namia a lam, muri si gi kavitagua na ulo. Bara si ru polomeli na dede ge parai e huriki lobo na ruma. 16 * I mavonga kunana a naro kamumu ne mua ge parai e huriki a bakovi a ngatavine, ri gi matai, ri gi kavurikea e Tamane mua na hunu.

A Vinara na Vure

17 * “Naha ni luhoi ga valai ni vakalobo a vinara, a ngava ne huriki a propet. Iau a valai i uka ma ga vakalobo a vinara. A valai ga rata a ngavana vinara, a ngavane huriki a propet ri gi bele muholi. 18 * A taki muholi mua, a hunu a malala bara ru lobo. Pali i uka tara hinere kiroko ni here pololilo na vinara ge lobo, bara i vano i harena na nilobona maki lobo. 19 * E rei a viri i longotaroa tara ngava kiroko nau, i tovo e huriki ranga ri gi longotaroa, bara ni gale a bakovi tavula na harikianga na hunu. Pali e huriki ri muri mai, ri tovo a ngava lobo nau bara ni gale a bakovi dagi pololilo na harikianga na hunu. 20 A taki mua, a narone mua ge malamala na narone huriki a Pariseo, e huriki a mari na vinara na lotu. Ge uka, i uka ma mu gu dili na harikianga na hunu.

* **5:14:** Ion 8:12; 9:5 * **5:15:** Mrk 4:21; Luk 8:16; 11:33

* **5:16:** Epe 5:8-9; 1Pe 2:12 * **5:17:** Rom 3:31 * **5:18:** Luk 16:17; 21:33 * **5:19:** Iak 2:10

A Nihinihate
(Lukas 12:57-59)

21 * “Mu longo pali a vinara tara ne Moses i maea, ‘Naha ni rabalaki a viri. A Vure bara i pelekado e huriki ri rabalaki a viri.’ 22 * Pali iau a taki mua, e rei a viri i tahatea e turana, a Vure bara i pelekadoa. I muholi, e rei a viri i ratapilea a rane turana bara i pesi na kot ne huriki a Iuda. Pali e rei a viri i ta maea, ‘Ioe a manga,’ bara i puru na kanono na imperno.

23 * “I mavonga, na tahuna o habi a nihabi vomu na dede, pali o longovisia e turamu tara i tahoka a ngava vomu, 24 o pe taro vonga na dede a nihabi vomu. O hamule maia e turamu, muru pelekado taro a ngava. Muri o valai o habi a nihabi vomu.

25 “Na tahuna a viri i padi virihi ioe na ngava, o toni ni pelekado malaviriri a ngava, na tahuna muru tabana ni laho lakea na kot. Bara i uka, bara i turari ioe lakea na mari ni pelekado. A mari ni pelekado bara i habi ioe na limana tagari, bara ri ru dili ioe na bavi. 26 A taki muholi ioe, i uka ma go pagitala, ge harena na tahuna o koli mule lobo a maki vona.”

Naha Ni Ngutu

27 * “Mu lohoka vona a vinara i ta maea, ‘Naha ni mole.’ 28 Pali iau a taki mua, e rei a viri i ngutu kunana na matana a ngatavine, i rata pali a vilo na molenga na hatena. 29 * A matamu tara ge rata ioe go rata a rabu hale, o sigi talea, o

* 5:21: Nim 20:13; Vin 5:17 * 5:22: 1Ion 3:15 * 5:23: Mrk 11:25
* 5:27: Nim 20:14; Vin 5:18 * 5:29: Mat 18:9; Mrk 9:47

vurokia. I kamumu a tabeke tara na kakaimu ge velu, pali a kakaimu lobo i uka ma ni gi voro puru na imperno. ³⁰ A limamu tara ge vakaboru ioe na rabu hale, o palakudua o vurokia. I kamumu a tabeke tara na kakaimu ge velu, pali a kakaimu lobo i uka ma ni gi voro puru na imperno.

Naha Ni Vapile na Parangia

(Mateo 19:9; Markus 10:11-12; Lukas 16:18)

³¹ * “A vinara tara ne Moses mu longoa i maea, ‘E rei a viri i ngaru ni pilea e girihina ge habia vona a raukea na nivapile.’ ³² *Pali iau a taki mua, e rei a bakovi i pile tavulea e girihina, re girihina i uka ma i mole, i ratea ge ratea a naro na molenga. Pali e rei a bakovi i parangi a ngatavine ni pile, a bakovi iea tara i mole.

Naha Ni Kaba

³³ * “A ngava tara na vinara mu longoa i maea, ‘Na tahuna o kaba, naha ni pulo tabu a ngavamu. O ramai lobo a ngava o kaba vona ne Bakovi Dagi.’

³⁴ * “Pali iau a taki mua, naha ni kaba. Naha ni kurahia a Hunu, a vuhuna a hunu a gula hariki na Vure. ³⁵ *Naha ni kurahia a malala, a vuhuna ia a maki a Vure i ru langa a vahana vona. Naha ni kurahia e Ierusalem, a vuhuna ia a vuhutanga na Hariki Dagi. ³⁶ Naha ni kurahia a gimu, a vuhuna o keru go ratea tara vumu ge kato o ge kea. ³⁷ A

* **5:31:** Vin 24:1-4; Mrk 10:4 * **5:32:** 1Ko 7:10-11 * **5:33:**
 Levi 19:12; Gi 30:2; Vin 23:21 * **5:34:** Ais 66:1; Mat 23:22; Iak
 5:12 * **5:35:** Sng 48:2; Ais 66:1

ngava o taki kunana ge ‘emi,’ e ‘uka.’ A ngava ranga bara o taki, i valai kunana na hanitu.

Naha Ni Koli a Naro Hale
(Lukas 6:29-30)

³⁸* “Mu longoa tara vinara ne Moses i maea, ‘A viri i biputua a ngimu, o koli, o biputua a ngina. A viri ge sigi talea a matamu, o koli, o sigi talea a matana.’ ³⁹ Pali iau a taki mua, naha ni gegea a bakovi hale. A viri tara ge ubi a garemu, o tabalahehe, ge ubi ioe na garemu tara. ⁴⁰ A viri tara ge vakapesi ioe na kot ge bolea a padirodo vomu, o habia vona tabu a varakia vomu. ⁴¹ A nugumaheto ge vakuku ioe go laho turana na marava i taku, go kaloho polo a maki vona, o laho turana na marava ge rua. ⁴² O habi na viri i nongi a maki vomu. Naha ni vakatoku na viri i ngaru ni bole taro vomu ranga maki.

O Ngaru a Pile Vomu
(Lukas 6:27-28,32-36)

⁴³* “Mu longo pali a ngava i maea, ‘Mu ngaru e huriki e turane mua, mu marikoi e huriki a pile ne mua.’ ⁴⁴* Pali iau a taki mua, mu ngaru e huriki a pile ne mua, mu vasileki ne huriki ri vakamadihi vakaroro mua. ⁴⁵ Bara mu rata mavonga, bara ni gale mua e huriki e tune Tamane mua meli na hunu, a vuhuna i ratea a haro i para langa ne huriki lobo: e huriki a bakovi malamala, e huriki a bakovi hale. I habi a vala ne huriki lobo: e huriki a bakovi malamala, e huriki a bakovi hale. ⁴⁶ Mua bara mu ngaru

* **5:38:** Nim 21:24; Levi 24:20; Vin 19:21 * **5:43:** Levi 19:18

* **5:44:** Nim 23:4-5; Luk 23:34; Apo 7:60; Rom 12:14,20

kunana e huriki ri ngaru mua, a ra maki kamumu mu gu bolea? E huriki a bakovi ni bole a takis, ria ranga ri ngaru kunana e huriki ri ngaru ria. ⁴⁷ Pali mua, mu gu tagui kunana e huriki e turane mua, a narone mua ge rangi navai a narone huriki ranga? E huriki na uvo, ria ranga ri rata mavonga. ⁴⁸ *Mu laho malamala liu, a vuhuna e Tamane mua meli na hunu i malamala liu.”

6

Mu Tuhori a Matasia

¹ *Muri e Isu i ta maea, “Na tahuna mu rata a naro kamumu, naha ni vakasiri. Mu rata kapiloho. Bara mu vakasiri, i uka ma mu gu bole a mapane mua ne Tamane mua na hunu. ² Na tahuna mu habi a maki na matasia, naha ni rudu mugea a viri ge vaki a tavure ge vakalongo e huriki. E huriki a tabele rua ri rata mavonga pololilo na roho na vaponga, polovavo na dala. Ri ngaru e huriki ri gi kavurike ria. A taki muholi mua, ri bole lobo pali a mapane ria. ³ Pali mua, na tahuna mu habi a maki na matasia, mu ratea i uka ma ge lohoka vona e huriki a turane mua. ⁴ Mu habi kapiloho ne huriki a matasia. Muri e Tamane mua, ra i matai a maki ni rata kapiloho, bara i kona mua.

A Nivasileki (Lukas 11:2-4)

⁵ * “Na tahuna mu vasileki, naha ni rata manga e huriki a tabele rua. Na tahuna ri vasileki, ri pesi pololilo na roho na vaponga, o na harena dala, ri

* **5:48:** Levi 19:2; Vin 18:13 * **6:1:** Mat 23:5 * **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14

ngaru ni gi matai. A taki muholi mua, a mapane ria ri bole loba pali. ⁶ Na tahuna o vasileki, o dili na ruma, o tukaria a logo, o vasileki ne Tamamu, ra i made kapiloho. Muri e Tamamu, ra i matai a maki lobo ni rata kapiloho, bara i kona ioe. ⁷ *Na tahuna mu vasileki, naha ni ta tavulavula manga e huriki a bakovi i uka ma ria a Iuda ri rata. Ri pahaluhoi ta a Vure ge longo ria na tahuna ri rata a ngava i kupo. ⁸ *Naha ni ramai a narone ria, a vuhuna e Tamane mua i lohoka vona a maki mu ngaru. Na tahuna i uka ma mu takia ma, i lohoka vona pali.

⁹ I mavonga, mu vasileki maea:

‘Tamane mia meli na hunu,
mi ngaru e huriki ri gi togoa a ramu,

¹⁰ *a harikianga vomu ge valai.

A ningaru vomu ni gi

ramai koea na malala, i manga a hini ni rata
meli na hunu.

¹¹ O habi a maki ni kani ne mia ge karea a parava mona.

¹² *O puga vuroki a naro hale ne mia,
i manga a hini mi puga a naro hale ne huriki
ri rata hale mia.

¹³ *Naha ni tuli mia mi gi dili na nitoni.

O korimule mia na bakovi hale.’*

¹⁴ * “Na tahuna mu lohople a naro hale ni rata virihi mua vona, e Tamane mua na hunu tara bara i puga vuroki a naro hale ne mua. ¹⁵ Pali

* **6:7:** 1Ki 18:25-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:10:** Luk 22:42

* **6:12:** Mat 18:21-35 * **6:13:** Luk 22:40; Ion 17:15; 2Tes 3:3;

2Tim 4:18; Iak 1:13 * **6:13:** Abakovihale, re Satan. * **6:14:**

Mrk 11:25-26

mua i uka ma mu gu lohopile a naro hale ne huriki, e Tamane mua tara i uka ma ge puga vuroki a naro hale ne mua.

A Niperemu

¹⁶* “Na tahuna mu peremu, nahea mu gu mata vitoloka i manga e huriki a tabele rua ri rata. Ri rata ria i malulu a matane ria ri gi vakasiri e huriki ta ri pile a kinani. A taki muholi mua, a mapane ria ri bole loboa pali. ¹⁷ Pali mua, na tahuna mu peremu mu vahilolo a matane mua, mu biri a gine mua na nibiri, ¹⁸ i uka ma ni gi matakilaka vona mu peremu. E Tamane mua, ra i made kapiloho, i matai a maki mu rata kapiloho, bara i kona mua.

A Mahala na Hunu (Lukas 12:33-34)

¹⁹* “Naha ni ru kadolu a mahala na malala. Koea na malala a madume, a dedu bara ri ratapile a mahala ne mua, a bakovi na panahoa bara i dili i panaho. ²⁰* Mu ru kadolu a mahala na hunu. Meli na hunu, i uka madume a dedu ri gi ratapile a maki. I uka a bakovi na panahoa ge dili ge panaho. ²¹ A hatemu bara i lakea mai kunana a tabeke o ru a mahala vomu vona.

A Matane Hita (Lukas 11:34-36)

²² “A matana viri i manga a nipara na kakaina. Na tahuna a matamu i kamumu, a nipara i kori a kakaimu lobo. ²³ Pali na tahuna a matamu i hale, a kakaimu lobo bara i made na uvo. Pali

* **6:16:** Ais 58:5-9 * **6:19:** Iak 5:1-3 * **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22

a matamu i uka ma ge habi tabu a nipara vomu, bara o made na uvo dagi.

*Naha Ni Leho na Bakovi Dagi Ge ala Rua
(Lukas 16:13)*

²⁴ “I uka tara viri ge vora na bakovi ala rua, a vuhuna bara i koi vona tara, i ngarua tara. Bara i habi a hatena na bakovi tara, i biu a bakovi tara. I uka tara viri ge vora varago na Vure, a moni.

*Naha Ni Loho Lege
(Lukas 12:22-31)*

²⁵ * “I mavonga a taki mua naha ni luhoi lege lae vona a nimade ne mua, a maki mu gu kani, a maki mu gu ninu. Naha ni luhoi lege lae vona a kakaine mua, a ra maki mu gu rodo. A maki dagi a nimahuri, a maki kiroko a maki ni kani. A maki dagi hateka a kakaina viri, a maki kiroko a varakia. ²⁶ * Mu matai a maka kadirovo, i uka ma ri varo a maki ni kani, i uka ma ri mirio kilala. Ri uka roho ni ru kadolu a maki ni kani. Pali e Tamane mua na hunu i vakani ria. Mua ranga, bara i vakani mua, a vuhuna a Vure i ngaru hateka mua na maka kadirovo. ²⁷ A naro ni luhoi lege, i uka ma ge kori ioe go mahuri malaku. ²⁸ “Pali i navai mu luhoi lege lae na maki mu gu rodo? Mu matai a maka hurumade. I uka ma ri leho kilala, i uka ma ri rahi kilala a varakia. ²⁹ * Pali a taki mua, a hurumade nga ri bagetu keke hateka, ri kamumu hateka na bagetua ne Solomon, ra hosi i bagetu kamumu hateka. ³⁰ A Vure i vakabagetu a maka hurumade ri tabuli

* **6:25:** Pili 4:6; 1Tim 6:6-8; 1Pe 5:7 * **6:26:** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * **6:29:** 1Ki 10:4-7; 2Sto 9:3-6

popote kunana, muri ri mate. Pali mua ranga, a Vure bara i vakabagetu mua. A bagetua ne mua bara i kamumu hateka na bagetua na hurumade. Ra mua, i uka ma mu luhoi tora hatekea a Vure. ³¹I mavonga, naha ni loho lege lae mu gu ta maea, ‘A ra mi gi kania?’ o ‘A ra mi gi nua?’ o ‘A ra mi gi rodoa?’ ³²*E huriki i uka ma ria a Iuda ri nunu muri mai a maka maki nga. Pali e Tamane mua meli na hunu i lohoka vona mu ngaru a maki nga. ³³*Naha ni luhoi a maki nga. Mu luhoi taro a harikianga vona, muri a maki nga ranga bara ni habi. ³⁴I mavonga, naha ni luhoi lege lae na a ra maki ge bele kuduvi. A parava kuduvi bara i tahoka a maregoa vona. Mu luhoi kunana a parava mona.”

7

Naha Ni Pelekado a Viri (Lukas 6:37-38,41-42)

¹* “Naha ni pelekado a viri, lakea e Bakovi Dagi i uka ma ge pelekado mua. ²*Bara i pelekado mua ge manga a hini mu pelekado e huriki ranga. A naro mu rata virihi e huriki ranga, a Vure tara bara i rata virihi mua vona. ³I navai o masia a muku na matane turamu, pali o mata kepa vona a bokona kai i koro na matamu ke? ⁴Go taki navia e turamu, ‘Ga kuri tala a muku na matamu,’ pali a matamu i vona a bokona kai dagi? ⁵Ioe a bakovi na taminga! O bole tala taro a bokona kai na

* **6:32:** Mat 6:8 * **6:33:** 1Ki 3:11-14; Sng 37:4,25; Rom 14:17

* **7:1:** Rom 2:1; 1Ko 4:5; Iak 4:11-12 * **7:2:** Mrk 4:24

matamu, muri bara o matai kamumu, o kuri tala a muku na matane turamu.

⁶ “Naha ni habi na ligo a maki na Vure, bara i kara mate ioe. Naha ni vuroki lakea na boro a kepe ne mua, bara i paha loi.

Mu Nana, Mu Matakana, Mu Tutulidi
(Lukas 11:9-13)

⁷ * “Mu nana a maki mu ngaru, lakea a Vure bara i habi ne mua. Mu matakana a maki mu ngaru, lakea a Vure bara i kori mua mu gu bole. Mu tutulidi, a Vure bara i talea a logo, bara mu dili. ⁸ * Mu rata mavonga, a vuhuna e huriki ri nana a maki, bara ri bole visi. E huriki ri matakana a maki, bara ri matavisi. E huriki ri tutulidi, bara ri dili visi.

⁹ “E rei ne mua, ge ngaru a bret e tuna, ge habi a kedo vona? ¹⁰ O ge ngaru a manu e tuna, ge habi a mata vona? ¹¹ * Mua e huriki a bakovi hale, pali mu matakari kamumu e huriki e tune mua. E Tamane mua meli na hunu i kamumu liu. Pali i navai mu luhoia i uka ma ge habi a maki kamumu ne huriki ri nanea? ¹² * I mavonga, a ra naro mu ngaru e huriki ri gi rata virihi mua vona, mua ranga mu rata. A ngava iea kunana ia a vuhuna a vinara ne Moses, a nitane huriki a propet.

A Logo Kiroko, a Logo Dagi
(Lukas 13:24)

¹³ “Mu dili na logo bala holo, a vuhuna a dala na vuranga i bola, a logo vona i ngavaka. ¹⁴ Pali a

* **7:7:** Mrk 11:24; Ion 14:13; 15:7; 16:23-24 * **7:8:** 1Ion 3:22;
5:14-15 * **7:11:** Iak 1:17 * **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31;
Rom 13:8-10

dala na nimahuri vakaroro i kiroko, a logo vona i bala holo. E huriki ala popote kunana bara ri matavisia.

A Kanena Kai
(Lukas 6:43-44; 13:25-27)

¹⁵ * “Mu matadoko vona e huriki a nitamina propet. Ri tamilalu ni rata a rabu kamumu, pali ri ngaru ni ratapile mua. Ri manga a kaugara i tamilalu ni made madoru, ge lakavu a sipsip.
¹⁶ *Mu matai a rabune ria, bara mu matakilala ria. I uka ma si pasi a vuana vao na barakau. I uka ma si gi pasi a kanena kulu na ngatavinekou.
¹⁷⁻¹⁸ A kai kamumu i uka ma ge vakabele a kanena ge hale. Bara i vakabele kunana a kanena i kamumu. A kai hale i uka ma ge vakabele a kanena ge kamumu. Bara i vakabele kunana a kanena i hale. ¹⁹ *A kai lobo i uka ma ri vakabele a kanena i kamumu, bara ni tolo vuroki, ni voro rike na kanono. ²⁰ *I mavonga kunana, mu matai a rabune huriki a nitamina propet, bara mu matakilala ria. ²¹ *Naha ni luhoi e huriki lobo ri gale iau e ‘Bakovi Dagi, Bakovi Dagi’ ri gi dili na harikianga na hunu. E huriki bara ri dili, re huriki ri ramai a ningaru ne Tata na hunu.
²² Na nilobona parava e huriki ala kupo bara ri taki iau, ri ta maea, ‘Bakovi Dagi, Bakovi Dagi, mi rata na ramu a nita propet. Mi lili tala e huriki a hanitu na ramu. Mi rata a maka nivakasiri i kupo.’ ²³ *Pali iau ga ta kavakava ne ria, ga ta

* **7:15:** Mat 24:24; Apo 20:29; 2Pe 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Iak 3:12
* **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Ion 15:6 * **7:20:** Mat 12:33
* **7:21:** Luk 6:46; Iak 1:25 * **7:23:** Sng 6:8; 2Tim 2:19

maea, ‘I uka ma lohoka ne mua. Mu malele ha nau, mua e huriki a mari ni putu puru a vinara.’

Ni Hae a Roho
(Lukas 6:47-49)

²⁴ “E huriki ri longo a nitagu, ri longototo, ri manga a bakovi i tahoka a niluhoi kamumu, i hae a roho vona langa na kedo. ²⁵ Muri a vala i boru, i tua a meka. A vilu i pori, i pulua a roho. Pali i uka ma i mapuka, a vuhuna a butuna i pesi langa na kedo.

²⁶ “Pali a viri i longo a ngavagu, pali i longotaro, i manga a bakovi i uka niluhoi kamumu. I hae langa na hire a roho vona. ²⁷ Muri i boru a vala, i tua a meka. A vilu i pori, i pulua a ruma, lakea i mapuka, i tangi pahumu puru.”

²⁸ E Isu i ta lobo, lakea e huriki ri turutu vona a nivara vona, ²⁹ *a vuhuna i uka ma i vara manga e huriki a mari na vinara na lotu. I vara manga a bakovi i tahoka a nitora.

8

A Bakovi i Giloa na Patala
(Markus 1:40-42; Lukas 5:12-14)

¹ Na tahuna e Isu i raga na lolo, a bakovi ala kupo hateka ri muri vona. ² A bakovi tara i ratapilea a patala i valai, i turume puru na matane Isu, i ta maea, “Bakovi Dagi, ioe bara o ngaru, o vakamatapado iau.”

³ Lakea e Isu i toto talea a limana, i padoia, i ta maea, “Iau a ngaru. O matapado.” I malaviriri kunana i malaharuri vona a patala. ⁴ *Muri e Isu

* **7:29:** Mrk 1:22; Luk 4:32

* **8:4:** Levi 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

i takia, “Naha ni takia tara viri. O vano o vakasiri ioe na prister. Muri o habi a nihabi vomu, i manga a hini e Moses i taki hosi. Lakea e huriki ri gi matakilaka vona ioe ni vakamatapado pali.”

*A Vora na Ubu
(Lukas 7:1-10)*

⁵ Na tahuna e Isu i dili o Kapernaum, a ubu na tara na nugumaheto i valai vona, i takia ge koria, ⁶ i ta maea, “Bakovi Dagi, a vora nau a pea na tanga. I mate a limana a vahana, i bole a nimadihi dagi.”

⁷ Lakea e Isu i takia, “Ga lokovonga, ga vakamahuria.”

⁸ Pali a ubu i koli i ta maea, “Bakovi Dagi. I uka ma iau a bakovi kamumu go valai na ruma nau. O ta kunana, bara i mahuri a vora nau. ⁹ A ta maea, a vuhuna iau a longototo e huriki a bakovi dagi nau. E huriki a nugumaheto a matakari ria, ria ranga ri longototo iau. Bara takia a viri tara ge vano, bara i vano kunana. O a takia ge valai, bara i valai kunana. A takia a vora nau ‘o ratea a maki iea,’ bara i rata kunanea.”

¹⁰ Na tahuna e Isu i longoa a ngavana bakovi iea, i turutu. Lakea i taki e huriki ri muri vona, i ta maea, “A taki muholi mua, i uka ma a masia ma tara bakovi o Israel ge luhoi torea a Vure ge manga a bakovi iea.* ¹¹ *A taki mua, e huriki ala kupo i uka ma ria a Iuda bara ri valai na tabeke lobo na malala, bara ri made turane Abraham, e Isak, e Iakop na habu na harikianga na hunu.

* **8:10:** A ubu na tara na nugumaheto a bakovi o Rom. I uka ma ia a Iuda. I mavonga e Isu i turutu vona a niluhoi dagi vona.

* **8:11:** Luk 13:29

12 *Pali e huriki a Iuda, ra ri made muga na harikianga bara ni tonu tala na uvo. Bara ri tangi, i vaheri mavonga a ngine ria a vuhuna i madihi a hatene ria.”

13 Muri i takia a ubu, i ta maea, “O hamule! Bara i bele manga a hini o luhoi tora ge bele.” Na kilala iea kunana, a vora vona i tavaga.

*E Lahuane Petrus
(Markus 1:29-34; Lukas 4:38-41)*

14 Muri e Isu i lakea na ruma ne Petrus. Na tahuna i bele, i masia e lahuane Petrus, a ngatavine, i mahita na kiri, i rongo a kulina.

15 Lakea i padoia a limana ngatavine, i lobo a gilanga vona. Lakea a ngatavine iea i pesi rike, i vakatubu ni gutu a maki ni kani ne Isu.

16 Na malunga ni tuli valai vona e huriki i dili ne ria a hanitu. I taki e huriki a hanitu ri gi ha, lakea ri ha. I vakamahuri e huriki ri giloa. 17 *Na naro iea kunana i bele muholi a nita i herea a propet e Isaia hosi, i ta maea,
“I korimule hita na gilanga,
i vakamahuri hita.”

*A Naro Ni Muri Mai e Isu
(Lukas 9:57-60)*

18 Na tahuna e Isu i matai e huriki ala kupo ri pesi haluia, i taki e huriki a murimuri vona ri gi rike na aga, ri gi polo lakea na tabeke tara na darilomu. 19 Muri tara mari na vinara na lotu i valai vona i ta maea, “Mari ni tovo. I vai a hini go lakea vona, ga muri mai ioe kunana.”

* **8:12:** Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 * **8:17:** Ais 53:4

20 *Lakea e Isu i koli i ta maea, “A kaugara i tahoka a dupina i mahita vona. A kadirovo i tahoka a nuna i mahita vona. Pali a Tuna Bakovi i uka ruma ge mahita vona.”†

21 *Muri a murimuri tara i takia, “Bakovi Dagi, ga vano taro, ga tanua e tata.”

22 Pali e Isu i koli maea, “E huriki ri made na uvo ri manga e huriki a viri ri mate pali. O taparaki ria ri gi tanu e huriki a viri ne ria. Pali ioe, o muri mai iau.”

E Isu i Vakamalilo a Dari
(Markus 4:36-41; Lukas 8:22-25)

23 Muri e Isu i rike na aga turana e huriki a murimuri vona. 24 I bele vakaturutu ne ria vavo na dari a vala, a vilu dagi. I bolu hateka a dari, i dili na aga. Pali e Isu i mahita. 25 E huriki a murimuri vona ri vangoa, ri ta maea, “Bakovi Dagi, o korimule hita, ma ga si gi pasiri!”

26 *E Isu i koli, i ta maea, “I navai mu man-ge? I uka ma mu luhoi tora hateka.” Muri i pesi rike i tahate a vilu a dari, ru pasi valo puru, a dari i malilo liu.

27 Ri turutu, ri vanana, “Ia a bakovi navai? A vilu a dari ru longototoa.”

E Isu i Kori a Bakovi ala Rua
(Markus 5:1-17; Lukas 8:26-37)

28 Ngane e Isu i bele na tabeke tara na Darilomu e Galili, na robo ne huriki a Gadare. Na tahuna i bele, i pugai a bakovi ala rua, ru pagitala na murine huriki ri mate. A bakovi nga, i dili ne rua

* **8:20:** 2Ko 8:9 † **8:20:** O matai a hanuna kaugara ne Lukas 9:58. * **8:21:** 1Ki 19:20 * **8:26:** Mat 14:31; Sng 89:9

a hanitu. E huriki ri mangenge ni polo vonga, a vuhuna ru rata tuhare hateka. ²⁹ *Lakea ru gale dagi, ru nanea, “Tuna Vure, a ra go ratea ne mia? A parava a Vure ge pelekado mia i tabana. Pali i navai o valai malaviriri go vakamadihi mia?” ³⁰ A kabuna boro i kani tabukoi. ³¹ Lakea e huriki a hanitu ri nana torea e Isu, ri ta maea, “Ioe go lili tala mia, o rudu mia mi gi dili na kabuna boro nga.”

³² Lakea e Isu i ta maea, “Mu vano!” Lakea e huriki a hanitu ri pagitala ne rua, ri dili na kabuna boro. Lakea a maka boro ri nunu puru mai a gali, ri to na darylomu, ri pasiri. ³³ E huriki a matakari na boro ri ha. Ri nunu lakea na tanga, ri vakalongo e huriki vonga a maki i bele na bakovi ala rua nga, ra i pagitala ne rua a hanitu. ³⁴ Muri e huriki na tanga dagi ri pagitala ri gi masia e Isu. Na tahuna ri masia, ri tonoa ge pe a tabeke ne ria, ge vano.

9

A Bakovi Vaha Mate (Markus 2:2-12; Lukas 5:18-26)

¹ *Muri e Isu i rike na aga, i pasi polo na darylomu, i bele na tanga vona.* ² Na tahuna i made vonga, e huriki a bakovi ranga ri kaloho vilia vona a bakovi i mate a vahana, i mahita na moke. Na tahuna i matai ria ri luhoi tora ia, i takia a vaha mate, “O tugu. Naha ni luhoi lege. A puga vuroki a naro hale vomu.”

* **8:29:** Mrk 1:24; Luk 4:41 * **9:1:** Mat 4:13 * **9:1:** Atanga vona, e Kapernaum

³ Lakea e huriki a mari na vinara na lotu ri luhoi maea, “Ra bakovi iea, i hale hateka, i pahaluhoi ta ia a Vure.”

⁴ *E Isu i lohoka na niluhoi ne ria, lakea i ta maea, “I navai mu luhoi hale? ⁵ I vai a ngava kavakava ga takia? Ga ta maea, ‘A puga vuroki a naro hale vomu,’ o ga ta maea, ‘O pesi rike o laho?’

⁶ *Pali ngane ga vakasiri mua, a Tuna Bakovi i tahoka a nitora koea na malala ni puga vuroki a naro hale.” Muri i takia a vaha mate, i ta maea, “O pesi rike, o bolea a moke vomu, o lakea na tanga.”

⁷ Lakea i pesi rike, i lakea na tanga. ⁸ Na tahuna e huriki ri masia a naro iea, ria lobo ri mangenge, lakea ri kavurikea a Vure, ra viri i habi a nitora.

*E Isu i Galea e Mateo
(Markus 2:13-14; Lukas 5:27-28)*

⁹ Muri e Isu i malaga, i laho lokovonga. I masia a bakovi tara, a rana e Mateo, i mamade na roho na takis. Lakea e Isu i takia, “O muri nau.” Lakea e Mateo i pesi rike, i muri maia.

¹⁰ Muri e Isu i vano, i kani na ruma ne Mateo. E huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a bakovi hale, ri valai, ri kani turane Isu, e huriki a murimuri vona. ¹¹ *Na tahuna e huriki a Pariseo ri masia, ri nana e huriki a murimuri vona, ri ta maea, “I navai a mari ni tovo ne mua i kani turana e huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a bakovi hale?”

¹² Na tahuna e Isu i longoa a ninana iea, i ta maea, “E huriki i uka ma ri giloa i uka ma ri gi matai a dokta. E huriki ri giloa kunana bara ri

* **9:4:** Luk 9:47; Ion 2:25 * **9:6:** Ion 17:2 * **9:11:** Luk 15:2

masia. ¹³ *Mu vano mu luhoi kado taroa a nitana Vure iea: ‘I uka ma a ngaru a nihabi. A ngaru a rabu ni dodo.’ Iau a valai i uka ma ga gale mua e huriki mu luhoi ta mu malamala mu gu pulo a vilone mua. A valai ga gale e huriki ri naro hale ri gi pulo a vilone ria.”

*A Rabu ni Peremu
(Markus 2:18-22; Lukas 5:33-39)*

¹⁴ *Muri e huriki a murimuri ne Ioanes ri valai, ri nanea e Isu, “I navai mia turana e huriki a Pariseo mi peremu, pali e huriki a murimuri vomu i uka ma ri peremu?”

¹⁵ E Isu i koli, i ta maea, “Ri gi tangi navai e huriki ri valai na habu na parangia? Pali na tahuna a bakovi i parangi karaba ni tuli tala ne ria, bara ri peremu.

¹⁶ “I uka ma si gi bolea a mavidana lavalava karaba si gi rahi karia a hini i marape na matutu na varakia. Bara si rata mavonga, na tahuna si loi a varakia, a mavidana lavalava karaba bara i hoho, i turapea a matutuna varakia, muri bara i ratea a hini mavida i ngavaka. ¹⁷ I uka ma si gi guru dili a vain karaba na matutuna buroi ni rata na kulina meme. † Bara si rata mavonga, bara i mapoda a kulina meme, i maguru tala a vain. A vain karaba bara ni guru dili na buroi karaba, lakea a vain, a buroi bara ru kamumu varago.”

*E Isu i Vakamahuri a Koma
(Markus 5:22-43; Lukas 8:41-56)*

* **9:13:** Hos 6:6; Mat 12:7 * **9:14:** Luk 18:12 † **9:17:** A buroi ne huriki a Iuda ni rata na kulina me.

¹⁸ I uka ma i vakalobo ma a nitana, i valai tara matakari na roho na vaponga, i turume puru na ngalane Isu i togoa, i ta maea, “E tugu a ngatavine i mate ngane kunana. O valai o padoia, ge mahuri mule.”

¹⁹ Lakea e Isu i pesi rike i vano turana. E huriki a murimuri vona, ria ranga ri lokovonga.

²⁰ Na tahuna ri lalaho lokovonga, a ngatavine tara, i pori vona a dara na pida i ravulu a polona i rua, i laho valai muri ne Isu, i padoi a ngutuna varakia vona. ²¹ *I rata mavonga, a vuhuna i luhoi maea, “Iau ga padoi kunanea a varakia vona, bara tavaga.”

²² Ngane e Isu i matagege, i masia, i ta maea, “Naha ni luhoi lege. O tavaga a vuhuna o luhoi tora iau.” Malaviriri kunana, i lobo a gilanga vona.

²³ Na tahuna e Isu i bele na ruma na matakari, i matai e huriki ri haloho, ²⁴ lakea i taki ria, “Mu ha. A koma i uka ma i mate. I mahita kunana.” Lakea ri nongo vakia. ²⁵ Ni tonu tala lobo e huriki, muri i dili, i nugua a limana a koma ngatavine, lakea i mahuri mule. ²⁶ A velengana ni longo na tanga lobo na tabeke iea.

A Kepa ala Rua

²⁷ *E Isu i malaga tabu, i laho lokovonga. Lakea a bakovi ala rua ru kepa, ru muri vona ru gale tala, ru ta maea, “O hamone Davit, o dodo maria.”

²⁸ Na tahuna i dili na ruma, a kepa nga ru valai vona, lakea i nana rua, “Muru luhoi iau a kara ni vakamatapara marua?”

Lakea ru koli, “Bakovi Dagi, i muholi.”

* **9:21:** Mat 14:36 * **9:27:** Mat 20:29-34

29 Muri i padoi a matane rua i ta maea, “Ge bele manga a hini muru luhoi ge bele.” 30 *Lakea ru mata para. E Isu i taki tora rua, i ta maea, “Naha ni vakalongoa tara viri na maki i bele ne marua.”

31 Pali ru vano, ru vakalongo lae na tabeke iea a maki i bele ne rua.

32 Na tahuna ru vano, a bakovi i dili vona a hanitu, i ngavarubu, ni tuli valai ne Isu. 33 *Lakea e Isu i lili talea a hanitu. Muri a bakovi iea i vakatubu ni ta. E huriki ri made turane Isu ri turutu, ri ta maea, “I uka tara maki maea ge bele hosi o Israel!”

34 *Pali e huriki a Pariseo ri ta maea, “I lili tala e huriki a hanitu na nitora na hariki na hanitu.”

I Uka Vora

35 *E Isu i lakea na tanga dagi, a tanga kiroko lobo, i tovo e huriki pololilo na roho na vaponga. I vara e huriki na Velenga Kamumu na harikianga na Vure. I vakamahuri e huriki lobo ri giloa.

36 *Na tahuna i matai e huriki, i dodo ria, a vuhuna a niluhoi ne ria i varoru, ri uka nitora. Ri manga a maka sipsip ri uka matakari. 37 *Muri i taki e huriki a murimuri vona, “A maki ni kani na hania i kupo hateka, pali e huriki a bakovi ni mirio i uka ma ri ala kupo hateka. 38 Lakea mu nanea a tahona hania ge rudu valai tabu ranga bakovi ri gi mirio.”

* **9:30:** Mat 8:4 * **9:33:** Mrk 2:12 * **9:34:** Mat 12:24; Mrk 3:22; Luk 11:15 * **9:35:** Mat 4:23; Mrk 1:39 * **9:36:** Gi 27:17; 1Ki 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mrk 6:34 * **9:37:** Luk 10:2

10

E Huriki a Apostolo

(Markus 3:13-19; Lukas 6:12-16)

¹* Muri e Isu i gale palupu e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, i habi a nitora ne ria ni lili vuroki a hanitu, ni vakamahuri e huriki ri giloa.

² A rana e huriki a apostolo ala ravulu a polona i rua ra nga: e Simon (a rana tara e Petrus), e tarina e Andreas. E Iakop e Ioanes, rua e tune Sebedi. ³ E Pilip rua e Bartolemeus. E Tomas rua e Mateo (a bakovi ni bole a takis). E Iakop e tune Alpius, e Tadeus. ⁴ E Simon a hamone Silot, e Iudas Iskariot, ra viri i habi e Isu na limane huriki a bakovi hale.

E Isu i Rudu Tala e Huriki a Apostolo

(Markus 6:7-13; Lukas 9:1-5)

⁵ E Isu i rudu tala a apostolo nga ala ravulu a polona i rua, i taki tora ria, i ta maea, “Naha ni lakea mai e huriki i uka ma ria a Iuda. Naha ni dili na tanga ne huriki a Samaria. ⁶* Mu lakea mai kunana e huriki a kabu ne Israel. Ri manga a kabuna sipsip ri velu na robo. ⁷* Mu vara maea, ‘A harikianga na hunu i valai tabukoi pali.’ ⁸ Mu vakatavaga e huriki ri giloa, mu vakamahuri mule e huriki ri mate, mu vakamatapado e huriki ri tahoka a patala, mu lili tala e huriki a hanitu. A habi tavula a nitora ne mua, lakea mua ranga, mu kori tavula e huriki. ⁹* Na tahuna mu vano,

* **10:1:** Mrk 6:7; Luk 9:1 * **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mat 3:2;
4:17; Luk 10:9,11 * **10:9:** Luk 10:4

naha ni bole a gol, a silva, a moni. ¹⁰ *Naha ni bole a hole. Naha ni bole a varakia ge rua. O bole ge taku kunana. Naha ni bole a vahapolo, a kodo. Mu laho pa, a vuhuna a vora bara ni vakani.

¹¹ “E rei a tanga dagi o a tanga kiroko mu dili vona, mu matakanea tara bakovi kamumu. Mu made turana bakovi iea kunana, i vano i harena na tahuna mu pea a tanga iea. ¹² *Na tahuna mu bele na ruma, mu tagui e huriki vonga. ¹³ A tahona ruma ge rata kamumu mua, mu nanea a Vure ge rata kamumua. Pali a tahona ruma i uka ma ge rata kamumu mua, a Vure i uka ma ge rata kamumua. ¹⁴ *E rei a tanga i uka ma i tagui mua, i uka ma ri longo a ngavane mua, mu pe a tanga iea, mu biua, mu kurudu pasi a habulo na vahane mua, a vuhuna ri biu mua. ¹⁵ *A taki mua, na tahuna a Vure i pelekado e huriki, a nimadihi bara i bolea e huriki na tanga iea bara i dagi hateka na nimadihi i bolea e huriki na tanga e Sodoma, e Gomora.

E Huriki Bara Ri Vakamadihi Mua
(Markus 13:9-13; Lukas 21:12-17)

¹⁶ * “A rudu tala mua manga a tuna sipsip ri laho na kurukuruna kabu na kaugara. I mavonga, mu mamata, mu made madoru manga a balu. ¹⁷ *Mu matadoko ne huriki a bakovi. Bara ri vakapesi mua na ngava. Bara ri hotu mua pololilo na maka roho na vaponga. ¹⁸ Bara ri turari mua mu pesi

* **10:10:** Luk 10:7; 1Ko 9:14 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:**
Luk 10:10-12; Apo 13:51 * **10:15:** Mat 11:24; Iud 7 * **10:16:**
Luk 10:3; Rom 16:19 * **10:17:** Mrk 13:9-11; Luk 12:11-12;
21:12-15

na matane huriki a matakari, a hariki a vuhuna mu ramai iau. I mavonga e huriki nga, turana e huriki i uka ma ria a Iuda, bara mu vakalongo ria vona a maki mu matai iau a rata, a ngava a taki. ¹⁹ Na tahuna ri lakavu mua, naha ni loho lege lae na maki mu gu taki o mu gu ta navai. A Vure bara i habi ne mua a ngava bara mu taki na tahuna iea, ²⁰ * a vuhuna a ngava mu gu taki, i uka ma ga ngavane mua. A Hanune Tamane mua bara i ta polo ne mua.

²¹ * “E maki tari rua, a viri tara bara i habi e turana na limane huriki a pile, ri gi rabalakia. A bakovi bara i lohoplea e tuna. E huriki a koma bara ri lohople e tamane ria, e kinane ria, bara ri rudu ni gi rabalaki. ²² E huriki a bakovi a ngatavine bara ri marikoi ne mua, a vuhuna mu ramai iau. Pali e rei a viri i pesi tora mavonga ni ramai iau, a Vure bara i korimulea. ²³ Na tahuna a tanga tara i vakamadihi mua, mu ha taroa, mu lakea na tanga tara. A taki muholi mua, i uka ma mu gu paha lobo ma a tanga o Israel, a Tuna Bakovi bara i valai pali.

²⁴⁻²⁵ * “A murimuri i uka ma ge rangia a viri i tovoa. A ra maki i bele vona a mari ni tovo, bara i bele na murimuri vona. A vora tara, i uka ma i rangia a matakari vona. A ra maki i bele na matakari, bara i bele na vora vona. I mavonga, na tahuna e huriki ri taki iau, a tahona ruma, ta iau e Belsabub, mua ranga, bara ri taki mua a kabu nau, ta mua e Belsabub.

* **10:20:** Ion 14:26 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mrk 13:12; Luk 21:16 * **10:24-25:** Mat 9:34; 12:24; Mrk 3:22; Luk 6:40; 11:15; Ion 13:16; 15:20

*Mu Mangenge na Vure Kunana
(Lukas 12:2-7)*

²⁶ * “Naha ni mangenge ne ria. A maki lobo ni rata kapiloho bara i bele kavakava. A maki lobo ni ruhulolo bara ni taki tala. ²⁷ A ngava a taki mua na uvo, mu vakalongo na hini palala. A ngava ni reme mua vona, mu pesi na mapana roho mu vakalongo e huriki vona. ²⁸ *Naha ni mangenge ne huriki a bakovi. Ria bara ri rabalaki kunana a kakaine mua. Pali a hanune mua, ri keri ni rabalakia. A viri bara mu mangenge vona, a Vure, a vuhuna i kara ia ge ratapile a kakaine mua, a hanune mua na imperno. ²⁹ A tuna sisuu i rua bara ni habi ni gi kona na 10 toea kunana. Pali ri mate na tahuna e Tamane mua i taki ri gi mate vona. ³⁰ Mua ranga, i gi lobo pali a lilina vune mua. ³¹ *Naha ni mangenge. A Vure i ngaru hateka mua na maka sisuu i kupo.

*Naha Ni Maruhu ne Isu
(Lukas 12:8-9)*

³² “I mavonga, e rei a viri i taki e huriki a bakovi ne ia a murimuri nau, iau tara bara taki tala na matane Tata, ne ia a murimuri nau. ³³ *Pali e rei a viri i lavuni nau na matane huriki a bakovi, iau tara bara lavuni vona na matane Tata na hunu.

³⁴ “Naha ni luhoi a valai ga rata e huriki ri gi valemu. Iau a valai i uka ma ga habi a nivalemu. A valai ga rata e huriki ri gi vaubi. ³⁵ *A valai ga rata:
‘A bakovi ge gimana e tamana.

* **10:26:** Mrk 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Iak 4:12 * **10:31:** Mat
6:26 * **10:33:** Mrk 8:38; Luk 9:26; 2Tim 2:12 * **10:35:** Mai
7:6

A ngatavine ge gimana e kinana.
 A ngatavine ge gimana e kana ngatavine.
³⁶ E huriki a kabu kabu bara ri vagima.’

³⁷ “E rei a viri i ngaru e tamana e kinana, a ningaru vona i dagi hateka na hini i ngaru iau, i uka ma i kara ia ge ia a murimuri nau. A viri i ngaru hatekea e tuna, a ningaru vona i dagi hateka na hini i ngaru iau, i uka ma i kara ia ge ia a murimuri nau. ³⁸ *Pali e rei a viri i uka ma i kalohoa a kai tavalavala vona, i uka ma i ramai iau, i kerī ge ia a murimuri nau. ³⁹ E rei a viri i ha taro iau, ne vona ni korimule a kulina, bara i velu. Pali e rei a viri i mate a vuhuna i ramai iau, bara i bole a nimahuri vakaroro.

A Mapana Leho
(Markus 9:41)

⁴⁰ * “E rei a viri i tagui mua, i tagui iau. E rei a viri i tagui iau, i taguia a viri i rudu iau a valai. ⁴¹ E rei a viri i taguia a propet, a vuhuna ia a propet, a Vure bara i habia vona a mapana propet. E rei a viri i taguia a bakovi malamala, a vuhuna ia a bakovi malamala, a Vure bara i habia vona a mapana bakovi malamala. ⁴² E rei a viri i vakaninu na naru piu e huriki a murimuri tavula nau, a taki muholi mua, a Vure bara i rata kamumua.”

11

E Ioanes Rua e Isu
(Lukas 7:18-35)

* **10:38:** Mat 16:24-25; Mrk 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Ion 12:25

* **10:40:** Mrk 9:37; Luk 10:16; Ion 13:20

¹ I vara lobo e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, muri i malaga, i laho lae na maka tanga na tabeke ne Galili, i totovo e huriki.

² Na tahuna e Ioanes, a mari ni vahilolo, i made na bavi, i longo a velengana maka maki e Kristo i rata, lakea i rudu e huriki a murimuri vona ³ ri gi nanea, “Ra ioe, ioe kunana a viri a Vure i taki ge rudu vilia, o mi gi davea a viri tara?”

⁴ E Isu i koli, i ta maea, “Mu hamule, mu vakalongoa e Ioanes vona a maki mu longo, a maki mu matai. ⁵ *E huriki a kepa ri matapara, e huriki a beu ri laho tabu, e huriki ri tahoka a patala ri matapado, e huriki ri vou ri longo mule tabu, e huriki ri mate ri mahuri mule tabu, a Velenga Kamumu ni vakalongo ne huriki a matasia. ⁶ E huriki ri matai a maki a rata, pali i uka ma ri koi nau, a Vure bara i rata kamumuria.”

⁷ Na tahuna e huriki a murimuri ne Ioanes ri vano, e Isu i vakatubu ni taki e huriki ne Ioanes, i ta maea, “Ra viri mu dili maia na tabeke i ngeki, i uka ma ia a bakovi ni ta viliha lae, ge manga a pagana viro i bole lelea a vilu. ⁸ I uka ma i bagetu na varakia kabakaba. E huriki ri bagetu na varakia kabakaba ri tahoka a mahala i kupo, ri made na ruma hariki. ⁹ A viri mu vano mu gu masia, a propet. A taki muholi mua, e Ioanes i uka ma ia a propet tavula kunana. ¹⁰ *Hosi ni vakalongo muga vona na hinere, i ta maea, ‘Ga rudua a vinuru nau ge muga vomu, ge pelekadoa a dalamu.’

* **11:5:** Ais 35:5-6; 61:1 * **11:10:** Mal 3:1; Luk 1:76

11 “A taki muholi mua, i uka tara viri i bele koea na malala ge rangia e Ioanes a mari ni vahilolo. Pali a viri i manga a bakovi tavula pololilo na harikianga na hunu i rangia e Ioanes. 12 *Na tahuna e Ioanes, a mari ni vahilolo, i vakatubu a leho vona, i valai i harena mona, a harikianga na hunu i koru malaviriri na nitora na Vure. E huriki a bakovi ni rata tuhare ri vaubi maia. 13 A nitane huriki a propet, a nitana vinara ri vakalongo muga pali, i valai i harena na tahuna e Ioanes i bele. 14 *Re Ioanes, ia a propet a Vure i takia ge vakaru vilia, re Elaisa. Mu longo mai, o i uka? 15 E rei a viri i ngaru ni longokilalea a ngavagu, ge longo kamumu, ge luhoi kado.”

16 Muri e Isu i ta maea, “E huriki na tahuna mona ri manga e huriki a koma ri made na maket. E huriki a koma ranga ri gale, ri ta maea,

17 ‘Mi sigi a kude,
pali mu koi ni raulo.

Mi dua,
pali mu koi ni tangi.’

18 “A ta maea, a vuhuna ri masia e Ioanes i uka ma i kani, i uka ma i ninu, lakea ri ta maea, ‘I dili vona a hanitu.’ 19 *Pali na tahuna ri masia a Tuna Bakovi i kani, i ninu, ri ta maea, ‘Ia a bakovi ni kani hateka, ni ninu hateka. I turana e huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a mari ni rata a naro hale.’ Pali e huriki ri ramai a niluhoi kamumu na Vure, ri vakasiri manga a niluhoi kamumu vona i muholi.”

* **11:12:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mrk 9:11-13

* **11:19:** Mat 9:10

*A Tanga i Uka Ma Ri Pulo a Vilo
(Lukas 10:13-15)*

²⁰ Muri e Isu i tahate e huriki na tanga ranga. I tahate ria, a vuhuna ri matai a nivakasiri i kupo ne Isu, pali i uka ma ri pulo a vilone ria. ²¹ *Lakea i ta maea, “Mua e huriki a bakovi a ngatavine o Korasin, o Betsaida, a Vure bara i ratapile mua! A maka nivakasiri a rata na tanga ne mua, bara ni rata hosi o Tair, o Sidon, bara ri pulo malaviriri a vilone ria, ri rodo a mohu, ri voro tapa mule ne ria a habulo. ²² A taki mua, na parava a Vure ge pelekado e huriki vona, a nimadihi mu gu bolea bara i dagi hateka na nimadihi bara ri bolea e huriki na tanga e Tair e Sidon. ²³ *Mua e huriki a bakovi a ngatavine o Kapernaum, naha ni luhoi a Vure ge bole rike mua na hunu. I uka liu! Bara i voro puru mua na tanga ne huriki ri mate pali. A maka nivakasiri a rata na tanga ne mua, bara ni rata hosi o Sodoma, a tanga iea bara i tabana mona. ²⁴ *A taki mua, na parava a Vure ge pelekado e huriki vona, a nimadihi mu gu bole bara i dagi hateka na nimadihi bara ri bole e huriki na tanga e Sodoma.”

*Mu Valai Nau Mu Malo
(Lukas 10:21-22)*

²⁵ *Muri e Isu i ta maea, “O Tata, ioe a Bakovi Dagi na hunu a malala. A kavurike ioe, a vuhuna o vakasiri a nitamu ne huriki a bakovi tavula, pali o ruhuloloa a nitamu ne huriki ri luhoi ta ri

* **11:21:** Ais 23; Ese 26:1–28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4

* **11:23:** Vuh 19:24-28; Ais 14:13-15 * **11:24:** Mat 10:15; Luk

10:12 * **11:25:** 1Ko 1:26-29

lohoka hateka. ²⁶I muholi, o Tata, o rata mavonga a vuhuna i kamumu na matamu.

²⁷* “E Tata i ru na limagu a maki lobo. I uka tara viri ge lohoka nau, ra iau e Tuna. E Tata kunana i lohoka nau. E Tata tara i uka tara viri ge lohoka vona. Iau e Tuna kunana a lohoka vona. Na tahuna iau a vulaki e huriki ranga, bara vakasiria e Tata ne ria.

²⁸* “E rei a viri i tahoka a nimava i kupo, o valai nau, ga habi a nimalo vomu. ²⁹⁻³⁰Tu gu kalohoa a binole nau, a vuhuna a binole nau i uka ma i mava. O longo ga tovo ioe, a vuhuna iau a bakovi madoru, i uka ma a bakovi ni bibi rike mule iau. Ga habi a nimalo na hanumu.”

12

A Bakovi Dagi na Parava Nimalo (Markus 2:23-28; Lukas 6:1-5)

¹* Muri e Isu i lalaho na hania na vit na Parava Nimalo.* E huriki a murimuri vona ri vitolo, lakea ri vakatubu ni pasi ranga vit, ri kani. ²* Na tahuna e huriki a Pariseo ri masia, ri takia e Isu, “O mata lakea! E huriki a murimuri vomu ri rata a maki a vinara i ta pupukari vona na Parava Nimalo.”

³* E Isu i koli, i ta maea, “Ra mua, i uka ma mu gi a naro i ratea hosi e Davit? Na parava tara e Davit turana tara vona ri vitolo. ⁴* Lakea e Davit i dili na roho na Vure, i bole a bret, i kani, i habi ne huriki a turana, ria ranga ri kani. A bret iea a

* **11:27:** Mat 28:18; Ion 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * **11:28:** Jer 31:25 * **12:1:** Vin 23:25 * **12:1:** A Parava Nimalo ne huriki a Iuda na Sarere. * **12:2:** Nim 20:10 * **12:3:** 1Sam 21:1-6
* **12:4:** Levi 24:5-9

nihabi na Vure. A vinara i taki e huriki a prister kunana ri gi kani. ⁵ *I uka ma mu gi na nitana vinara? E huriki a prister ri leho na roho na Vure, ri leho na Parava Nimalo, pali ri uka ngava vona. ⁶ *A taki mua, a viri i rangi a roho na Vure i made koea ngane. ⁷ *A nitana Vure i ta maea, ‘I uka ma a ngaru a nihabi. A ngaru a rabu ni vadodo.’ Mua bara mu longokilalea a ngava iea, i uka ma mu gu padi virihi e huriki a bakovi malamala. ⁸ A Tuna Bakovi, ia a Bakovi Dagi na Parava Nimalo.”

E Isu i Vakamahuri a Viri
(Markus 3:1-6; Lukas 6:6-11)

⁹ I pe a hini nga, i lokovonga i dili na roho na vaponga. ¹⁰ *A bakovi tara i made vonga, i malai a limana. Ri matakana a ngava ri gi padi virihia e Isu vona, lakea ri nanea, “I ta navai a vinara, ni gi vakamahuri a viri na Parava Nimalo, o i uka?”

¹¹ *Lakea e Isu i koli, i ta maea, “A sipsip vomu ge boru puru na lovo na Parava Nimalo, bara o lalu talea. ¹² Pali na matana Vure, a bakovi i kamumu hateka na sipsip! I mavonga, i kamumu si gi kori a viri na Parava Nimalo.”

¹³ Muri i takia a bakovi, “O toto talea a limamu.” Lakea i toto talea a limana i tavaga liu, i manga a limana tara. ¹⁴ *Pali e huriki a Pariseo ri pagitala, ri vapopo, ri matakanea a dala ri gi rabalakia e Isu vona.

A Vure i Rudua e Isu

* **12:5:** Gi 28:9-10 * **12:6:** Mat 12:41-42 * **12:7:** Hos 6:6;
Mat 9:13 * **12:10:** Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5 * **12:14:**
Ion 5:16

¹⁵ E Isu i lohoka vona a ningaru ne huriki a Pariseo, lakea i pea a tanga iea. E huriki ala kupo ri muri vona. I vakamahuri e huriki lobo ri giloa.

¹⁶ *Pali i taki tora ria nahea ri gi vakalongo e huriki, ne ia e rei muholi. ¹⁷ I rata mavonga, ge bele muholi a ngava a Vure i ta polo na propet e Isaia, i maea:

¹⁸ * * “Mu masia a vora nau, a vulakia.

Ia a hategu, a vivi hateka vona.

Bara vakatorea na Hanugu,

ge vakalongo e huriki i uka ma ria a Iuda, na dala ga korimule ria vona.

¹⁹ I uka ma ge hehe a viri, i uka ma ge tahate.

A lohona i uka ma ni gi longo na kuru tanga.

²⁰ A tabuka i maroro, i popote ge maputu, i uka ma ge raputua.

A lam i keru ni para, i poko kunana, i uka ma ge tutu matea.

Bara i leho i vano i harena na tahuna e huriki ri matakilaka vona a dala ge korimule e huriki vona.

²¹ E huriki lobo na malala bara ri pasimata vona, ge korimule ria.”

E Satan

(Markus 3:20-30; Lukas 11:14-23; 12:10)

²² Muri ni tuli valai vona a bakovi tara i dili vona a hanitu, i kepa, i ngavarubu. Lakea e Isu i vakamahuria, i ta, i mata para. ²³ E huriki ri masia, ri turutu, ri vanana maea, “Ra bakovi iea, a viri si davea, a hamone Davit?”

* **12:16:** Mat 8:4; Mrk 3:12 * **12:18:** Ais 42:1-4 * **12:18:** Mat 3:17

24 *Pali na tahuna e huriki a Pariseo ri longo a ngavane huriki, ri ta maea, “Ra bakovi iea, i lili tala a hanitu na nitora ne Belsabub, a hariki ne huriki a hanitu.”†

25 E Isu i lohoka na niluhoi ne ria, lakea i ta maea, “E huriki na harikianga tara, ri vaubi mule ne ria, bara ri vapida, i lobo tavula a harikianga iea. E rei a tanga, o e rei a kabu ri vaubi mule, bara ri vapida, i lobo tavula a tanga, o a kabu iea. 26 I mavonga kunana, e Satan bara i lili tala mule ia, a harikianga vona bara i lobo tavula. 27 Mu taki iau ta a lili tala a hanitu na nitora ne Belsabub. Pali e huriki a murimuri ne mua, a ni tora ne e rei ri lili tala a hanitu? Ngane e huriki a murimuri ne mua bara ri vakasiri mua mu varoru. 28 *Pali iau a lili tala e huriki a hanitu na nitora na Hanuna Vure. I vakasiri manga a harikianga na Vure i bele pali ne mua.

29 “E rei ge dili tavula na roho na bakovi hateka, ge panaho a mahala vona? Bara i kolo tata taroa a bakovi hateka, muri bara i panaho na ningaru vona. 30 *A viri i uka ma i leho turagu, i ratapilea a leho nau. A viri i uka ma i leho turagu ni tuli e huriki ri gi valai na Vure, i lili e huriki i uka ma ri gi valai na Vure. 31 *A taki mua, a Vure bara i puga vuroki a naro hale na viri i rata virihia e turana, a naro hale na viri i ta hale na Vure. Pali a viri i ta hale na Hanu Kiripiripi, a Vure i uka ma ge puga a naro hale vona. 32 E rei a viri i ta hale na Tuna Bakovi, a Vure bara i puga vuroki a

* **12:24:** Mat 9:34; 10:25 † **12:24:** E Belsabub, a rana tara e Satan. * **12:28:** Apo 10:38; 1Ion 3:8 * **12:30:** Mrk 9:40; Luk 9:50 * **12:31:** Hib 6:4-6

naro hale vona. Pali e rei a viri i ta hale na Hanu Kiripiripi, a Vure i uka ma ge puga vuroki a naro hale vona ngane, i uka ma ge puga vuroki muri ma.

*A Kai Hale, a Kai Kamumu
(Lukas 6:43-45)*

³³ * “A kai kamumu, a kanena i kamumu. A kai hale, a kanena i hale. A kai si matakilalea na kanena kunana. ³⁴ *Mua e huriki a tuna mata. A narone mua i hale, lakea a ngavane mua, ria ranga ri hale. A ngava si taki i valai pololilo na hatene hita. ³⁵ A bakovi kamumu i taki a ngava kamumu, a vuhuna a hatena i kamumu. A bakovi hale i taki a ngava hale, a vuhuna a hatena i hale. ³⁶ A taki mua, na parava a Vure ge pelekado e huriki vona, bara i nana e huriki a bakovi a ngatavine na ngava hale lobo ri rata, lakea bara ri koli. ³⁷ A ngavamu ge kamumu, a Vure bara i taki ioe a bakovi malamala. A ngavamu ge hale, a Vure bara i taki ioe a bakovi hale.”

*A Kilakila ne Iona
(Markus 8:11-12; Lukas 11:29-32)*

³⁸ *Muri e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu ri nanea, “Mari ni tovo, mi ngaru ni masia a nivakasiri go ratea.”

³⁹ *Pali e Isu i koli, “E huriki na tahuna mona, ri hale hateka, ri ha taroa a Vure i manga a ngatavine i ha taroa e kakaina, i mole lae. Ri ngaru ni matai a nivakasiri! Pali i uka ma mu gu masia tara nivakasiri. A nivakasiri i taku kunana

* **12:33:** Mat 7:16-20 * **12:34:** Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45

* **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Ion 6:30 * **12:39:** Mat 16:4; Mrk 8:12

bara mu masia, a ni vakasiri ne Iona a propet. ⁴⁰ *E Iona i made pololilo na kavutuna manu dagi na parava i tolu, a rodo i tolu. I mavonga kunana, a Tuna Bakovi bara i tabuli pololilo na bobona malala na parava i tolu, a rodo i tolu. ⁴¹ *Hosi e huriki a bakovi a ngatavine o Ninive ri longoa a vinara ne Iona, ri pulo a vilone ria. Pali iau a dagi hateka ne Iona, a vara mua, pali i uka ma mu pulo a vilone mua. I mavonga, muri ma na tahuna a Vure ge pelekado e huriki, e huriki a Ninive bara ri pesi rike, ri taki mua mu velu pali. ⁴² *Hosi a hariki ngatavine o Siba i havai valai ge longo a niluhoi kamumu ne Solomon. Iau a dagi hateka ne Solomon, pali mua i uka ma mu longototo a niluhoi kamumu nau. Lakea muri ma na tahuna a Vure ge pelekado e huriki, a hariki ngatavine iea bara i pesi rike, i taki mua mu velu pali.

A Hanitu i Hamule Valai
(Lukas 11:24-26)

⁴³ “Na tahuna a hanitu i pagitala na bakovi, bara i lakea na tabeke i ngeki, i matakana a tabeke ge malo vona. Pali na tahuna i uka ma i matavisia a tabeke tara ge malo vona, ⁴⁴ bara i ta maea, ‘Ga hamule lakea na ruma a pea.’ Na tahuna i bele, i masia a ruma ni kovo tala, ni rata kamumu. ⁴⁵ *Muri i vano i tuli valai a hanitu ala polorua ri hale hateka, lakea ri dili, ri made vona. Muga, a nimadena bakovi i hale. Pali ngane a nimadena i hale liu. Bara i bele mavonga ne mua e huriki a bakovi hale.”

* **12:40:** Iona 1:17 * **12:41:** Iona 3:5 * **12:42:** 1Ki 10:1-10

* **12:45:** 2Pe 2:20

*E Rei e Kinane Isu e Turane Isu?
(Markus 3:31-35; Lukas 8:19-21)*

⁴⁶ E Isu i tabana ni ta turane huriki, e kinana e tarina mai ri pesi polovavo, ri ngaru ni ta turana. ⁴⁷ Lakea a viri tara i vakalongoa, “E kinamu e tarimu mai ri pesi polovavo, ri ngaru ni ta turamu.”

⁴⁸ E Isu i koli, “E rei e nana, e rei e tarigu mai?”
⁴⁹ I vakasiri lakea ne huriki a murimuri vona, i ta maea, “E huriki nga e nana e tarigu mai. ⁵⁰* A viri i muri mai a ningaru ne Tata na hunu, ia e turagu, e kurabagu, e nana.”

13

*A Nita Vakakika na Viri i Varo a Vit
(Markus 4:1-9; Lukas 8:4-8)*

¹ Na parava iea kunana e Isu i pagitala na ruma, i vano i made na dahana darilomu. ²* E huriki ala kupo hateka ri valai, ri pesi haluia, lakea i rike na aga, i pasi polovavo popote. Pali e huriki lobo ri made na lavu. ³ Muri e Isu i taki ria na nita vakakika i kupo. I ta maea, “A bakovi ni leho na hania i varo a vutuna vit. ⁴ Na tahuna i voro lae a vutuna vit, a vutuna ranga ri boru puru na dala, lakea a maka kadirovo ri kani poi.

⁵ “A vutuna vit ranga ri boru langa na tabeke i kedokedo, na tabeke i uka ma i tahoka hateka a malala. Ri kuru malaviriri, a vuhuna a malala i tabuli polomeli kunana. ⁶ Pali na tahuna a haro i rike, i hu ria, ri malai, a vuhuna i uka ma i puru hateka a kana ria.

* **12:50:** Rom 8:29 * **13:2:** Luk 5:1-3

⁷ “A vutuna vit ranga ri boru na tabeke i vona a barakau. A vit i vua, pali a barakau i kae lobi ria.

⁸ “Pali a vutuna vit ranga ri boru langa na malala kamumu, ri lua, ri vakabele a kanene ria i 100 ranga, i 60 ranga, i 30 ranga. ⁹ E rei a viri i ngaru ni longokilalea a ngavagu, ge longo kamumu, ge luhoi kado.”

*I Navai e Isu i Ta Vakakika Kunana?
(Markus 4:10-12; Lukas 8:9-10)*

¹⁰ Muri e huriki a murimuri ri valai vona, ri nanea, “I navai o ta vakakika kunana ne huriki?”

¹¹ E Isu i koli, i ta maea, “A Vure i habi a lohokanga ne mua, mu gu lohoka vona a maki kapiloho na harikianga na Vure. Pali i uka ma i habi a lohokanga ne ria. ¹² *E rei a viri i tahoka a maki pali, bara ni habi tabu ranga ge tahoka ge kupo. Pali e rei a viri i uka ma i tahoka a maki, bara ni bole vuroki vona a maki popote i tahoka. ¹³ A ta vakakika ne ria a vuhuna, ‘Ri matai, pali i uka ma ri matakilala. Ri longo, pali i uka ma ri longokilala.’

¹⁴ * “Re huriki nga, ri ratea i bele muholi a nitane Isaia a propet i maea, ‘Bara mu longo balaka kupo, pali i uka ma mu gu longokilala. Bara mu matai balaka kupo, pali i uka ma mu matakilala.

¹⁵ Ri putungingi. Ri siki kari a talingane ria. Ri mata kopu. Bara i uka, bara ri matakilala a maki ri matai, ri longokilala a ngava ri longo, bara i padi a hatene ria, ri pulo a vilone ria, lakea iau bara vakamahuri ria.’

* **13:12:** Mat 25:29; Mrk 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:14:** Ais 6:9-10; Ion 12:40; Apo 28:26-27

16 *Pali a Vure i rata kamumu mua, mu matak-ilala a maki a rata, mu longokilala a ngavagu. 17 A taki muholi mua, e huriki a propet, a bakovi malamala hosi ri ngaru hateka ni matai a maki mu matai ngane, pali i uka ma ri matai. Ri ngaru ni longo a maki mu longo ngane, pali i uka ma ri longo.

A Pelegona Viri i Varo a Vit
(Markus 4:13-20; Lukas 8:11-15)

18 “Ngane mu longo ga tuvevea a pelegona nivakakika na viri i varo a vutuna vit. 19 A vutuna vit i boru na dala i manga e huriki ri longoa a ngava na harikianga, pali i uka ma ri longokilalea. E Satan i valai, i bole vuroki a ngava ni ru na hatene ria.

20 “A vutuna vit i boru langa na hini kedokedo i manga a bakovi i longo a ngava, lakea i luhoi tora malaviriri kunanea, i vivi vona. 21 Pali i uka ma i pesi tora tabaka, a vuhuna i uka kana. Na tahuna a maregoa i bele, o na tahuna e huriki ri vakamadihi vakaroroa a vuhuna i ramai a nitagu, i malaviriri kunana i pea.

22 * “A vutuna vit i boru langa na barakau i manga a bakovi i longoa a ngava, pali i luhoi hateka a nimadena. A ningaru dagi vona ni bole a mahala i kupo i tamia. A niluhoi nga ru kavitagua a ngava muholi, i uka ma i vakabele a kanena.

23 “Pali a vutuna vit i boru na malala kamumu i manga a bakovi i longoa a ngava, i longokilalea. I vakabele a kanena vit i kupo hateka na vit ni varo muga. I ranga ri vakabele i ravulu tolu (30). I

* 13:16: Luk 10:23-24 * 13:22: Luk 12:16-21; 1Tim 6:9-10,17

ranga ri vakabele i ravulu polotara (60). I ranga ri vakabele i ravulu mule ma a murina balaka taku (100).”

A Nivakakika na Kukuni

²⁴ E Isu i taki tabua tara nita vakakika, “A harikianga na hunu i manga a bakovi i varo a vutuna vit na hania. ²⁵ Na rodo, na tahuna e huriki ri mahita, i valai a pile vona, i varo dili turana vit a kukuni. Muri i vano ia. ²⁶ A vit i koru rike, i pura. A kukuni ranga ri rike.

²⁷ “Muri e huriki a voravora na bakovi iea ri valai, ri takia, ‘Bakovi dagi, mi luhoi ta o varo kunana a vit na hania. Pali ri valai vai a kukuni nga?’

²⁸ “Lakea a tahona hania i ta maea, ‘I varo a pile nau.’ Lakea e huriki a voravora ri takia, ‘Pali mi gi vano mi gi pasi vuroki.’

²⁹ “Pali i koli, i ta maea, ‘I uka. Na tahuna mu pasi vuroki a kukuni, bara mu pasi ruru turana vit. ³⁰ Mu dava. Muri ma na tahuna e huriki ri gi mirio, bara taki ria ri gi pasi vuroki muga a kukuni, ri gi kolo palupu, ri gi rungani. Muri bara ri mirio a vit, ri bole lakea na roho na vit.’ ”

A Nivakakika na Vutuna Mastad (Markus 4:30-32; Lukas 13:18-19)

³¹ E Isu i taki tabua tara nivakakika, i ta maea “A harikianga na hunu i manga a vutuna mastad, ni varo na hania. ³² A vutuna mastad i kaka kiroko liu na maki lobo ni varo na hania. Pali na tahuna i koru rike i langui a maki lobo ni varo na hania. I manga tabua a kai. A maka kadirovo ri hae a nune ria na rahana.”

A Nivakakika na Is (Lukas 13:20-21)

³³ Muri e Isu i taki tabua tara nivakakika, i ta maea, “A harikianga na hunu i manga a is i bolea a ngatavine i pulo turana kabukuna plaoa, muri i pugaga i dagi.”

E Isu i Ta Vakakika Kunana
(Markus 4:33-34)

³⁴ E Isu i uka ma i ta kavakava ne huriki. I taki ria na nita vakakika kunana. ³⁵ *I rata mavonga ge bele muholi a nita hosi ne huriki a propet, i ta maea,

“Na tahuna a ta turane ria, ga ta vakakika.

Ga vakalongo ria na ngava ni ruhulolo hosi na nidoko na malala.”

A Pelegona Nivakakika

³⁶ Muri e Isu i pe e huriki, i dili na ruma. E huriki a murimuri vona ri valai vona ri takia, “O tuveve poloa ne mia a nivakakika na kukuni na hania.”

³⁷ Lakea e Isu i koli, i ta maea, “A Tuna Bakovi a viri i varo a vutuna vit. ³⁸ A hania i manga a tanga lobo na malala. A vutuna vit i manga e huriki a bakovi a ngatavine a Vure i matakari ria. A kukuni i manga e huriki a bakovi a ngatavine e Satan i matakari ria. ³⁹ A pile, ra i varo a kukuni, i manga e Satan. A parava na nimirio i manga a nilobona parava. E huriki ri mirio ri manga e huriki a agelo.

⁴⁰ *A kukuni ni pasi vuroki, ni rungani, bara ni rata mavonga e huriki a bakovi hale na nilobona parava. ⁴¹ *A Tuna Bakovi bara i rudu e huriki a agelo vona ri kope tala na harikianga vona e

* **13:35:** Sng 78:2 * **13:40:** Ion 15:6 * **13:41:** Mat 24:31; 25:31; Mrk 13:27

huriki a bakovi ri longotaro a vinara nau, a maki lobo i rata e huriki ri rata a naro hale. ⁴² *Bara ri voro rike ria na kanono dagi, lakea bara ri tangi, i madihi a hatene ria, ri karatata mavonga a ngine ria. ⁴³ *E huriki a bakovi malamala bara ri para manga a haro pololilo na harikianga ne Tamane ria. E rei a viri i ngaru ni longokilalea a ngavagu, ge longo kamumu, ge luhoi kado.

A Nivakakika na Mahala Ni Ruhulolo

⁴⁴ “A harikianga na hunu i manga a tava ni tanu na malala. A bakovi tara i keli a malala, i matavisia a tava. Muri i ru mule tabua. I vivi hateka, lakea i vano i habi a maki lobo vona ni gi kona. I bole a moni, i konea a tabekena malala iea, ge ne vona a tava ni tanu vonga.

A Nivakakika na Mahala

⁴⁵ “A harikianga na hunu i manga a bakovi tara i matakana a mahala kamumu. ⁴⁶ Na tahuna i matavisia a viri kamumu hateka, i vano i habi a maki lobo vona ni gi kona, muri i konea a mahala.

A Nivakakika na Vuko

⁴⁷ “A harikianga na hunu i manga a vuko ni ru na darilomu, i koro vona a manu legelege. ⁴⁸ Na tahuna a vuko i vonu, e huriki a tahodari ri valai, ri lalu rikea na lavu. Muri ri made puru ri tahoni dili na kulopi a manu kamumu, ri vuroki a manu hale. ⁴⁹ Na nilobona parava bara i mavonga kunana. E huriki a agelo ri gi valai, ri gi kalipida e huriki a bakovi malamala, e huriki a bakovi hale. ⁵⁰ *Bara ri voro rike na kanono dagi e huriki a

* **13:42:** Mat 8:12 * **13:43:** Dan 12:3 * **13:50:** Mat 13:42; Luk 13:28

bakovi hale, lakea bara ri tangi, i madihi a hatene ria, ri karatata mavonga a ngine ria.”

A Ngava Hosi, a Ngava Karaba

⁵¹ Lakea e Isu i nana ria, “Ra ngava a taki. Mu longokilala o i uka?”

Ri ta maea ria, “Mi longokilala.”

⁵² Lakea e Isu i taki ria i ta maea, “I mavonga, e huriki a mari na vinara na lotu ri tovo vona a harikianga na hunu, ri manga a tahona ruma i bole tala na tava vona a mahala karaba, a mahala hosi.”

A Propet i Uka Ma Ni Togo

(Markus 6:1-6; Lukas 4:16-30)

⁵³ Na tahuna i taki lobo a nita vakakika nga, i laho lokovonga. ⁵⁴ *I bele na tanga vona, i dili na roho na vaponga, i vakatubu ni vara e huriki. E huriki vonga ri turutu vona, ri vanana, “Ra bakovi iea, i bolea vai a lohokanga? I bole vai a nitora ni rata a nivakasiri? ⁵⁵ *Si lohoka vona a koma iea. E tamana a bakovi ni hae a ruma kunana. E kinana e Maria. E huriki e tarina mai e Iakop, e Iosep, e Simon, e Iuda. ⁵⁶ E huriki e kurabana, ria ranga ri made koea turane hita. Pali i bole vai a lohokanga, a nitora nga?” ⁵⁷ *Lakea ri marikoi vona. Muri e Isu i taki ria, “A propet ni togo na tanga lobo. Pali e huriki a bakovi a ngatavine na tanga vona i uka ma ri togoa.”

⁵⁸ Lakea i uka ma i rata a nivakasiri i kupo vonga, a vuhuna i uka ma ri luhoi torea.

* 13:54: Ion 7:15 * 13:55: Ion 6:42 * 13:57: Ion 4:44

14

E Ioanes a Mari ni Vahilolo i Mate (Markus 6:14-29; Lukas 3:19-20; 9:7-9)

¹ Na tahuna iea a hariki e Herod* i longo a velengane Isu, ² lakea i taki e huriki a vora vona i ta maea, “Ra bakovi iea, e Ioanes a mari ni vahilolo, i pesi rike mule na matenga! I mavonga i tahoka a nitora ni rata a nivakasiri.”

³⁻⁵ * I ta mavonga, a vuhuna i rabalakia hosi e Ioanes. A nimatene Ioanes i bele maea: e Ioanes i tahatea e Herod na hini i parangi tabu e Herodias, e girihine tukana, e Pilip. I takia, i ta maea, “A vinara i ta pupukari vona go parangi vona e girihine turamu.” I mavonga, e Herod i ngaru ni rabalakia e Ioanes, pali i mangenge e huriki, a vuhuna ri luhoia e Ioanes a propet. Lakea i rudu vakuku e huriki a nugumaheto, ri lakavu kunanea e Ioanes, ri kolo tatea, ri ru dilia na bavi.

⁶ Na parava e Herod ni poda vona, i ratea a habu dagi. E tune Herodias a ngatavine i raulo. Na tahuna e Herod i masia, i vivi hateka, ⁷ lakea i kaba i ta muholi vona ge habia vona a ra maki i ngarua. ⁸ E kinana koma i voro dili a ngava vona, ge ta maea, “A ngaru go rabalakia e Ioanes a mari ni vahilolo, o ru na sika a mapana, o habia nau.” ⁹ Na tahuna a hariki i longoa, i dodo. Pali i vakuku ni gi rabalaki e Ioanes, ri gi bole vilia a gina, a vuhuna i kaba pali na matane huriki ri valai na habu. ¹⁰ Lakea ri palakudua a lohone Ioanes

* **14:1:** A rana hariki iea, e Herod Antipas, e tune Herod, ra hariki hosi i toni ni rabalakia e Isu na tahuna e Isu ia a koma kiroko (Mateo 2:16-18). * **14:3-5:** Mat 21:26

pololilo na bavi. ¹¹ Ri rua na sika a gina, ri bole lakea na sirula. A sirula i bolea, i habia ne kinana. ¹² Muri e huriki a murimuri ne Ioanes ri bolea a podana, ri tanua. Muri ri vano ri vakalongoa e Isu.

E Isu i Vakani e Huriki
(Markus 6:31-44; Lukas 9:10-17; Ioanes 6:1-13)

¹³ Na tahuna e Isu i longoa a velengane Ioanes i mate, i malaga, i rike na aga ta ge lakea na tabeke i ngeki. Pali na tahuna e huriki ri longoa a hini i vano, ri malaga na tanga lobo, ri laho pololilo ri gi buloa. ¹⁴ Na tahuna e Isu i bele, i matai ria, i dodo ria, i vakamahuri e huriki ri giloa.

¹⁵ I malunga liu ngane, lakea e huriki a murimuri vona ri takia, ri ta maea, “I malunga liu pali. A tabeke si made vona i ngeki. O rudu e huriki ri gi hamule lakea na tanga, ri gi kona a maki ni kani.”

¹⁶ Pali e Isu i koli, i ta maea, “Nahea ri gi hamule. Mu vakani ria.”

¹⁷ Ri koli, ri ta maea, “Mi tahoka kunana a bret i lima, a manu i rua.

¹⁸ Lakea e Isu i ta maea, “Mu bole valai nau.”

¹⁹ *Muri i taki e huriki ri gi made puru na varili. I bole a bret i lima, a manu i rua, i mata rike na hunu i kavurikea a Vure. Muri i kevea a bret, i habi ne huriki a murimuri vona ri veru ne huriki.

²⁰ E huriki lobo ri kani, ri maru. Muri e huriki a murimuri vona ri tahoni dili na kulopi i ravulu a polona i rua a kalavana maki ni kani ri kani kaleva. ²¹ E huriki a bakovi ri kani ri ala rangale

* **14:19:** Mat 15:35-39; Mrk 8:6-10

lima (5,000). Pali e huriki a ngatavine, a koma i uka ma ni gi.

E Isu i Laho Langa na Dari

(Markus 6:45-52; Ioanes 6:16-21)

²² Muri e Isu i rudu e huriki a murimuri vona ri gi rike na aga, ri gi muga lakea na tabeke tara na darilomu. Pali i made mule ia, ge ru polo kamumu e huriki. ²³ *E huriki lobo ri vano pali, lakea i sike kikeri na lolo i vasileki. I rodo ngane a hini, i tabana ni made kikeri vonga. ²⁴ Pali e huriki a murimuri ri rike pali na aga, ri pasi tala basi pali. A vilu i pori valai muga, ru vahori a aga.

²⁵ Na malabeonga ngane, e Isu i laho langa na dari, i laho pori mai ria. ²⁶ *Na tahuna e huriki a murimuri ri masia i laho langa na darilomu ri mangenge, ri haloho, a vuhuna ri pahadakia ta a hanitu.

²⁷ Pali e Isu i malaviriri kunana i taki ria, “Naha ni mangenge, mu tuhaka! Iau kunana.”

²⁸ Lakea e Petrus i ta maea, “Bakovi Dagi, ge ioe muholi, o taki iau ga laho langa na dari, ga laho lakene mai ioe.”

²⁹ Lakea e Isu i koli, i ta maea, “O valai.”

E Petrus i page raga na aga, i laho langa na dari, i lakea mai e Isu. ³⁰ Pali na tahuna i masia a vilu i pori hateka, i mangenge, i vakatubu ni pasiri. Lakea i gale tala, i ta maea, “Bakovi Dagi, o korimule iau!”

³¹ *Lakea e Isu i malaviriri kunana i nugua, i takia, “A niluhoi vomu i kiroko hateka. I navai o lohorua?”

* **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk 24:37 * **14:31:** Mat 8:26; Mrk 4:39

³² Na tahuna ru rike na aga, i pasi puru a vilu.
³³ Lakea e huriki ri made na aga ri kavurikea, ri ta maea, “Muholi hateka, ioe a Tuna Vure.”

E Isu i Vakamahuri e Huriki o Genesaret
(Markus 6:53-56)

³⁴ Ri polo kudua a darilomu, ri bele o Genesaret.
³⁵ E huriki a bakovi vonga ri matakilalea e Isu, lakea ri vakaru a ngava ne huriki na tabeke iea, ri bole valai ne Isu e huriki ri giloa. ³⁶ *Ri nana tora ia ri gi padoi kunanea a harena varakia vona. E huriki lobo ri padoia, ri tavaga.

15

A Vinara ne Huriki a Gare Hosi
(Markus 7:1-13)

¹ Na parava tara e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu ri pea e Ierusalem ri valai ri gi masia e Isu. Ri nanea, ² “E huriki a murimuri vomu, i navai ri longotaro a vilo ne huriki a gare hosi? I uka ma ri loi taro a limane ria muga ni kani!”

³ E Isu i koli, i ta maea, “Pali mua, i navai mu longotaro a vinara na Vure mu gu muri mai a vilo hosi? ⁴ *A Vure i vakuku maea, ‘Mu togo e kinane mua e tamane mua.’ I ta maea tabu, ‘E rei a viri i harogi e tamana e kinana, ni gi rabalaki.’

⁵ “Pali mua mu taki ta a viri ge takia e tamana e kinana, ge ta maea, ‘A kinori ta ga habi marua vona, a habi pali na Vure.’ Mu takia i kamumu nahea ge togo e tamana e kinana.’ ⁶ Na naro iea, mu longotaroa a nitana Vure, mu gu ramai

* **14:36:** Mat 9:20-21 * **15:4:** Nim 20:12; 21:17; Vin 5:16

kunana a narone mua. ⁷ Mua e huriki a tabele rua! E Isaia i ta muholi na tahuna i taki virihi mua na nita propet i ta maea,

⁸ * “ ‘Re huriki nga, ri taki ta ri togo iau, pali i uka ma ri ngaru muholi iau.

⁹ Ri kavurike tavula iau; ri tovo e huriki na vinara tavula na bakovi, ri takia ta a vinara na Vure.’ ”

*A Naro Hale i Bele na Hatena Viri
(Markus 7:14-23)*

¹⁰ Muri e Isu i gale valai e huriki, i ta maea, “Mu talangaki valai, mu longokilalea a nitagu. ¹¹ *A maki i dili na ngavana bakovi i uka ma i ratea ge katoki na matana Vure. A maki i ratea i katoki na matana Vure, a maki i pagitala na ngavana.”

¹² Muri e huriki a murimuri vona ri vakalongoa, ri ta maea, “E huriki a Pariseo ri longoa a nitamu, i madihi a hatene ria vona.”

¹³ Pali e Isu i koli mule, i ta maea, “A maki lobo e Tata na Hunu i uka ma i varo, bara ni lipu tala.

¹⁴ *Naha ria. Ri ngaru ni vakasiri a dala ne huriki, pali ri manga a kepa. Pali a kepa, bara i toni ni tulia a kepa, rua varago bara ru boru puru na lovo.”

¹⁵ Muri e Petrus i ta maea, “O tuveve poloa ne mia a pelegona nivakakika.”

¹⁶ Lakea e Isu i taki ria, “Ra mua, i uka ma mu longokilala ma a nitagu? ¹⁷ I kavakava. A maki i dili na ngavamu bara i puru na kavutumu, muri i pagitala na kakaimu. ¹⁸ Pali a ngava i pagitala na ngavana viri i valai na hatena, i ratea i katoki.

* **15:8:** Ais 29:13 * **15:11:** Mat 12:34 * **15:14:** Luk 6:39; Rom 2:19

¹⁹ A maki hale nga ri pagitala na hatena bakovi: a niluhoi hale, a naro ni rabalaki a viri, a molenga, a panahoa, a marapusianga, a nipadimomo. ²⁰ A naro nga ri rata a bakovi i katoki na matana Vure. Pali a viri i uka ma i loi a limana muga ni kani, i uka ma i ratea ge katoki.”

*A Ngatavine o Kenan
(Markus 7:24-30)*

²¹ Muri e Isu i pea a tanga iea, i lakea na tabeke ne Tair, e Sidon. ²² A ngatavine o Kenan tara i made vonga. I valai ne Isu, i ta dagi, i ta maea, “Bakovi Dagi, hamone Davit, o dodo iau! E tugu a ngatavine i dili vona a hanitu, i ratapilea.”

²³ Pali e Isu i uka ma i taratotoa. Muri e huriki a murimuri vona ri taki torea, ri ta maea, “O tonoa a ngatavine iea ge vano. I gale vilihui ne teu.”

²⁴ *Pali e Isu i koli, i ta maea, “A Vure i rudu valai iau ga kori kunana a kabu ne Israel, ri manga a maka sipsip ri velu.”

²⁵ Pali a ngatavine i turume puru na ngalana, i ta maea, “Bakovi Dagi o tuhori iau!”

²⁶ E Isu i koli, i ta maea, “I uka ma i kamumu ni gi bole a maki ni kani ne huriki a koma, ni gi voro lakea na ligo.”

²⁷ A ngatavine i koli, i ta maea, “Bakovi Dagi, o ta muholi. Pali a ligo ranga ri kani poi a momona maki ni kani.”

²⁸ Lakea e Isu i koli, i ta maea, “Ngatavine, o luhoi tora hateka iau! Ge bele manga a hini o ngarua ge bele.” I mavonga, e tuna ngatavine i tavaga malaviriri kunana.

* **15:24:** Mat 10:6

E Isu i Vakamahuri e Huriki

²⁹ Muri e Isu i malaga vonga, i laho na dahana Darilomu e Galili. Muri i sike na dahana lolo, i made puru. ³⁰ E huriki ala kupo ri valai vona, ri tuli valai vona e huriki a vaha hale, e huriki a kepa, e huriki a beu, e huriki a ngavarubu, turana e huriki ranga. Ri taparaki ria na ngalane Isu. Lakea i vakamahuri ria lobo. ³¹ *E huriki lobo ri turutu na tahuna ri matai e huriki a ngavarubu ri ta, e huriki a beu ri tavaga, e huriki a vaha hale ri laho tabu, e huriki a kepa ri matapara. Lakea ria lobo ri kavurikea a Vure ne Israel.

E Isu i Vakani Tabu e Huriki
(Markus 8:1-10)

³² *Muri e Isu i gale palupu e huriki a murimuri vona, i ta maea, “Iau a dodo e huriki nga. Ri made turagu na parava i tolu pali. I uka ma ri kani. Pali ngane a koi ni rudu hamule ria, ma ge vurea a matane ria na dala, a vuhuna ri vitolo.”

³³ E huriki a murimuri ri koli, ri ta maea, “Pali si gi bole vai a bret koea na tabeke i ngeki, ge kara e huriki nga? Ri ala kupo hateka.”

³⁴ Lakea e Isu i nana ria, “I riva bret mu tahoka?”

Ri koli, ri ta maea, “Mi tahoka a bret i polorua, a manu kiroko ranga.”

³⁵ Lakea i taki e huriki ri gi made puru na malala. ³⁶ Muri i bole a bret i polorua, a manu kiroko ranga, i kavurikea a Vure. I keve, i habi ne huriki a murimuri ri gi veru ne huriki. ³⁷ E huriki lobo ri kani, ri maru. Muri ri tahoni na kulopi i polorua a kalavana maki ni kani. ³⁸ E

* 15:31: Mrk 7:37 * 15:32: Mat 14:14

huriki a bakovi ri kani ri ala rangale va (4,000). A ngatavine, a koma i uka ma ni gi. ³⁹ Muri e Isu i rudu e huriki ri gi hamule lakea na tanga ne ria. I riike na aga ia, i lakea na tabeke ne Magadan.

16

E Huriki a Pariseo (Markus 8:11-13; Lukas 12:54-56)

¹ *Na parava tara e huriki a Pariseo a Sadusi ri valai ri gi tonia e Isu. Ri takia ge ratea tara nivakasiri, ri gi matakilaka vona i valai na Vure.

² Pali i koli, i ta maea, “Na malunga, na tahuna mu masia a hunu i vururu, mu lohoka vona bara i kara kuduvi a haro. ³ Pali na hatelanga, na tahuna a hunu i vururu, i hupi, mu lohoka vona bara i boru a vala. Mu matakilalea a hini, ge boru a vala, o ge kara a haro. Pali a maka maki iau a rata, i uka ma mu matakilala. ⁴ *E huriki na tahuna mona, ri hale hateka, ri ha taroa a Vure i manga a ngatavine i ha taroa e kakaina, i mole lae. Ri ngaru ni matai a nivakasiri! Pali i uka ma ri gi masia tara nivakasiri. A nivakasiri i taku kunana bara ri masia, a nivakasiri ne Iona a propet.” Muri e Isu i pe ria i vano.

A Is ne Huriki a Pariseo (Markus 8:14-21)

⁵ Na tahuna ri page poloa pali a darilomu, e huriki a murimuri ri longo kaburungi ni bole a bret. ⁶ *E Isu i taki ria, i ta maea, “Mu matadoko

* **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 * **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29

* **16:6:** Luk 12:1

vona a is ne huriki a Pariseo, a is ne huriki a Sadusi.”

⁷ Lakea ri vakatubu ni vata, ri ta maea, “I ta maea a vuhuna i uka ma si bole valai a bret.”

⁸ E Isu i lohoka vona a niluhoi ne ria, lakea i taki ria, i ta maea, “I uka ma mu luhoi tora hateka. I navai mu vata vona a bret i uka ma mu bole? ⁹ *I uka ma mu matakilala iau ma. Mu luhoi mule a bret i lima a vakani e huriki ala rangale lima (5,000) vona. I riva a kulopi mu tahoni a kalavana maki ni kani vona? ¹⁰ *Pali a bret i polorua a vakani e huriki ala rangale va (4,000) vona. I riva a kulopi mu tahoni a kalavana maki ni kani vona? ¹¹ Pali i navai ngane mu pahaluhoi ta a taki a bret? Mu mata here vona a is ne huriki a Pariseo, a is ne huriki a Sadusi.” ¹² Muri ri longokilalea a ngavane Isu, i uka ma i taki ria na is ni rata a bret vona. I taki ria ri gi mata here vona a nitovo ne huriki a Pariseo, a Sadusi.

*E Petrus i Taki Tala a Niluhoi Vona
(Markus 8:27-30; Lukas 9:18-21)*

¹³ Muri e Isu i luve na tabeke ne Sisaria Pilipi. I nana e huriki a murimuri vona, i ta maea, “E huriki ri luhoia a Tuna Bakovi ge ia e rei muholi?”

¹⁴ *Ri koli ri ta maea, “E huriki ranga ri taki ioe ta ioe e Ioanes a mari ni vahilolo. E huriki ranga ri taki ioe ta ioe e Elaisa. Pali e huriki ranga ri taki ioe ta ioe e Ieremaia, o a propet hosi tara.”

¹⁵ Lakea i nana ria, “Pali mua? Mu luhoi iau ge iau e rei muholi?”

* **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38 * **16:14:** Mat 14:1-2; Mrk 6:14-15; Luk 9:7-8

16 *E Simon Petrus i koli, i ta maea, “Ioe e Kristo, a Tuna Vure Mahuri.”

17 *Lakea e Isu i takia, “Simon, tune Iona, a Vure i rata kamumu ioe. I uka tara bakovi ge vakasiria vomu. E Tata na hunu kunana a viri i vakasiria vomu. 18 *A taki ioe, ioe e Petrus.* Ga vakapesi langa na kedo iea a tara nau. A nitora na matenga i uka ma ge ratapilea. 19 *Ga habia vomu a nitala na harikianga na hunu. A ra maki o koloa koea na malala, a Vure tara bara i koloa meli na hunu. A ra maki o puga koea na malala, a Vure tara bara i puga meli na hunu.” 20 Muri i ta pupukari e huriki a murimuri, nahea ri gi vakalongoa tara viri ne ia e Kristo.

E Isu i Taki Muga Ge Mate

(Markus 8:31–9:1; Lukas 9:22-27)

21 Na parava iea e Isu i vakatubu ni vakalongo e huriki a murimuri vona, ne ia ge sike o Ierusalem, ge bole a nimadihi i kupo na limane huriki a gare na lotu, a prister dagi, a mari na vinara na lotu. Muri bara ri rabalakia. Pali muri na parava i tolu, bara i mahuri mule.

22 Pali e Petrus i tuli lakea na gaga, i vakatubu ni tahatea, i ta maea, “Bakovi Dagi, i uka! A naro iea nahea ge bele vomu!”

23 Pali e Isu i mata lakea ne Petrus, i takia, “Satan, o hamule mai a bitogu! Ioe o pesi karia a dalagu. I uka ma o luhoi a maki na Vure. O luhoi kunana a maki na bakovi.”

* **16:16:** Ion 6:69 * **16:17:** Gal 1:15-16 * **16:18:** Ion 1:42;
Epe 2:20 * **16:18:** A pelegona Petrus, na nita Grik i manga
“kedo”. * **16:19:** Mat 18:18; Ion 20:23

24 *Muri e Isu i taki e huriki a murimuri vona, i ta maea, “E rei a viri i ngaru ni muri nau, ge lohopile a ningaru vona, ge kalohoa a kai tavalavala vona, ge ramai iau. 25 *E rei a viri i lavuni nau, ne vona ni korimule a kulina, bara i velu. Pali e rei a viri i mate a vuhuna i ramai iau, bara i bole a nimahuri vakaroro. 26 *Ge a ra a viri ge tahoka a mahala lobo na malala, pali ge velu a hanuna? A mahala lobo nga, i uka ma ge korimulea. 27 *A Tuna Bakovi bara i valai na bagetuanga ne Tamana turana e huriki a agelo vona, ge habi a mapa ne huriki takutaku, ge muri mai a narone ria. 28 A taki muholi mua, i ranga ne mua, ra mu pepesi koea, i uka ma mu gu mate ma, bara mu masia a Tuna Bakovi i luve na harikianga vona.”

17

E Isu i Mareli (Markus 9:2-13; Lukas 9:28-36)

1 Muri na parava i polotara e Isu i tuli kunana e Petrus, e Iakop, e Ioanes e tarine Iakop, to sike na lolo dagi. 2 * Na tahuna to made meli, e Isu i mareli na matane tou. A matana i para manga a haro, a varakia vona i kea manga a nipara. 3 E Moses, e Elaisa ru bele vakaturutu, ru ta turane Isu.

4 Lakea e Petrus i takia e Isu, i ta maea, “Bakovi Dagi, i kamumu hateka mete valai koea. Ioe bara

* **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27

Ion 12:25 * **16:26:** Mat 4:8-9

Mat 25:31; Rom 2:6; Kap 22:12

* **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33;

* **16:27:** Sng 62:12; Snd 24:12;

* **17:2:** 2Pe 1:16-18

o ngaru, ga hae a kape ge tolu. Ne vomu tara, ne Moses tara, ne Elaisa tara.”

⁵*Na tahuna i tabana ni ta, a bubu pangapanga i kavitagu tou. A lohona viri i ta valai na bubu, i ta maea, “A Bakovi iea e Tugu, a hategu. A vivi hateka vona. Moto longo mai a nitana.”

⁶Na tahuna to longo a ngava iea, to mangenge, to boru ngala barara puru to kavitagu a matane tou. ⁷Pali e Isu i padoi tou i ta maea, “Moto pesi rike. Naha ni mangenge.” ⁸Na tahuna to mata rike, i uka ma to masia tara viri. E Isu kunana i pepesi vonga.

⁹Na tahuna to laho raga na lolo, e Isu i vakuku tou, i ta maea, “Naha ni vakalongoa tara viri vona a maki moto matai, ge vano ge harena na tahuna a Tuna Bakovi ge pesi rike mule na matenga.”

¹⁰*Lakea a murimuri nga to nanea, “I navai e huriki a mari na vinara ri takia e Elaisa ge valai muga?”

¹¹E Isu i koli i ta maea, “I muholi, a vinara i takia e Elaisa ge valai muga, ge rata karaba a maki lobo. ¹²*A taki matou, e Elaisa i valai pali. Pali i uka ma ri matakilalea. Ri rata virihi ia vona a maki lobo ri ngaru ni ratana. I mavonga kunana, a Tuna Bakovi tara bara i bole a nimadihi na limane ria.” ¹³*Muri to longokilalea a ngava i takia, i taki virihia e Ioanes, a mari ni vahilolo.

*E Isu i Kori Mule a Riau
(Markus 9:14-29; Lukas 9:37-42)*

* **17:5:** Vin 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mrk 1:11; Luk 3:22

* **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14 * **17:13:** Luk 1:17

14 E huriki ala kupo ri davea e Isu. Na tahuna i luve, a bakovi tara i valai, i turume puru na ngalane Isu, 15 i ta maea, “Bakovi Dagi, o dodoa e tugu a bakovi! I bole a nimadihi dagi. Na parava vakaroro i turutu, i boru puru. I boru langa na kanono, i boru puru na naru. 16 A bole lakea ne huriki a murimuri vomu, pali ri keri ni koria.”

17 E Isu i koli, i ta maea, “Na tahuna mona, i uka tara viri ge luhoi torea a Vure. A narone mua i hale hateka. Ge navai? Ga hatenono mavonga ni dava mua, mu gu luhoi tora iau?” Muri i takia a bakovi iea, i ta maea, “O tuli vilia e tumu.” 18 Muri e Isu i tahatea a hanitu. I malaviriri kunana, a hanitu i ha tala vona, i tavaga liu.

19 *Muri e huriki a murimuri ri valai kapiloho ne Isu ri nanea, “I navai mi keri ni lili talea a hanitu iea?”

20 *I koli, i ta maea, “A vuhuna i uka ma mu luhoi tora hateka a Vure. A taki muholi mua, bara mu tahoka a niluhoi kiroko manga a vutuna mastad, bara mu takia a lolo iea ge vano ge pesi na hini ranga, bara i longototo. I uka tara maki mu gu keria.”

*E Isu i Taki Tabu Ge Mate
(Markus 9:30-32; Lukas 9:43-45)*

21-22 *Na tahuna e huriki a murimuri ri vapopo o Galili e Isu i taki ria, i ta maea, “A Tuna Bakovi i tabukoi bara ni habi na limane huriki a bakovi, 23 ri gi rabalakia. Muri na parava i tolu, bara i mahuri mule.” Na tahuna ri longoa a ngava iea, ri dodo hateka.

* **17:19:** Mat 10:1 * **17:20:** Mat 21:21; Mrk 11:23; Luk 17:6;
1Ko 13:2 * **17:21-22:** Mat 16:21

A Takis na Roho na Vure

²⁴ *Na tahuna ri bele o Kapernaum, e huriki a bakovi ni bole a 50 toea takis na roho na Vure ri valai ne Petrus, ri nanea, “Ra mari ni tovo ne mua, i kona kilala a takis na roho na Vure, o i uka?”

²⁵ E Petrus i koli, i ta maea, “I kona.” Muri e Petrus i lakea na ruma. E Isu i ta muga, i nanea, “Simon o luhoi navai? A hariki ge bole ne rei a takis? Ge bole ne huriki e tuna, o ne huriki ranga?”

²⁶ Lakea e Petrus i koli i ta maea, “E huriki ranga bara ri kona.” Lakea e Isu i takia, “I mavonga e huriki e tuna i uka ma ri kona a takis. ²⁷ Pali nahea ri gi maruhu e huriki nga. O vano, o lalu a manu na darilomu. A manu o lalu mugea, o pidea a ngavana, o bole talea a kina ge taku. Muri o vano, o kona a takis ne tarua.

18

E Rei i Dagi na Harikianga na Hunu? (Markus 9:33-37; Lukas 9:46-49)

¹ *Muri e huriki a murimuri ri valai ne Isu, ri nanea, “E rei ge dagi hateka na harikianga na hunu?”

² Lakea i gale valai vona tara koma kiroko, i vakapesia na kurukurune ria, ³ *i ta maea, “A taki muholi mua, e rei a viri i koi ni pulo a vilona, ge bele manga a koma kiroko iea, i uka ma ge dili na harikianga na hunu. ⁴ E rei a viri i vakakiroko ia ge manga a koma kiroko iea, bara ia a viri dagi na

* **17:24:** Nim 30:13; 38:26 * **18:1:** Luk 22:24 * **18:3:** Mat 19:14; Mrk 10:15; Luk 18:17

harikianga na hunu. ⁵*E rei a viri i tagui a koma kiroko maea na ragu, i tagui iau. ⁶Pali e rei a viri i ratea a koma kiroko maea, ra i luhoi tora iau, ge dili na naro hale, bara i kamumu hateka ni gi topi na lohona a kedo dagi, ni gi voro puru na utu, ge pasiri.

⁷“A Vure bara i pelekado e huriki ri vakaboru e huriki na naro hale. I muholi, a nitoni bara i bele. Pali a Vure ge pelekado a viri i vakaboru e huriki. ⁸*A limamu o a vahamu ge rata ioe go rata a rabu hale, o palakudua, o vurokia. Ma ni gi voro puru ioe na kanono i nono vakaroro turana vahamu i rua, a limamu i rua. I kamumu bara o tahoka a limamu, a vahamu i taku kunana, o bole a nimahuri vakaroro. ⁹Pali a matamu ge rata ioe go rata a naro hale, o sigi talea, o vurokia, ma ni gi voro puru ioe na kanono na imperno turana matamu i rua. I kamumu go tahoka a matamu i taku kunana, o bole a nimahuri vakaroro.

A Nivakakika na Sipsip i Velu
(Lukas 15:3-7)

¹⁰* “Naha ni biua tara viri ne huriki a koma kiroko nga, a vuhuna iau a taki mua, e huriki a agelo ne ria ri pesi vakaroro na matane Tata na hunu. ¹¹(-)*

¹²“Mu luhoi navai? A ra ge ratea a bakovi i tahoka a sipsip i ravulu mule ma a murina balaka taku (100), pali a sipsip tara i laho tala, i velu? Bara i pe puru na kupona a sipsip i 99, bara i vano

* **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Ion 13:20 * **18:8:** Mat 5:29-30

* **18:10:** Hib 1:14 * **18:11:** A puhu na hinere hosi ri uka ves
iea: ¹¹A Tuna Bakovi i valai ne vona ni korimule e huriki ri velu.

ia, i matakanea a viri i velu. ¹³ A taki muholi mua, na tahuna i matavisia bara i vivi hateka vona. A nivivi vona bara i dagi hateka na maka sipsip i 99 i uka ma ri laho tala. ¹⁴ I mavonga kunana, e Tamane mua na hunu i uka ma i ngaru ge velu a viri tara ne huriki a viri kiroko nga.

A Viri i Rata a Naro Hale ne Turana

¹⁵ *E turamu tara ge rata hale ioe, o vano o taki kapilohoa. Ia ge longo, o korimulea pali e turamu. ¹⁶ *Ia i uka ma ge longo, o tuli tabua tara bakovi, o a bakovi ala rua, moto vano moto takia. I mavonga, ‘a ngava ni padi virihi a viri vona, a bakovi ala rua o ala tolu to go lohoka vona.’ ¹⁷ Ia i tabana i uka ma ge longo, mu taki talea ne huriki a tara na Vure. Ia i tabana i uka ma ge longo, mu mata taroa ge manga a bakovi i uka ma ia a Iuda, o a bakovi ni bole a takis.

¹⁸ * “A taki muholi mua, a ra maki mu koloa koea na malala, bara ni kolo meli na hunu. A ra maki mu puga koea na malala, bara ni puga meli na hunu.

¹⁹ * “A taki tabu mua, e rei ne mua ala rua koea na malala ru valongo mai a ngava, ru vasileki, e Tata na hunu bara i longo mai rua. ²⁰ I mavonga, a vuhuna na tahuna a viri ala rua o ala tolu to vapopo na ragu, iau a made vonga turane tou.”

A Nivakakika na Vora Hale

²¹ Muri e Petrus i valai ne Isu, i nanea, “Bakovi Dagi, e turagu ge rata hale iau balaka kupo, ga

* **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1

* **18:18:** Mat 16:19; Ion 20:23

* **18:16:** Vin 19:15; Ion 8:17

* **18:19:** Mrk 11:24; Ion 15:7

puga vuroki balaka riva a naro hale vona? Ga puga balaka polorua?”

²² *E Isu i koli i ta maea, “I uka ma ge balaka polorua kunana. O puga vuroki a naro hale vona balaka ravulu polorua a polona i polorua (77).

²³ “I maea, a harikianga na hunu i manga a hariki i ngaru e huriki a vora vona ri gi koli a moni ri bole. ²⁴ A bakovi i pelekado mugea, a kedo bara i koli a talent i rangale ravulu (10,000).†

²⁵ Pali a bakovi iea i keru ni koli a moni vona, lakea a hariki i taki ni gi habi ni kona a bakovi iea, turana e girihina, e huriki e tuna, a maki lobo vona, ni gi koli a makoli vona.

²⁶ “A vora i tabuli puru na ngalana hariki, i nana tora ia, i ta maea, ‘O dodo iau, o hatenono. Bara koli lobo a moni vomu.’ ²⁷ Lakea a bakovi dagi i dodoa a vora vona, i takia nahea ge koli a makoli vona.

²⁸ “Pali a vora iea, na tahuna i pagitala, i masia a vora turana, hosi i habi a moni vona, a denari i ravulu mule ma murina balaka taku (100).‡ I lakavua, i roboa a lohona, i takia, i ta maea, ‘O koli ngane a kedo a habi vomu!’

²⁹ “A vora turana i tabuli puru na ngalana, i nana tora ia, i ta maea, ‘O dodo iau, o hatenono. Bara koli mule a makoli vomu.’

³⁰ “Pali i uka ma i longo maia. I vano, i taki e huriki a tagari ri gi ru dilia na bavi, ge made vonga ge harena na tahuna i koli mule lobo a

* **18:22:** Vuh 4:24; Luk 17:4 † **18:24:** A moni tara ne ria a “talent”. A talent i taku i manga a mapana viri i leho na pida i ravulu a polona i lima (15). ‡ **18:28:** A moni denari i mangananga a mapana viri i leho na paravaitaku.

makoli vona. ³¹ Na tahuna e huriki a vora ranga ri masia, ri dodo. Ri vano, ri vakalongoa a hariki.

³² “Muri a hariki i gale vilia a vora iea, i takia, ‘Ioe a vora hale! Ioe o nana tora iau, a puga vuroki a makoli lobo vomu. ³³ Iau a dodo ioe, pali i uka ma o dodoa a vora turamu.’ ³⁴ *I madihi a hatena hariki, i habia na limane huriki a tagari ri gi habi a nimadihi dagi vona, ge harena na tahuna i koli mule lobo a makoli vona.

³⁵ * “I mavonga kunana, e Tata na hunu bara i rata maea e huriki i uka ma ri lohophile muholi a naro hale na turane ria.”

19

A Nivapile na Parangia

(Markus 10:1-2; Lukas 16:18)

¹ E Isu i taki lobo a ngava nga, muri i malaga o Galili, i lakea na robo e Iudea, na tabeke tara na naru e Iordan. ² E huriki ala kupo ri muri vona, lakea i vakamahuri ria lobo.

³ E huriki a Pariseo ranga ri valai vona, ri gi tonia. Ri nanea, “A vinara i ta navai? A bakovi ge pilea e girihina na ningaru vona?”

⁴ *E Isu i koli, i ta maea, “Ra mua, i uka ma mu gi a nitana Vure? Ni here maea, na mugana maki lobo a Vure, a viri i ratarike a maki lobo, ‘i ratarike varago a bakovi a ngatavine.’ ⁵ *Lakea a Vure i ta maea, ‘I mavonga, a bakovi bara i pe e tamana e kinana, i madoko turane girihina, a kakaine rua ge taku kunana.’ ⁶ Ngane i uka

* **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mrk 11:25; Epe 4:32; Kol 3:13 * **19:4:** Vuh 1:27; 5:2 * **19:5:** Vuh 2:24; Epe 5:31

ma ru ala rua, ru ala taku kunana. I mavonga, nahea tara viri ge kalipida rua, a vuhuna a Vure i vakamade palupu rua.”

⁷* Muri ri nanea e Isu, “Pali e Moses, i navai i habi a vinara hosi i taki a bakovi bara i habia ne girihina a raukea na nivapile, muri bara i tonoa ge vano?”

⁸ Lakea e Isu i koli, i ta maea, “Na mugana maki lobo i uka ma i mavonga. Pali e Moses i longo ne mua mu gu rata mavonga, a vuhuna mu kulirua hateka. ⁹* A taki muholi mua, a ngatavine i uka ma i mole, pali a bakovi i pilea, i parangi tabu a ngatavine tara, ra bakovi iea i mole.”

¹⁰ Muri e huriki a murimuri ri takia, “A ngava iea ge muholi, i kamumu hateka na viri i uka ma ge parangi.”

¹¹ E Isu i koli, i ta maea, “I uka ma e huriki lobo ri gi longokilalea a ngava iea. E huriki ri gi longo maia, re huriki a Vure i kori ria ri gi longo maia.

¹² A ta maea a vuhuna e huriki a bakovi ranga, i hopa a dolene ria, lakea i uka ma ri parangi. Pali e huriki a bakovi ranga, ni pala vuroki a dolene ria lakea i uka ma ri parangi. E huriki a bakovi ranga ri koi ni parangi, a vuhuna ri ngaru ni rata a leho na harikianga na hunu. Pali e rei a viri i kara ge longo mai a ngava iea, ge longo maia.”

E Huriki a Koma Kiroko
(Markus 10:13-16; Lukas 18:15-17)

¹³ Muri ni tuli lakea ne Isu e huriki a koma kiroko, ge ru langa a limana ne ria, ge vasileki

* **19:7:** Vin 24:1-4; Mat 5:31 * **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11

langa ne ria. Pali e huriki a murimuri ri tahate e huriki ri tuli valai e huriki a koma.

¹⁴ *Lakea e Isu i taki ria, i ta maea, “Naha ni hatekakari e huriki a koma. Mu taparaki ria ri gi valai nau, a vuhuna a harikianga na hunu ne vone ria e huriki a hulu nga.” ¹⁵ I ru langa ne huriki a koma a limana, i vakabagetu ria. Muri i malaga, i vano.

*A Riau na Mahala
(Markus 10:17-31; Lukas 18:18-30)*

¹⁶ Muri a bakovi tara i valai ne Isu, i nanea, “Mari ni tovo, a ra maki kamumu ga ratea ga bole a nimahuri vakaroro?”

¹⁷ *E Isu i koli, i ta maea, “I navai o nana iau na a ra maki i kamumu? A viri i kamumu i ala taku kunana. Ioe bara o ngaru ni bole a nimahuri vakaroro, o muri mai a vinara na Vure i ravulu.”

¹⁸ *Muri a bakovi i nana maea, “E rei a vinara ga ramaia?”

E Isu i koli, i ta maea, “Naha ni rabalaki a viri. Naha ni mole. Naha ni panaho. Naha ni tatami.

¹⁹ *O togo e tamamu e kinamu. O ngaru e huriki lobo i manga a hini o ngaru mule ioe.”

²⁰ A riau i koli, i ta maea, “A muri mai lobo a vinara nga. A ra maki tabu ga ratea?”

²¹ E Isu i koli, i ta maea, “Ioe bara o ngaru ni malamala na matana Vure, o vano o habi a maki lobo vomu ni gi kona. O bole a mapana o habi ne huriki a matasia, bara o tahoka a mahala na hunu. Muri o valai o muri nau.”

* **19:14:** Mat 18:2-3 * **19:17:** Levi 18:5; Luk 10:28 * **19:18:**
Nim 20:13-16; Vin 5:17-20 * **19:19:** Nim 20:12; Levi 19:18

²² Na tahuna a riau i longoa a ngava iea, i dodo hateka, a vuhuna i tahoka hateka a mahala. I pesi rike kunana, i vano.

²³ Muri e Isu i taki e huriki a murimuri vona, i ta maea, “A taki muholi mua, a bakovi na mahala, i gutu hateka vona ni dili na harikianga na hunu.

²⁴ A taki tabu mua, a kamel i keri ni dili na dupi na kavato. I mavonga kunana, a bakovi na mahala i uka ma ge dili na harikianga na Vure.”

²⁵ Na tahuna e huriki a murimuri ri longoa a ngava iea, ri turutu, ri nana, “Pali e rei ngane ge bole a nimahuri vakaroro?”

²⁶ *Lakea e Isu i mata lakea ne ria, i ta maea, “A maki iea, e huriki a bakovi ri keria. Pali a Vure, i uka tara maki ge keria.”

²⁷ E Petrus i koli mule, i nanea, “Mia mi pe a maki lobo ne mia, mi muri vomu! I mavonga, a ra maki mi gi bolea?”

²⁸ *E Isu i koli, i ta maea, “A taki muholi mua, muri ma na malala karaba, a Tuna Bakovi bara i made na nibagetu na gula hariki vona. Mua ranga e huriki mu muri nau, bara mu made na gula hariki i ravulu a polona i rua, bara mu pelekado a kabu ne Israel i ravulu a polona i rua. ²⁹ E rei a viri i luhoi tora iau, lakea i pe a ruma vona, i pe e huriki e turana, e kurabana, e tamana, e tuna, a hania vona, iau bara koli, bara ri bole balaka kupo tabu a maki nga, turana nimahuri vakaroro. ³⁰ *I kupo e huriki ri muga ngane, bara ria a iku. Pali i kupo e huriki ri iku ngane, bara ri muga.

* **19:26:** Jop 42:2 * **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; Kap 3:21

* **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30

20

E Huriki a Voravora na Hania na Vain

¹ “A harikianga na hunu i manga a tahona malala i vuho tala ge matakana e huriki a vora ri gi leho na hania na vain vona. ² I taki ria ge kona ria na denarius i taku.* Ri longo, lakea i rudu ria ri gi leho na hania na vain.

³ “Muri na kilala i polova na hatelanga i vano tabu, ge matakana e huriki a vora. I matai e huriki a bakovi ri pesi tavula na mada, ⁴ lakea i taki ria, i ta maea, ‘Mua ranga mu valai, mu leho na hania na vain nau. Bara kona kamumu mua.’ ⁵ Lakea ri vano, ri leho.

“I rata mavonga tabu na kuru haro. I vano tabu na kilala i tolu na malunga. ⁶ Na malunga, na kilala i lima, i vano tabu. I matai e huriki ranga ri pesi tavula, lakea i nana ria, ‘I navai mu pesi tavula mavonga koea na parava iea?’

⁷ “Ri koli, ri ta maea, ‘I uka tara viri ge taki mia mi gi leho vona.’

“Lakea i taki ria, ‘Pali. Mua ranga mu valai mu leho na hania na vain nau.’

⁸* “Na malunga liu ngane, i takia a matakari na vora, i ta maea, ‘O gale palupu e huriki a vora, o kona ria. O vakatubu ne huriki ri bele muri.’

⁹ “E huriki a vora ni bole na malunga ri valai muga ri bole a mapane ria. Ni habi ne ria takutaku a denarius i taku. ¹⁰ Muri e huriki ri leho muga ri valai, ni gi kona ria. Ri pahadaki ta ri gi bole a moni dagi, pali ria ranga, ri bole takutaku a denarius i taku kunana. ¹¹ Na tahuna ri bole a

* **20:2:** A moni denarius i taku a mapana viri i leho na parava i

taku. * **20:8:** Levi 19:13; Vin 24:15

mapane ria, ri vakatubu ni deke, ¹² ri ta maea, ‘Re huriki nga o bole na malunga liu, ri leho kunana na kilala i taku, lakea ke o kona ria i manga o kona mia. Pali mia, mi leho tabaka, i kani mia a haro.’

¹³ “Lakea i koli i takia a viri tara ne ria, i ta maea, ‘Turagu, iau i uka ma rata hale ioe. Muga o longo vona a denarius a taki ioe ga kona ioe vona. ¹⁴ O bolela a mapamu, o vano. A ningaru nau kunana a kona mua na mapa i taku. ¹⁵ Ra moni nga, a moni nau. I navai, go taki iau a ra ga ratea vona? I navai ke? I madihi a hatemu a vuhuna iau a hatebalala?’

¹⁶ * “I mavonga kunana, e huriki ri muri bara ri muga. E huriki ri muga bara ri muri.”

E Isu i Taki Mugea a Nimatena

(Markus 10:32-34; Lukas 18:31-33)

¹⁷ E Isu i lalaho sike o Ierusalem. I tuli lakea na gaga e huriki a murimuri vona ala ravulu a polona i rua, i taki ria, i ta maea, ¹⁸ * “Ngane si gi sike o Ierusalem. A Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a prister dagi, a mari na vinara. Bara ri taki ni gi rabalaki ia. ¹⁹ Muri bara ri habia na limane huriki i uka ma ria a luda, ri gi padikedea, ri gi hotua, ri gi paditatea na kai tavalavala. Muri na parava i tolu, a Vure ge vakamahuri mulea.”

E Kinane Iakobus Rua e Ioanes

(Markus 10:35-45)

²⁰ Muri e girihine Sebedi, i tuli valai ne Isu e tuna rua. I pasike puru na ngalane Isu, i nanea ge ratea vona tara maki.

* **20:16:** Mat 19:30; Mrk 10:31 * **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23

21 *Lakea e Isu i nanea, “A ra o ngarua?” I koli, i ta maea, “A ngaru e tugu nga ru gu made turamu na harikianga vomu. Ge made na kanemu tara, na maurimu tara.”

22 *E Isu i koli, i ta maea, “I uka ma moto lohoka vona a maki moto nana vona. A nimadihi i tabukoi ga bolea, i kara marua muru gu kalohoa, o i uka?”

Ru koli e maki tari rua, ru ta maea, “I kara maria.”

23 Lakea e Isu i taki rua i ta maea, “I muholi hateka muru gu kalohoa a nimadihi manga iau. Pali e rei ge made na kanegu, a maurigu, i uka ma a maki nau ga habi. A gula nga e Tata i rata puru na viri i vulaki pali.”

24 Na tahuna e huriki a murimuri ala ravulu ri longoa, i madihi a hatene ria. 25 *Pali e Isu i gale palupu ria, i taki ria, “Mu lohoka vona e huriki i uka ma ria a Iuda, a hariki ne ria ri matakari hateka ria. E huriki a bakovi dagi ne ria ri rata polo mugamuga. 26 *Pali mua, i uka ma mu gu rata mavonga. E rei a viri i ngaru ge ia a viri dagi ne mua, ge leho manga a vora ne mua. 27 E rei a viri i ngaru ni muga ne mua ge ia a vora ne mua, 28 *ge manga a Tuna Bakovi. Ra Tuna Bakovi, i valai i uka ma ge vakavora e huriki. I valai ge ia a vora ne huriki, ge mate, ge konamule e huriki ala kupo.”

*E Isu i Vakamatapara a Kepa
(Markus 10:46-52; Lukas 18:35-43)*

* 20:21: Mat 19:28; Luk 22:30 * 20:22: Mat 26:39; Ion 18:11

* 20:25: Luk 22:25-26 * 20:26: Mat 23:11; Mrk 9:35 * 20:28:

Luk 22:27; Pili 2:7

²⁹ Na tahuna e Isu, e huriki a murimuri vona ri pea e Ieriko, e huriki ri ala kupo ri muri vona.

³⁰ A kepa ala rua ru mamade na dahana dala. Na tahuna ru longoa e Isu i laho polo, ru gale tala, ru ta maea, “O Bakovi Dagi, hamone Davit, o dodo maria!”

³¹ Pali e huriki ri tahate rua, ri taki rua ru gu vulai. Pali ru gale hinituhana tabu, ru ta maea, “O Tune Davit, Bakovi Dagi, o dodo maria!”

³² Lakea e Isu i pesi tata, i gale valai rua, i ta maea, “A ra muru ngarua?”

³³ Ru koli, ru ta maea, “Bakovi Dagi, miri ngaru go vakamatapara maria!”

³⁴ E Isu i dodo rua, i nugu a matane rua. Malaviriri kunana ru matapara, ru muri vona.

21

E Isu i Dili o Ierusalem

(Markus 11:1-11; Lukas 19:28-40; Ioanes 12:12-19)

¹ Ri bele tabukoi o Ierusalem ngane, na tanga tara ni gale e Betpage, na dahana lolo e Oliva. Lakea e Isu i rudu a murimuri vona ala rua, ² i taki rua, “Muru muga lakea na tanga na ngalane marua. Na tahuna muru bele, bara muru masia a donki ni kolotata turana tuna. Muru puga rua, muru lalu valai nau. ³ A viri tara ge nana marua, muru takia e Bakovi Dagi i tahoka a leho ne rua, lakea bara i vakaru valai malaviriri kunana.”

⁴ A maki iea i bele, ge bele muholi a ngavana propet hosi, i ta maea,

⁵ * “Mu vakalongo e huriki ri made o Sion, mu ta maea,
 ‘Mu masia! A hariki ne mua i valai ngane.
 A bakovi madoru. I rike na donki,
 i rike na tuna donki.’ ”

⁶ Lakea ru vano, ru ramai a ngavane Isu. ⁷ Ru lalulu valai a donki turana tuna. Ru vulala langa na bitone rua a varakia ne rua, lakea e Isu i made langa. ⁸ E huriki ala kupo ri vulala na dala a varakia ne ria. E huriki ranga ri paku a rahana kai ri vahata na dala. ⁹ *E huriki ri muga, e huriki ri muri ri vivi vona, ri magulu taku, ri ta maea,
 “Si gi kavurikea a hamone Davit!

A Vure ge vakabagetua a viri i valai na rane
 Bakovi Dagi!

Si gi kavurikea a Vure Meli Liu!”

¹⁰ Na tahuna ri dili o Ierusalem, e huriki lobo na tanga iea ri talulu maia, ri vanana, “E rei a bakovi iea?”

¹¹ Lakea e huriki ri laho turana ri koli, ri ta maea, “Ra bakovi iea e Isu, a propet i valai o Nasaret, na tabeke ne Galili.”

*E Isu i Lili Tala e Huriki na Roho na Vure
 (Markus 11:15-19; Lukas 19:45-48; Ioanes 2:13-22)*

¹² Ngane e Isu i dili na roho na Vure o Ierusalem, i lili tala e huriki ri vakona, ri vahabi a maki. I pulo ngalatudu a dede ne huriki ri vangoli a moni, e huriki ri vahabi a balu. ¹³ *I taki ria, i ta maea, “A ngava ni here puru i ta maea, ‘A roho nau bara ni gale a roho na nivasileki,’ pali mua mu ratea a hini ri haniu vona e huriki a panaho.”

* **21:5:** Sek 9:9 * **21:9:** Sng 118:25-26 * **21:13:** Ais 56:7;
 Jer 7:11

¹⁴ Muri e huriki a kepa, a vaha hale ri vali vona pololilo na roho na Vure, i vakamahuri ria lobo.

¹⁵ Pali e huriki a prister dagi, a mari na vinara na lotu, i madihi a hatene ria na tahuna ri matai a maka maki ni turutu vona e Isu i rata, ri longo e huriki a koma pololilo na roho na Vure ri gale tala, ri ta maea, “Si gi kavurikea a hamone Davit!”

¹⁶ *Lakea ri nanea e Isu, “A ngava i taki e huriki a koma kiroko, o longo?”

I koli i ta maea, “A longo. Pali mua, a ngava ni here hosi na Hinere, mu longoa o i uka? Ni here maea:

‘E huriki a koma kiroko, a koma ri ruru, o rata ria ri kavurike ioe.’ ”

¹⁷ Muri i pe ria, i lakea o Betani, i mahita vonga.

A Kai a Pik i Malai
(Markus 11:12-14,20-24)

¹⁸ Na hatelanga e Isu i laho hamule o Ierusalem. I vitolo. ¹⁹ I masia a kai a pik na dahana dala. I lokovonga maia, pali i uka kanena. A pagana kunana. Lakea i takia a kai, i ta maea, “I uka ma go vua tabu!” Malaviriri kunana, a kai i malai.

²⁰ Na tahuna e huriki a murimuri ri masia, ri turutu, ri nana, “Ra kai a pik iea, i malai malaviriri navai?”

²¹ *E Isu i koli, i ta maea, “I muholi hateka, e rei a viri i luhoi tora, i uka ma i loho ruarua, ia tara bara i takia a kai ge malai. A maki kiroko nga. Bara i rata tabu a maka maki dagi. Bara i takia a lolo iea, ‘O malaga rike, o to na utu.’ bara

* **21:16:** Sng 8:2 * **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; Ion 14:12; 1Ko 13:2

i longototo. ²² *Mua bara mu luhoi tora, bara ni habi ne mua a maki mu vasileki vona.”

E Rei i Habi a Nitara ne Isu?
(Markus 11:27-33; Lukas 20:1-8)

²³ Muri e Isu i dili na roho na Vure, i vara e huriki. E huriki a prister dagi, a bakovi dagi ri valai vona, ri nanea, “O bole vai a nitara o rata a maki nga? E rei i taki ioe go rata a maki nga?”

²⁴ E Isu i koli, i ta maea, “Ga nana taro mua. Mua bara mu koli visia a ninana iea, bara taki mua vona e rei a viri i habi nau a nitara ni rata a maki nga. ²⁵ A ninana nau i maea, ra hilova ne Ioanes, i valai na Vure, o i valai na bakovi tavula kunana?”

Ri vata, ri ta maea, “Bara si takia a leho vona i valai na Vure, bara i nana, ‘Pali i navai i uka ma mu luhoi tora ia?’ ²⁶ *Pali bara si takia i valai na bakovi kunana, bara si mangenge ne huriki, a vuhuna ri luhoia e Ioanes a propet.”

²⁷ Lakea ri ta maea, “I uka ma mi lohoka vona.”

Muri e Isu i ta maea, “Tau tara, i uka ma ga taki mua vona e rei a viri i habia nau a nitara ni rata a maki nga.”

A Nivakakika na Koma ala Rua

²⁸ Muri e Isu i taki e huriki a prister dagi, e huriki a bakovi dagi nga, i ta maea, “Mu luhoi navai? A bakovi tara i tahoka e tuna bakovi ala rua. I takia a tabua i ta maea, ‘Tugu, mona o vano o leho na hania na vain.’

²⁹ “A tabua i koli, i ta maea, ‘A koi.’ Pali muri i dodo, i pulo a niluhoi vona, i vano, i leho.

* **21:22:** Mat 7:7-11; 18:19 * **21:26:** Mat 14:5

³⁰ “Muri e tamane rua i takia a pahamuri tabua ge leho na hania. A koma i koli, i ta maea, ‘Bakovi dagi, bara vano.’ Pali i uka ma i vano ge leho.

³¹ “E rei ne rua i muri mai a ngavane tamane rua?” Ri koli, ri ta maea, “A tabua.”

Lakea e Isu i taki ria, “A taki muholi mua, e huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a ngoi bara ri dili muga ne mua na harikianga na Vure. ³² *A ta maea, a vuhuna e Ioanes i valai i vakasiri mua vona a naro malamala, pali i uka ma mu longo maia. Pali e huriki a bakovi ni bole a takis, e huriki a ngoi ri longo maia. Pali mua, na tahuna mu matai e huriki nga ri longo maia, i uka ma mu pulo a vilone mua mu gu longo maia.”

A Nivakakika na Vora Hale
(Markus 12:1-12; Lukas 20:9-19)

³³ * “Mu longo tabu tara nivakakika: A tahona malala tara i varoa a hania na vain vona. I tura haluia na nure. I kelia a lovo, i kisia a tabeke ni paha bebe a vain vona. I haea a roho tagari. Muri i habia a hania ne huriki a bakovi ranga ri gi leho taro vona, i vano i havai na robo basi ia. ³⁴ I tabukoi ngane a keva ni mirio a vain, lakea i rudu e huriki a vora vona, ri gi bole ne huriki a mari ni leho a kanena vain.

³⁵ “Pali ri lakavu e huriki a vora vona. Ri ubia tara, ri rabalakia tara, ri padimatea na kedo tara.

³⁶ Muri i rudu tabu e huriki a vora ranga, ri ala kupo popote ne huriki muga. Pali e huriki a bakovi na leho ri ratapile tabu ria. ³⁷ Ngane a tahona malala i rudua e tuna. I luhoi maea, ‘Bara ri togoa e tugu.’

* **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2

38 * “Pali na tahuna ri masia e tuna, ri vata, ri ta maea, ‘A bakovi iea bara i bole a murine tamana. Si gi rabalakia, si gi bole a hania na vain na tahuna e tamana i mate.’ 39 *Lakea ri lakavua, ri voro talea na hania na vain, ri bimatea.

40 “Mu luhoi navai? A tahona hania na vain, ge rata navai e huriki a bakovi na leho nga na tahuna i hamule valai?”

41 Ri koli ri ta maea, “Bara i rabalaki e huriki a bakovi hale nga. Muri bara i habia ne huriki a bakovi na leho ranga a hania na vain vona. Pali na tahuna na nimirio, bara ri habi mule na tahona malala ranga kanena vain.”

42 *Lakea e Isu i taki ria, i ta maea, “A ngava ni here puru na Hinere, i maea, ‘Ra kedo e huriki a mari ni hae a ruma ri marikoi vona,

ngane i bele a vuhu kedo ni hae a ruma vona. A rabu iea, e Bakovi Dagi i ratea,

i mata kamumu hateka na matane hita.’

“Ra mua, mu longo pali a ngava iea, o i uka? 43 I mavonga a taki mua, a harikianga na Vure bara ni bole hamule ne mua, bara ni habi ne huriki ri rata a maki a Vure i ngaru na harikianga vona.

44 E rei a viri i boru langa na kedo iea bara i bole a vuranga. Na tahuna a kedo iea ge boru taho a viri, bara i ubi momoa.”

45 Na tahuna e huriki a prister dagi, e huriki a Pariseo ri longoa a nivakakika iea, i padi ria a mana vona e Isu i taki virihi ria. 46 Lakea ri matakana a dala ri gi lakavua. Pali ri mangenge a vuhuna e huriki ri takia e Isu a propet.

* 21:38: Mat 27:1 * 21:39: Hib 13:12 * 21:42: Sng 118:22-23; Rom 9:33; 1Pe 2:6-8

22

A Nivakakika na Habu na Parangia (Lukas 14:16-24)

¹ E Isu i taki tabu ria vona tara nivakakika, i ta maea, ² “A harikianga na hunu i manga a hariki i rata a habu na parangia ne tuna a bakovi. ³ I taki puru e huriki ri gi valai na habu, lakea i rudu e huriki a vora vona, ri gi tuli valai ria. Pali e huriki a bakovi nga ri koi ni valai.

⁴ “Muri a hariki i rudu tabu e huriki a vora ranga, i ta maea, ‘Mu vano, mu taki e huriki a taki puru ria, ri gi valai. Mu taki ria a bulmakau, a tuna bulmakau gavutuvutu ni poka pali. A rata puru lobo pali a maki ni kani. Mu taki ria ri gi valai na habu na parangia, mi gi kani.’

⁵ “Pali i uka ma ri taratoto. Ri laho viliha. A viri tara i lakea na hania. A viri tara i vano ge rata a leho vona. ⁶ *Pali e huriki ranga ri lakavu e huriki a vora na hariki, ri rata hale ria, ri rabalaki ria. ⁷ I mavonga, i madihi a hatena hariki, lakea i rudu e huriki a tara na nugumaheto vona ri rabalaki e huriki a bakovi hale nga, ri rungani a tanga ne ria.

⁸ “Muri i taki e huriki a vora vona, i ta maea, ‘A habu na parangia ni rata puru. Pali e huriki a taki puru ria ri gi valai, i uka ma ria a viri kamumu ri gi valai. ⁹ I mavonga, mu laho lakea na maka dala dagi. Mu taki e huriki mu matai vonga ri gi valai.’ ¹⁰ Lakea e huriki a vora nga ri lakea na maka dala, ri tuli e huriki vonga. Ri tuli e huriki a bakovi hale, ri tuli e huriki a bakovi kamumu. Ria lobo ri valai na habu, i vonu a roho.

* **22:6:** Mat 21:35

11 “Pali na tahuna a hariki i valai ge matai e huriki ri bele, i masia a bakovi tara, i uka ma i rodo a varakia na habu. 12 Lakea i nanea, ‘Turagu, o uka a varakia na habu. O dili navai?’ Pali a bakovi iea i ngapa. 13 *Lakea a hariki i taki e huriki a bolekorì vona, i ta maea, ‘Mu kolotata a limana, a vahana, mu voro talea na uvo, na tabeke a Vure i uka ma i made vona. E huriki na tabeke iea ri tangi, i vaheri mavonga a ngine ria, a vuhuna i madihi a hatene ria.’ 14 A ta maea, a vuhuna ni gale e huriki ala kupo, pali e huriki ni vulaki i uka ma ri ala kupo.”

*A Takis ne Kaiser
(Markus 12:13-17; Lukas 20:20-26)*

15 *Muri e huriki a Pariseo ri vano, ri matakana a dala ri gi tamia e Isu, ge taki ranga ngava ri gi padi virihia vona. 16 Ri rudu e huriki a murimuri ne ria, turana e huriki a tara ne Herod.* Ri lakea vona ri ta maea, “Mari ni tovo, mi lohoka vomu, ioe a bakovi ni ta muholi, o vara muholi na narona Vure. I uka ma o mangenge vona tara viri, a vuhuna e huriki lobo ri palupulupu na matamu. 17 I mavonga, o taki mia, a vinara i taki si gi habi a takis ne Kaiser, o i uka? O luhoi navai?”

18 Pali e Isu i lohoka vona a niluhoi hale ne ria, lakea i taki ria, “Mua e huriki a tabele rua, i navai

* **22:13:** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 * **22:15:** Mrk 3:6

* **22:16:** E huriki a Pariseo ri marikoi e huriki a Rom ri gi matakari o Israel. E huriki a kabu ri do rikea e Herod ri ngaru e hurikia Rom ri gi matakari o Israel. E Isu bara i taki nahea ri gi kona a takis i lakea ne huriki a Rom, e huriki a kabu ne Herod bara ri padi virihia e Isu na ngava. Pali e Isu bara i taki ni gi kona a takis lakea ne huriki a Rom, e huriki a Pariseo bara ri padi virihia e Isu na ngava.

mu ngaru ni toni iau? ¹⁹ Mu vakasiria nau tara moni ni kona a takis vona.” Ri habia vona a moni tara ni gale a denarius. ²⁰ Muri i nana ria, “A hanune rei, a rane rei i tabuli vona?”

²¹ *Ri koli, ri ta maea, “A hanune Kaiser, a rane Kaiser i tabuli vona.” Lakea e Isu i taki ria, “Mu habi ne Kaiser a maki ne Kaiser, mu habi na Vure a maki na Vure.”

²² Na tahuna ri longoa a ngavana ri turutu. Muri ri pea, ri vano.

*A Nimahurimule na Matenga
(Markus 12:18-27; Lukas 20:27-40)*

²³ *Na parava iea kunana e huriki a Sadusi ri valai ne Isu. Re huriki a Sadusi, ri taki ta i uka tara viri ge mahuri mule na matenga. Ri valai ne Isu, ri nanea, ²⁴ * “Mari ni tovo, e Moses i here puru i takia a bakovi i mate, i pe purua e girihina, pali i uka e tune rua, e tarina bara i parangi tabu a havuri vona, ge vakabelea a hamona. ²⁵ I tahoka e maki tarina mai ala polorua, ri made hosi turane mia. A tabua i parangi, muri i mate. Pali i uka ma i vakabele e tuna. Lakea a pahamuri tabua i parangi vona a havuri na tabua. ²⁶ A ngatavine i uka ma i poda ma, i mate a pahamuri tabua. Pali re maki tari mai lobo ri parangi vona a ngatavine iea. Ria lobo ri mate. I uka tara viri ge vakabele a koma. ²⁷ Ri mate lobo e huriki a bakovi, muri a ngatavine i mate. ²⁸ O luhoi navai? Muri ma, na tahuna e huriki ri pesi rike mule na ni mate, ra ngatavine iea ge girihine rei muholi? Ria lobo ri parangi vona.”

* **22:21:** Rom 13:7 * **22:23:** Apo 23:8 * **22:24:** Vin 25:5

²⁹ Pali e Isu i koli mule, i ta maea, “I uka ma mu lohoka vona a Hinere. I uka ma mu lohoka na nitora na Vure. I mavonga mu varoru. ³⁰ Muri ma, na tahuna e huriki ri gi mahuri mule na matenga, i uka ma ri gi vaparangi. Bara ri made manga e huriki a agelo na hunu. ³¹ Ra ngava na ni mahurimule na matenga, a nitana Vure i vakalongo mua maea, ³² * ‘Tau a Vure ne Abraham, ne Isak, ne Iakop.’ A Vure i uka ma ia a Vure ne huriki ri mate, ia a Vure ne huriki ri mahuri.”

³³ Na tahuna e huriki ri longoa a ngavana, ri turutu vona a nitovo vona.

A Vinara Dagi

(Markus 12:28-31; Lukas 10:25-28)

³⁴ E huriki a Pariseo ri longoa e Isu i vakangapa e huriki a Sadusi, lakea ri vapopo, ria lobo ri lakea ne Isu. ³⁵ A Pariseo tara, a mari na vinara na lotu, i tonia e Isu na ngava, i nanea maea, ³⁶ “Mari ni tovo, e rei a vinara i dagi hateka na vinara lobo?”

³⁷ *E Isu i koli, i ta maea, “O ngarua e Bakovi Dagi a Vure vomu na hatemu lobo, na hanumu lobo, na niluhoi vomu lobo. ³⁸ A vinara iea i muga, i dagi na vinara lobo. ³⁹ *A vinara i muri vona, i manga tabu a viri muga, i maea: O ngarua e turamu i manga a hini o ngaru mule ioe. ⁴⁰ *A vinara i rua nga a vuhuna a vinara lobo ne Moses, a hinere lobo ne huriki a propet.”

E Kristo e Tune Rei?

(Markus 12:35-37; Lukas 20:41-44)

* **22:32:** Nim 3:6; Mat 8:11 * **22:37:** Vin 6:5 * **22:39:** Levi 19:18; Mat 7:12 * **22:40:** Rom 13:10; Gal 5:14

⁴¹ E huriki a Pariseo ri tabana ni pesi palupu, lakea e Isu i nana ria, ⁴² * “Mu luhoi navia e Kristo? Ia a hamone rei?” Ri koli, ri ta maea, “E Kristo a hamone Davit.”

⁴³ Lakea e Isu i nana ria, “Pali e Davit, i navai i takia e Kristo a Bakovi Dagi vona? Na tahuna a Hanu Kiripiripi i dili ne Davit, i ta maea,

⁴⁴ * ‘E Bakovi Dagi i takia a Bakovi Dagi nau, i ta maea,

“O made na limagu a kanegu,
ge harena na tahuna ga ratapile
e huriki a pile vomu.” ’

⁴⁵ “E Davit i galea e Kristo e ‘Bakovi Dagi,’ pali i navai tabu ge ia a hamona?”

⁴⁶ E huriki a Pariseo ri keri ni kolia a ninana ne Isu. I vakatubu na parava iea ri mangenge ni nana rovi tabua e Isu.

23

A Vure Ge Pelekado e Huriki

(Markus 12:38-39; Lukas 11:43,46; 20:45-46)

¹ Muri e Isu i taki e huriki a murimuri vona, turana e huriki ri vapesihi vonga, i ta maea, ² “E huriki a mari na vinara na lotu, e huriki a Pariseo ri made na murine Moses ri vara mua na vinara. ³* Mu longototo a vinara ne ria. Pali naha ni muri mai a vilone ria, a vuhuna i uka ma ri muri mai a ngava ri vara vona. ⁴ Ri habi a vinara ne huriki i gutu ni ramai, i manga a viri i rotu a maka galesi dagi, i vakakaloho e huriki a bakovi vona. Pali ria ri koi hateka ni tuhori popote e huriki.

* **22:42:** Ion 7:42 * **22:44:** Sng 110:1; Mat 26:64 * **23:3:**
Mal 2:7-8

⁵ * “A maki lobo ri rata, ri vakaholi kunana, e huriki ri gi matai. Ri tama na dumene ria a maka puhu na nitana hinere, ri bole na limane ria ranga. Ri rata a varakia na nivasileki ne ria i ola, i bola. ⁶ Ri ngaru ni made mugamuga na gula kamumu na habu, na gula kamumu na roho na vaponga. ⁷ Ri ngaru hateka e huriki ri gi togo ria, ri gi tagui ria na mada. Ri ngaru hateka e huriki ri gi gale ria ‘a mari ni tovo.’

⁸ “Pali mua, nahea tara viri ge gale mua ‘a mari ni tovo,’ a vuhuna a mari ni tovo ne mua i taku kunana. Pali mua e maki turana mai. ⁹ Nahea mu gu galea tara viri na malala ge tamane mua, a vuhuna e Tamane mua i taku kunana, ra i made na hunu. ¹⁰ Nahea tara viri ge gale mua ‘a bakovi dagi,’ a vuhuna a Bakovi Dagi ne mua i taku kunana, re Kristo. ¹¹ *A viri i muga ne mua ge ia a vora ne mua lobo. ¹² *E rei a viri i bibi rike mulea, a Vure bara i vakakiroko ia. Pali e rei a viri i vakakiroko mule ia, a Vure bara i kavurikea.

¹³⁻¹⁴ “Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu mu tabele rua hateka! A Vure bara i ratapile mua! Mu tukari a logo na harikianga na hunu, i uka tara viri ge dili. Mu koi ni dili vona, pali mu hatekakari e huriki ranga ri ngaru ni dili.*

* **23:5:** Nim 13:9; Gi 15:38-39; Vin 6:8; Mat 6:1 * **23:11:** Mat 20:26; Mrk 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14 * **23:13-14:** Ves 14 i uka ma i tabuli na hinere na maka puhu hosi. I tabuli kunana na maka puhu karaba. I maea: 14 Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu mu ngava naru hateka! A Vure ge ratapile mua! Mu tami e huriki a havuri mu panaho a ruma ne ria. Mu tero kunana vona a nivasileki i ola mu rata.

15 “Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu, mu tabele rua hateka! A Vure bara i ratapile mua! Mu laho lae basi, mu page poloa a dari mu gu tuli a viri ge ramai mua. Pali na tahuna i ramai mua, a rabu hale vona i rangi a rabu hale ne mua, lakea bara i puru turane mua na imperno.

16 * “Mu ngaru ni vakasiri e huriki na dala, pali mu kepa. A Vure bara i ratapile mua! A ngava mu takia i maea, ‘E rei a viri i ta muholi, i kaba, i kurahia a roho na Vure, a maki tavula. Pali a viri i ta muholi, i kaba, i kurahia a gol i tabuli na roho na Vure, ge ramai a ngava i takia.’ 17 Mu kepa, mu manga! I vai a maki i dagi? A gol tavula, o a roho na Vure ra i ratea a gol i tabuli herehere, ge ne vona a leho na Vure?

18 “Pali a ngava tara mu takia i maea, ‘A viri i kaba na dede, a maki tavula. Pali a viri i kaba na nihabi, ge ramai a ngava i takia.’ 19 Mu kepa! I vai a maki dagi: a nihabi, o a dede ra i ratea a nihabi i vaperesi, ge ne vona a leho na Vure? 20 I mavonga kunana, a viri i kaba na dede, i kaba vona turana maki i tabuli langa vona. 21 A viri i kaba na roho na Vure, i kaba vona turana viri i made pololilo vona. 22 * A viri i kaba na hunu, i kaba na gula hariki na Vure, i kaba na viri i made langa vona.

23 * “Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu, mu tabele rua hateka! A Vure ge ratapile mua! A maki lobo ne mua mu ru na naguna i ravulu, lakea mu bole talea a naguna i taku mu habia na Vure. A maka maki tavula ranga, manga a kobo mu rata mavonga. Pali mu mata taro

* 23:16: Mat 15:14 * 23:22: Ais 66:1; Mat 5:34 * 23:23: Levi 27:30; Mai 6:8

a maka ngava dagi na vinara. Mu mata taro a naro ni rata virihi e huriki lobo ge ramai a vilone ria. Mu mata taro a naro na nidodo, a naro ni luhoi torea a Vure. I kamumu mu gu ramai a vinara kiroko. Pali naha ni longokaburungi tabu a maka vinara dagi. ²⁴ Mu ngaru ni vakasiri e huriki na dala, pali mu kepa mua! Mu ramai a maka vinara tavulavula, pali mu mata kepa vona a maka vinara dagi. Mu rata mavonga, mu manga a bakovi i bole talea na kikei na naru vona a lango, pali i mata kepa vona a kamel, i todoa.

²⁵ * “Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu, mu tabele rua hateka. A Vure ge ratapile mua! Mu ramai a vinara ni loi a tabeke polovavo na kap, a tavila. Pali a maki mu ru dili na kap, a tavila, mu bole na naro ni panaho, na naro ni raha. ²⁶ Mu kepa! Mu pelekado taro a hatene mua. Muri a narone mua bara i malamala.

²⁷ * “Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu, mu tabele rua hateka! A Vure ge ratapile mua! Mu manga a lovo ne huriki ri mate, ni kalu keakea. I mata kamumu a hini polovavo, pali a hini pololilo i vona a tuha, a berana huriki ri mate. ²⁸ *I mavonga kunana e huriki ri matai mua, ri luhoi mua ta mu malamala. Pali a hini pololilo ne mua i vona a naro na tabele rua, a naro na ni longotaro a vinara na Vure.

²⁹ “Mua e huriki a Pariseo, a mari na vinara na lotu, mu tabele rua hateka! A Vure ge ratapile mua, a vuhuna mu hae a murina tuhana e huriki a propet, e huriki a bakovi malamala hosi, mu

* **23:25:** Mrk 7:4 * **23:27:** Apo 23:3 * **23:28:** Luk 16:15

vakabagetu. ³⁰ Mu rata mavonga, a vuhuna mu luhoi maea, ‘Mia bara mi made hosi na tahuna e huriki a gare ne hita ri made na malala, i uka ma mi gi kori ria, mi gi rabalaki e huriki a propet nga.’

³¹ *I mavonga mu vakasiri mua, mua a hamone huriki ri rabalaki e huriki a propet. ³² Pali ngane mu vakalobo a leho e huriki e tubune mua ri doko hosi.

³³ * “Mua e huriki a mata! Mua e huriki a mata hale! A Vure ge rudu mua mu gu lakea na imperno, bara mu keri ni ha taroa. ³⁴ I mavonga, ga rudu lakea ne mua e huriki a propet, e huriki a bakovi na lohokanga, e huriki a mari na vinara na lotu. Bara mu rabalaki ranga, mu paditata na kai tavalavala ranga. Bara mu lagu pololilo na roho na vavonga ranga, pali e huriki ranga bara mu lili lae ria na maka tanga. ³⁵ *Na naro iea kunana bara mu rare na matenga ne huriki a bakovi malamala ni rabalaki, i vakatubu na bakovi malamala e Abel, i valai i harena ne Sakarias, e tune Berekia, ra mu rabalakia na roho na Vure, na kurukuruna tabeke ni gamai, a dede. ³⁶ A taki muholi mua, mua e huriki na tahuna mona bara mu bole a nimadihi, a vuhuna e huriki a bakovi nga ni rabalaki.

E Isu i Taringia e Ierusalem
(Lukas 13:34-35; 19:41-44)

³⁷ “Ierusalem, Ierusalem! Mu rabalaki e huriki a propet, mu rabalaki na kedo e huriki a rudu valai ne mua. Balaka kupo a ngaru ni kalipopo palupu mua, i manga a kinana kureko i kavitagu

* **23:31:** Apo 7:52 * **23:33:** Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 * **23:35:**
Vuh 4:8; 2Sto 24:20-21

a maka tuna na karapana, ga matakari mua. Pali mu koi mua. ³⁸*A Vure i pea pali a roho ne mua. ³⁹*Ngane a taki mua, i uka ma mu gu matai tabu iau ge harena na parava mu gu ta maea, ‘Si gi kavurikea a viri i valai na rane Bakovi Dagi.’”

24

A Roho na Vure Bara Ni Ubi Puka (Markus 13:1-2; Lukas 21:5-6)

¹ E Isu i pe a roho na Vure, i laho lokovonga. E huriki a murimuri vona ri valai ri vakasiria vona a maka roho na tabeke na roho na Vure. ²*Lakea e Isu i koli, i ta maea, “Ra maka roho nga, a taki muholi mua, i uka tara kedo ge tabuli langa vona a kedo tara. A kedo lobo bara ni ubi puka puru.”

A Nilobona Parava (Markus 13:3-13; Lukas 21:7-19)

³ Na tahuna e Isu i mamade na lolo e Oliva, e huriki a murimuri vona ri valai kapiloho vona, ri nanea, “Ra maki nga, garika ri gi bele? Ge mata navai a kilakila muga ne ioe go bele, muga na nilobona parava?”

⁴ E Isu i koli, i ta maea, “Mu mamata, nahea tara viri ge tami mua. ⁵*E huriki ala kupo bara ri valai na ragu, bara ri tami e huriki, ri ta maea, ‘Iau e Kristo.’ Lakea bara ri tami e huriki ala kupo. ⁶ Bara mu longo a ngava na vabinga, a nita viliha na vabinga. Pali naha ni turutu. A maki nga bara ri bele, pali a nilobona parava i tabana. ⁷ E huriki a kabu na robo tara bara ri vaubi turana kabu

* **23:38:** 1Ki 9:7-8; Jer 22:5 * **23:39:** Sng 118:26 * **24:2:**
Luk 19:44 * **24:5:** Mat 24:23-24; 1Ion 2:18

na robo tara. E huriki a tara na hariki tara bara ri vaubi turana tara na hariki tara. A pago, a vuruke bara ri bele na tabeke legelege. ⁸ Ra maki nga bara ri bele muga, i manga a nimadihi na ngatavine i pahea a koma.

⁹ * “Muri bara ni lakavu mua, ni vakamadihi mua, ni rabalaki mua. E huriki na tanga lobo bara ri marikoi ne mua, a vuhuna mu ramai iau. ¹⁰ Muri e huriki ala kupo bara ri lohople iau, ri vatepu, ri vahabi ria na limana pile. ¹¹ *E huriki a nitamina propet ala kupo bara ri bele, ri tami e huriki. ¹² E huriki ala kupo bara ri lobo ni vangaru, a vuhuna e huriki ala kupo bara ri longotaro a vinara. ¹³ *Pali e rei i pesi tora ge harena na parava i mate vona, a Vure bara i korimulea. ¹⁴ *A Velenga Kamumu na harikianga bara ni vakalongo taro na tanga lobo na malala. Muri bara i bele a nilobona parava.

*A Maki Hale Hateka Bara i Bele
(Markus 13:14-23; Lukas 21:20-24)*

¹⁵ * “I mavonga, na tahuna mu masia a bakovi i muma hateka i ratapile a maki, ra viri i takia hosi e Daniel a propet, ge pesi pololilo na roho na Vure. E rei a viri i gia a nita iea ge longokilala. ¹⁶ Na tahuna mu masia a maki iea ge bele, mu ha. E huriki ri made o Iudea ri gi ha sike na lolo. ¹⁷ *E rei a viri i pesi polomeli na mapana roho vona, nahea ge dili na ruma ge bole a maki vona. Ge ha pa kunana. ¹⁸ E rei a viri i leho na hania, nahea ge

* **24:9:** Mat 10:22 * **24:11:** Mat 24:5,24; 1Ion 4:1 * **24:13:**
Mat 10:22 * **24:14:** Mat 28:19 * **24:15:** Dan 9:27; 11:31;
12:11 * **24:17:** Luk 17:31

hamule na tanga ge bole a varakia vona. Ge ha pa kunana. ¹⁹ E huriki a ngatavine ri singou, e huriki a ngatavine ri vakaruru a koma kiroko, bara ri marego hateka na parava iea! ²⁰ Mu vasileki nahea ge bele a maki iea na tahuna na malangia o na Parava Nimalo.

²¹ *Na parava iea a nimadihi dagi hateka bara i bele. A nimadihi dagi maea i uka ma i bele hosi, i vakatubu na ni doko na malala, i valai i harena mona. Pali a nimadihi dagi maea i uka ma ge bele tabu muri ma. ²² Bara a Vure i uka ma ge vakakapo a parava nga, e huriki lobo bara ri mate. Pali a Vure bara i vakakapo ria, ge korimule e huriki a bakovi a ngatavine i vulaki ria. ²³ *I mavonga, nahea mu gu longo mai e huriki a bakovi ri ta maea, 'Mata valai! E Kristo ia koea,' o 'Mata lakea! E Kristo ia lake!' Naha ni longo mai ria, ²⁴ *a vuhuna e huriki a nitamine kristo, a nitamina propet bara ri bele, ri rata a maka nivakasiri dagi, a maki dagi ni turutu vona, ri ngaru ni tami e huriki. Bara i kara ria, bara ri tami tabu e huriki a bakovi a ngatavine a Vure i vulaki ria. ²⁵ Mu longo kamumu. Iau a vakalongo muga mua pali. ²⁶ *I mavonga, na tahuna ri taki mua, 'Oi! Ia lilo na robo!' naha ni dili mai ia. O a viri tara ge ta maea, 'Oi! I made kapiloho lilo!' naha ni longo mai ia. ²⁷ *Na tahuna a Tuna Bakovi ge valai, bara i luve kavakava manga a vila. A vila i maravila na nirike na haro, i para lobo vona a hini i lakea na nirolona haro.

* **24:21:** Dan 12:1 * **24:23:** Mat 24:5 * **24:24:** Vin 13:1-3;
 2Tes 2:8-9; Kap 13:13-14 * **24:26:** Luk 17:23-24 * **24:27:** Mat
 24:37-39

28 *Na hini i tabuli vona a podana viri, a maka pangopangokaba bara ri vapopo.

*A Tuna Bakovi Bara i Hamule Valai
(Markus 13:24-27; Lukas 21:25-28)*

29 * “A nimadihi dagi i lobo, malaviriri kunana a haro bara i maparavunu, a keva tara i uka ma ge para. A maka hada bara ri mapasi, a maka nitora na hunu bara ni polu. 30 *Muri a kilakila na Tuna Bakovi bara i bele na hunu. E huriki a kabu lobo na malala bara ri tangi. Muri bara ri masia a Tuna Bakovi i pesi langa na bubu, i puru valai na hunu turana nitora, a nipara dagi. 31 *Muri a tavure bara i tangi dagi na tahuna i rudu e huriki a agelo vona ri gi bole sike palupu na tabeke lobo na malala e huriki a bakovi a ngatavine i vulakia. Bara ri bole ria na tabeke lobo, i vakatubu na tabeke tara na malala, i vano i lakea na tabekena tara.

*Mu Bole a Lohokanga na Kai a Balele
(Markus 13:28-31; Lukas 21:29-33)*

32 “Mu bole a lohokanga vona a kai a balele. Na tahuna i tahoka a totona a rahana, i lubu a pagana, bara mu pasimata vona a tahuna na haro i tabukoi. 33 I mavonga kunana na tahuna mu matai a maki nga ri bele, bara mu lohoka vona a Tuna Bakovi i valai tabukoi hateka pali. 34 *A taki muholi mua, e huriki a bakovi a ngatavine na tahuna iea i uka ma ri gi mate ma, bara i bele

* **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Ais 13:10; 34:4; Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pe 3:10; Kap 6:12-13 * **24:30:** Dan 7:13; Sek 12:10; Kap 1:7 * **24:31:** 1Ko 15:52; 1Tes 4:16 * **24:34:** Mat 16:28

taro a maka maki nga. ³⁵ *A hunu a malala bara ru lobo, pali a nitagu bara i tabuli vakaroro.

*A Parava a Kilala i Uka Ma Ni Lohoka Vona
(Markus 13:32-37; Lukas 17:26-30; 17:34-36)*

³⁶ * “I uka tara viri ge lohoka vona a parava, a kilala ge bele vona a maki nga. E huriki a agelo na hunu i uka ma ri lohoka vona a parava iea. A Tuna Vure tara i uka ma i lohoka vona. E Tamana kunana i lohoka vona a parava iea. ³⁷ *A niluve na Tuna Bakovi bara i manga kunana a niluve na marungulolo hosi na tahuna e Noa i made na malala. ³⁸ Muga na marungulolo e huriki ri kani, ri ninu, ri vaparangi, i vano i harena na tahuna e Noa i dili na agarungu. ³⁹ *Ri made manga manga kunana, muri a marungulolo i bele vakaturutu, ria lobo ri mate. Bara i mavonga kunana na tahuna a Tuna Bakovi i valai. ⁴⁰ Na parava iea, a bakovi ala rua bara ru leho na hania. A viri tara bara ni bole. A viri tara bara i made mule. ⁴¹ A ngatavine ala rua bara ru ubi momo a vit, ru gu rata a bret vona. A viri tara bara ni bole. A viri tara bara i made mule. ⁴² *I mavonga mu mamata, a vuhuna i uka ma mu lohoka vona a parava ge valai vona e Bakovi Dagi. ⁴³ *Mu luhoia a ngava iea: A tahona ruma bara i lohoka vona a ra kilala ge valai vona a bakovi ni panaho, bara i matapara mavonga, i uka tara viri ge pukea a ruma vona. ⁴⁴ I mavonga kunana mu matapara, a vuhuna a Tuna Bakovi bara i valai vakaturutu.

* **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Apo 1:7; 1Tes 5:1-2 * **24:37:** Vuh 6:5-8 * **24:39:** Vuh 7:21-23 * **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; Kap 16:15

Bara i valai na tahuna i uka ma mu luhoi ge valai vona.

A Vora Kamumu, a Vora Hale
(Lukas 12:42-46)

⁴⁵ “E rei ngane ge ia a voravora ge moro, ge rata kamumu a leho lobo a bakovi dagi vona i takia ge rata? A bakovi dagi vona bara i takia ge matakari e huriki a vora ranga, ge habi ne ria a maki ni kani na parava vakaroro. ⁴⁶ Muri, na tahuna a bakovi dagi i hamule valai, i masia a bolekoru iea i rata kamumu a leho vona, bara i rata kamumu hatekea. ⁴⁷ *A taki muholi mua, bara i ru ia ge matakari a mahala lobo vona. ⁴⁸ Pali a vora iea bara ia a bakovi hale, bara i taki mulea, i ta maea, ‘A bakovi dagi nau i uka ma ge valai malaviriri.’ ⁴⁹ Lakea i vakatubu ni ubi e huriki a vora turana, i kani i ninu turana e huriki a bakovi ni ninu. ⁵⁰ Ra bakovi dagi vona, bara i valai vakaturutu na parava a vora i pahaluhoi ta i uka ma ge valai vona. Bara i luve na kilala a vora i pahadaki ta i uka ma ge luve vona. ⁵¹ Lakea a bakovi dagi bara i tolo pilea ra vora iea. Muri bara i ru turane huriki a tabele rua. Ra tanga iea, e huriki bara ri tangi, i vaheri mavonga a ngine ria, a vuhuna i madihi a hatene ria.

25

A Sirula ala Ravulu

¹ * “Na tahuna iea a harikianga na hunu bara i manga a sirula ala ravulu ri bole a lam ne ria, ri vano ri gi tagui a bakovi i parangi karaba. ² A

* **24:47:** Mat 25:21,23 * **25:1:** Luk 12:35; Kap 19:7

sirula ala lima ri manga manga, pali a sirula ala lima ri lohoka. ³ E huriki a sirula manga manga ri bole a lam, pali i uka ma ri bole a karasin. ⁴ E huriki a sirula ri lohoka ri guru na ulo a lingena karasin, ri bole turana lam ne ria. ⁵ A bakovi i parangi karaba i uka ma i valai malaviriri, lakea e huriki a sirula ri matatulu, ri mahita. ⁶ Na kuru rodo ngane, a bakovi tara i gale tala, i ta maea, ‘A bakovi i parangi karaba i valai ngane! Mu valai mu tagui ia!’

⁷ “Lakea ri hadongo, ri kisi a lam ne ria. ⁸ E huriki a sirula manga manga ri nongi a karasin ne huriki a sirula lohoka, ri ta maea, ‘Mu habi ne mia ranga karasin. I para hoho a lam ne mia.’

⁹ “Pali ri koli ria, ri ta maea, ‘I uka. A karasin i uka ma i kara hita lobo. Mu vano mu lakea ne huriki ri habi a karasin, mu kona ranga ge ne mua.’

¹⁰ “Na tahuna ri vano ri gi kona a karasin, a bakovi i parangi i bele. Lakea e huriki a sirula, ra ri tahoka a karasin a lam ne ria, ri dili turana na habu na parangia. Muri a logo ni tukari.

¹¹ * “Muri e huriki a sirula manga manga ri hamule valai, ri ta maea, ‘Bakovi dagi! Bakovi dagi! O talea a logo!’

¹² * “Pali a bakovi dagi i koli, i ta maea, ‘Muholi hateka, i uka ma a lohoka ne mua.’

¹³ * “I mavonga, mu mamata, a vuhuna i uka ma mu lohoka vona a parava o a kilala e Bakovi Dagi ge valai vona.

* **25:11:** Luk 13:25-27 * **25:12:** Mat 7:23 * **25:13:** Mat 24:42

A Voravora ala Tolu
(Lukas 19:11-27)

¹⁴ “Mu mamata, a vuhuna na tahuna a Tuna Bakovi ge hamule valai, bara i manga a bakovi tara i havai. I gale palupu e huriki a vora vona, i vakasiri tou vona a mahala vona to go matakari.

¹⁵ *I vaveru ne tou a moni, i muri mai a lohokanga ne tou. I habi na vora tara moni gol i 5,000. I habi na vora tara moni gol i 2,000. I habi na viri tara moni gol i 1,000. Muri i vano, i havai. ¹⁶ A viri i bole a moni gol i 5,000 i vano, i rata a leho vona, i vakabele tabu a moni gol i 5,000. ¹⁷ A viri i bole a moni gol i 2,000 i vano, i rata a leho vona, i vakabele tabu a moni gol i 2,000. ¹⁸ Pali a viri i bole a moni gol i 1,000 i keli a malala, i tanu vonga a moni na bakovi dagi vona.

¹⁹ “I tabaka ngane, a bakovi dagi i hamule valai, i pelekado turane tou a moni i habi ne tou muga.

²⁰ A vora i habi a moni gol i 5,000 vona i bole valai tabu a moni i 5,000, i ta maea, ‘Bakovi dagi. Ra moni i 5,000 o habi nau, ngane a vakabele tabu a moni i 5,000.’

²¹ * “Lakea a bakovi dagi i koli, i ta maea, ‘Kamumu hateka. Ioe a vora kamumu. O rata kamumu vakaroro a leho lobo a habi vomu! Ngane go matakari a maki ge kupo, a vuhuna o matakari kamumu a leho kiroko iea. O valai o vivi turagu!’

²² “A vora i bole a moni i 2,000, ia tara i valai, i ta maea, ‘Bakovi dagi, ra moni i 2,000 o habi nau, a vakabele tabu a moni i 2,000.’

* **25:15:** Rom 12:6 * **25:21:** Mat 24:45-47; Luk 16:10

²³ “Lakea a bakovi dagi i koli, i ta maea, ‘Kamumu hateka. Ioe a vora kamumu. O rata kamumu vakaroro a leho lobo a habi vomu! Ngane go matakari a maki ge kupo, a vuhuna o matakari kamumu a leho kiroko iea. O valai o vivi turagu!’

²⁴ “Muri a vora i bole a moni i 1,000 i valai, i ta maea, ‘Bakovi dagi, a lohoka vomu ioe a bakovi hateka. O mirio na hania i varo e huriki ranga.

²⁵ Lakea a mangenge, a kelia a malala, a tanu vonga a moni vomu i 1,000. O mata valai, a moni vomu nga.’

²⁶ “A bakovi dagi i koli, i ta maea, ‘Ioe a vora hale, ioe a malai! O lohoka vona iau a mirio na hania i varoa e huriki ranga. ²⁷ Pali i navai i uka ma o ru dili na roho na tava a moni nau? Na tahuna a hamule valai, bara bole mule turana a moni ranga ni ru langa tabu vona.

²⁸ “Muri a bakovi dagi i ta maea, ‘Mu bole mulea vona a moni i 1,000, mu habi na viri i tahoka a moni i 10,000. ²⁹ *Mu rata mavonga, a vuhuna a viri i tahoka a maki pali bara ni habi tabu ranga, ge tahoka a maki i kupo. Pali e rei a viri i uka ma i tahoka a maki, a maki popote vona i tahoka pali bara ni bole hamule vona. ³⁰ *Mu bolea a vora hale iea, mu voro talea na uvo. Ra hini nga, e huriki ri gi haloho, i vaheri mavonga a ngine ria, a vuhuna i madihi a hatene ria.’

A Tuna Bakovi Ge Pelekado e Huriki

³¹ *Muri e Isu i ta maea, “Na tahuna a Tuna Bakovi ge luve turana nipara dagi, ge valai turana

* **25:29:** Mat 13:12; Mrk 4:25; Luk 8:18 * **25:30:** Mat 8:12; Luk 13:28 * **25:31:** Mat 16:27; 19:28

e huriki a agelo vona, bara i made na gula hariki vona. ³² *E huriki na tanga lobo bara ri pesi na matana. Bara i vakalipida e huriki na tara i rua, i manga a matakari na sipsip i vakalipida a maka sipsip, a meme. ³³ Bara i ru na limana a kanena e huriki a sipsip. Bara i ru na limana a maurina e huriki a meme. ³⁴ Muri a Hariki bara i taki e huriki ri pesi na limana a kanena, ‘Mu valai, mua e huriki e Tata i vakabagetu mua. Mu bolea a harikianga, ra ni rata puru ne mua na tahuna i ratarike a hunu a malala. ³⁵ *Mu bolea a harikianga, a vuhuna hosi na tahuna a vitolo mu habi a maki ni kani nau. Na tahuna a marohu mu habi a naru nau. Na tahuna iau a mosi mu tagui iau. ³⁶ Na tahuna a uka maki ni rodo, mu habi a varakia nau. Na tahuna a giloa mu matakari iau. Na tahuna a dili na bavi mu valai mu gosi iau.’

³⁷ “Muri e huriki a bakovi a ngatavine mala-mala bara ri nanea, ‘Bakovi Dagi, garika mi matai ioe o vitolo mi vakani ioe? Garika o marohu mi habi a naru vomu? ³⁸ Garika mi matai ioe o made manga mosi mi tagui ioe? Garika mi matai ioe o uka a varakia, mi habi a varakia vomu? ³⁹ Garika mi matai ioe o giloa, o dili na bavi mi vano mi gosi ioe?’

⁴⁰ * “A Hariki bara i koli, i ta maea, ‘A taki muholi mua, a ra maki mu rata virihi e huriki a turagu matasia vona, mu rata virihi iau.’

⁴¹ * “Muri bara i taki e huriki ri pesi na limana a maurina, i ta maea, ‘Mu ha nau. A Vure i ruduraha mua. Mu vano, mu puru na kanono i

* **25:32:** Ese 34:17; Kap 20:11-13 * **25:35:** Ais 58:7 * **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42; Mrk 9:41 * **25:41:** Mat 7:23

nono vakaroro. Ra kanono iea, ni tunu puru ge puru vona e Satan turana e huriki a agelo vona, re huriki a hanitu. ⁴² Hosi na tahuna a vitolo i uka ma mu vakani iau. Na tahuna a marohu i uka ma mu habi a naru nau. ⁴³ Na tahuna iau a mosi, i uka ma mu tagui iau. Na tahuna a uka varakia i uka ma mu habi a varakia nau, ga rodo. Na tahuna a giloa, a dili na bavi i uka ma mu gosi iau.’

⁴⁴ “Muri ria ranga bara ri nanea, ‘Bakovi Dagi, garika mi matai ioe o vitolo, o marohu, o uka murina ni mahita, o uka varakia, o giloa o dili na bavi, lakea i uka ma mi kori ioe?’

⁴⁵ “E Bakovi Dagi bara i koli, i ta maea, ‘A taki muholi mua, a maki i uka ma mu rata virihi e huriki a turagu matasia vona, i uka mu rata virihi iau vona.’

⁴⁶ * “Muri bara ri vano, ri bole a nimadhi vakaroro. Pali e huriki ri malamala bara ri bole a nimahuri vakaroro.”

26

*E Huriki a Prister Ri Ngaru ni Rabalakia e Isu
(Markus 14:1-2; Lukas 14:1-2; Ioanes 11:45-53)*

¹ E Isu i taki lobo a ngava nga, muri i taki e huriki a murimuri vona, i ta maea, ²* “Mu lohoka vona a Habu na Nipagepolo bara i bele muri na parava i rua. Na parava iea a Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a pile. Muri bara ri paditatea na kai tavalavala.”

³ Na tahuna iea e huriki a prister dagi, e huriki a gare ri vapopo na roho dagi na prister dagi tara,

* **25:46:** Dan 12:2; Ion 5:29 * **26:2:** Nim 12:1-27; Mat 20:18

a rana e Kaipas. ⁴ Ri varodo a ngava ri gi lakavu kapilohoa e Isu, ri gi rabalakia. ⁵ Lakea ri ta maea, “Nahea si gi ratea na habu ra naro iea, ma ge vaubi e huriki.”

E Isu Ni Biri o Betani
(*Markus 14:3-9; Ioanes 12:1-8*)

⁶ E Isu i made o Betani, na ruma e Simon, ra bakovi hosi i ratapilea a patala. ⁷ *E Isu i made na dede, lakea a ngatavine tara i valai vona, i bolea a ulo ni rata na kedo a alabasta. A ulo i vona a nibiri mangisipa ni kona na moni dagi. I guru langea na gine Isu.

⁸ Na tahuna e huriki a murimuri ri masia a ngatavine i rata mavonga, ri kanikaha, ri ta maea, “I navai i guru tavulea a mangisipa iea? ⁹ Ra mangisipa iea, bara ni habi na viri tara, bara i konea na moni dagi, lakea a moni bara ni habi ne huriki a matasia.”

¹⁰ Pali e Isu i lohoka vona a nitane ria, lakea i taki ria, “I navai mu padimomoa a ngatavine iea? A naro i ratea nau i kamumu hateka. ¹¹ *E huriki a matasia bara ri made vakaroro turane mua. Pali iau i uka ma ga made vakaroro turane mua. ¹² Na tahuna i guru a mangisipa langa na gigu, i kisi puru iau, bara ni tanu. ¹³ A taki muholi mua, na tanga lobo na malala ni vara vona a Velenga Kamumu muri ma, a naro i ratea a ngatavine iea bara ni vakalongo, e huriki ri gi luhoi mule ia.”

E Iudas
(*Markus 14:10-11; Lukas 22:3-6*)

¹⁴ Muri e Iudas Iskariot, ra turane huriki a murimuri ala ravulu a polona i rua, i lakea ne

* **26:7:** Luk 7:37-38 * **26:11:** Vin 15:11

huriki a prister dagi, ¹⁵ *i ta maea, “Iau ga habia na limane mua e Isu, pali a ra maki mu gu habia nau?” Lakea ri konea na moni silva i ravulu tolu (30). ¹⁶ I vakatubu vonga e Iudas i virokanea a dala ge habia e Isu na limane huriki a pile.

*E Isu i Kani Turana e Huriki a Murimuri
(Lukas 22:7-14,21-23; Ioanes 13:21-30)*

¹⁷ *Na mugana parava na Habu na Bret i uka Is, e huriki a murimuri ri valai ne Isu, ri nanea, “I vai a hini o ngaru mi gi rata puru a maki ni kani vomu, go luhoi mulea a Habu na Nipagepolo?”

¹⁸ E Isu i koli, i ta maea, “Mu dili na tanga dagi, mu masia a bakovi tara. Mu takia, ‘A mari ni tovo i ta maea, a parava nau i valai tabukoi. Ga ratea a Habu na Nipagepolo na ruma vomu turana e huriki a murimuri nau.’ ” ¹⁹ Lakea e huriki a murimuri ri muri mai a ngavane Isu, ri vano ri rata puru a maki ni kani na Habu na Nipagepolo.

²⁰ Na rodo i made na dede turana e huriki a murimuri ala ravulu a polona i rua, ri kani. ²¹ Na tahuna ri kakani, e Isu i taki ria, “A taki muholi mua, a viri tara ne mua bara i habi iau na limane huriki a pile.”

²² Ri longoa a ngava iea, ri dodo. Lakea ria takutaku ri nanea, “Bakovi Dagi, ma ge iau?”

²³ *E Isu i koli, i ta maea, “Ra viri i lutu puru a bret na kap nau, bara i habi iau ne huriki a pile. ²⁴ A Tuna Bakovi bara i mate, i manga a nita ni here puru hosi. Pali ra bakovi i habia na limane huriki a pile, a Vure bara i ratapilea! Bara

* **26:15:** Sek 11:12; Ion 11:57 * **26:17:** Nim 12:14-20 * **26:23:** Sng 41:9

i kamumu hateka e kinana i uka ma ge podea hosi.”

²⁵ Muri e Iudas, ra viri bara i habia e Isu ne huriki a pile, i ta maea, “Mari ni tovo, ma ge iau?”

E Isu i koli i ta maea, “I manga a hini o taki.”

A Bret a Vain

(Markus 14:22-26; Lukas 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

²⁶ Na tahuna ri kakani, e Isu i bolea a bret, i kavurikea a Vure, i kevea, i habi ne huriki a murimuri, i ta maea, “A bret iea a bobogu. Mu bolea, mu kania.”

²⁷ Muri i bole rikea a kap na vain, i kavurikea a Vure. I habia ne ria, i ta maea, “Mua lobo mu ninu vona, ²⁸ *a vuhuna a vain iea a daragu, ge pori nau ne vona ni vakatorea a ngava muholi a Vure i rata karaba turane huriki. Ge pori ne vona ni puga vuroki a naro hale ne huriki ala kupo. ²⁹ A taki mua, iau i uka ma ga ninu tabu a vain, bara i vano i harena na parava a ninu a vain karaba turane mua na harikianga ne Tata.”

³⁰ *Ri kalolo lobo a linge vasileki, muri ri lakea na lolo e Oliva.

E Petrus Bara i Nana Rovi ne Isu

(Markus 14:27-31; Lukas 22:31-34; Ioanes 13:36-38)

³¹ *Na tahuna ri bele vonga, e Isu i taki e huriki a murimuri vona, i ta maea, “A maki ge bele nau na rodo iea bara i rata mua lobo mu ha taro iau, a vuhuna a ngava ni here puru na Hinere i ta maea,

* **26:28:** Nim 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * **26:30:**
Luk 22:39; Ion 18:1 * **26:31:** Sek 13:7; Ion 16:32

‘Ga rabalakia a matakari na sipsip,
bara ri ha viliha a maka sipsip.’

32 * “Pali na tahuna ga mahuri mule, bara muga lakea o Galili.”

33 Lakea e Petrus i koli, i ta maea, “E huriki lobo bara ri matai a maki i bele vomu, bara ri ha. Pali iau i uka ma ga ha.”

34 *E Isu i koli, i ta maea, “A taki muholi ioe, na rodo iea kunana, muga na kureko ge tangi, bara o nana rovi iau balaka tolu.”

35 E Petrus i koli, i ta maea, “Iau i uka ma ga nana rovi ioe. Bara mate turamu!” E huriki a murimuri lobo, ria ranga ri ta mavonga.

*E Isu i Vasileki o Getsemani
(Markus 14:32-42; Lukas 22:39-46)*

36 E Isu i tuli e huriki a murimuri vona, ri lakea na tabeke ni gale e Getsemani. Na tahuna ri bele, i taki ria, “Mu made koea mu dava iau. Ga lakea taro, ga vasileki.” 37 I tuli kunana e Petrus, e tune Sebedi ala rua. E Isu i vakatubu ni dodo, ni luhoi lege, 38 *lakea i taki tou, “Iau a dodo hateka, a nidodo i popote ge rata iau ga mate. Moto made koea, moto matapara, moto mamata turagu.”

39 I laho lokovonga popote i tabuli ngalatudu, i vasileki, “O Tata, ioe bara o ngaru, o bole vurokia nau a nimadihi dagi iea ta ge valai. Pali naha ni ramai a ningaru nau. O ramai kunana a ningaru vomu.”

40 Muri i hamule mai a murimuri vona, i matai tou to mahita, lakea i nanea e Petrus, “Ra matou, moto keru ni matapara turagu na kilala i taku

* 26:32: Mat 28:7,16 * 26:34: Mat 26:69-75 * 26:38: Ion 12:27

kunana? ⁴¹ Moto mamata, moto vasileki, ma moto go dili na nitoni. A hatene matou i ngaru ni ratea, pali a kakaine matou i uka ma i gao.”

⁴² Lakea i vano i vasileki tabu, i ta maea, “O Tata, ra nimadihi iea, o masia i uka ma ge polo tavula, bara kalohoa. A ningaru vomu.”

⁴³ Muri i hamule mai tou, i matai tou to mahita tabu, a vuhuna to matatulu. ⁴⁴ I mavonga i pe kunana tou, i vano i vasileki tabu, i manga a nivasileki vona muga.

⁴⁵ Muri i hamule lakea na murimuri vona, i taki tou, “Ra matou, moto tabana ni mahita, ni malo? Moto longo valai! A kilala i valai tabukoi pali. A Tuna Bakovi bara ni habi na limane huriki a bakovi hale. ⁴⁶ *Moto pesi rike te ge vano! A viri ge habi iau na limana pile i valai ngane!”

E Isu Ni Lakavu

(Markus 14:43-50; Lukas 22:47-53; Ioanes 18:3-12)

⁴⁷ E Isu i tabana ni ta, e Iudas, ra turana murimuri i ala ravulu a polona i rua, i bele. E huriki a prister dagi, e huriki a gare ne Israel ri rudu turane Iudas a bakovi ala kupo. Ria lobo ri nugu a lebo, a bainat. ⁴⁸ Ra bakovi hale iea, ta ge habia e Isu na limane huriki a pile i taki puru ri gi matakilala navia e Isu, i ta maea, “A viri mu masia ga ngurua, ra bakovi iea kunana. Mu lakavua.”

⁴⁹ I mavonga, i malaviriri kunana e Iudas i lakea ne Isu, i ta maea, “Mari ni tovo, a rodo!” Muri i ngurua.

⁵⁰ E Isu i koli i ta maea, “Turagu, o ratea a maki o valai vona.” Lakea e huriki a bakovi ri

* **26:46:** Ion 14:31

lakavua. ⁵¹ *Ngane a bakovi tara i laho turane Isu i lalu talea a bainat vona, i voro, i palakudua a talingana vora na prister dagi.

⁵² *Lakea e Isu i takia, “O ru mulea na murina a bainat vomu, a vuhuna e rei a viri i vaubi na bainat bara i vurua na bainat. ⁵³ Iau bara ngaru, bara takia e Tata, bara i rudu valai a tara bulolo ne huriki a agelo, ri gi kori iau. ⁵⁴ Pali i uka ma ga rata mavonga, a vuhuna bara rata mavonga, ge bele muholi navai a ngava ni here puru na Hinere?”

⁵⁵ *Na tahuna iea kunana, i taki e huriki ri vapesihi vonga, i ta maea, “Mu rata manga iau a panaho, mu nugu a lebo a bainat, mu valai ni lakavu iau. Na parava lobo a made na roho na Vure, a vara vonga. Pali i uka ma mu lakavu iau. ⁵⁶ Pali a maka naro nga ri bele ge bele muholi a ngava i here puru e huriki a propet.” E Isu i ta lobo, muri e huriki a murimuri ri ha taroa.

E Isu Ni Pelekado
(Markus 14:53-65; Lukas 22:54-55,63-71;
Ioanes 18:13-14,19-24)

⁵⁷ E huriki ri lakavua e Isu ri turaria lakea ne Kaipas, a prister dagi. E huriki a mari na vinara na lotu, e huriki a gare ne huriki a Israel ri vapopo pali vonga. ⁵⁸ E Petrus i muri gosi basi popote vona, i lakea liu na mataruma na prister dagi. I dili pololilo, i made puru turane huriki a tagari, ge masia ri gi rata navia.

⁵⁹ E huriki a prister dagi turane huriki a tara na kot ne huriki a Iuda ri matakana a nitamina

* 26:51: Ion 18:26 * 26:52: Vuh 9:6; Kap 13:10 * 26:55: Luk 19:47; 21:37

ngava ri gi padi virihia e Isu vona, ri gi rabalakia.
⁶⁰ E huriki ala kupo ri valai ri rata a nitamina
 ngava, pali i uka ma ri matavisia tara ngava ge
 kamumu.

Muri a bakovi ala rua ru valai, ⁶¹ *ru pukatala
 a ngava, ru ta maea, “Ra bakovi iea i ta maea, ‘I
 kara iau ga pukea a roho na Vure, muri ga hae
 mulea na parava i tolu kunana.’ ”

⁶² Lakea a prister dagi i pesi rike, i ta maea, “I
 navai i uka ma o taratoto? O luhoi navai vona
 a ngava ni padi virihi ioe vona?” ⁶³ *Pali e Isu i
 vulai mavonga. Lakea a prister dagi i nanea, “A
 taki ioe na rana Vure Mahuri, o vakalongo mia
 ngane, ioe e Kristo, a Tuna Vure?”

⁶⁴ *E Isu i koli, i ta maea, “A ngava mu takia pali.
 Pali ngane ga vakalongo mua lobo, i vakatubu
 ngane mu gu masia a Tuna Bakovi i made na
 limana kanena na Viri i Tuhaka. Bara mu masia
 i pesi langa na bubu na hunu, i puru valai.”

⁶⁵ *Na tahuna a prister dagi i longoa a ngavane
 Isu, i rapea a varakia vona, i ta maea, “Ra bakovi
 iea i ngaru ni bolea a murina Vure! E rei a viri
 si gi longo tabua? Mu longoa pali na ngavana,
 i ngaru ni bolea a murina Vure. ⁶⁶ *Mu luhoi
 navai?”

Ri koli, ri ta maea, “Ge mate.”

⁶⁷ *Muri ri kalupe taho a matana, ri ubia. E
 huriki ranga ri tamarea a tulina, ⁶⁸ ri ta maea,

* **26:61:** Ion 2:19-21 * **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:**
 Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * **26:65:** Mat 9:3; Ion 10:33
 * **26:66:** Levi 24:16; Ion 19:7 * **26:67:** Ais 50:6; 53:5

“Kristo, o ta propet ne mia ngane, e rei a viri i ubi ioe?”

E Petrus i Nana Rovi ne Isu
(*Markus 14:66-72; Lukas 22:56-62; Ioanes 18:15-18,25-27*)

⁶⁹ E Petrus i made polovavo na mataruma. A vora ngatavine tara i valai maia, i takia, “Ioe tara o turane Isu, ra bakovi o Galili.”

⁷⁰ Pali i lavuni na matane ria lobo, i ta maea, “Iau i uka ma lohoka vona a ngava o takikia.”

⁷¹ Muri e Petrus i vuru tala na logo, lakea a vora ngatavine tara i masia, i taki e huriki ri mamade vonga, “Ra bakovi iea i laho turane Isu, ra bakovi o Nasaret.”

⁷² I lavuni tabu, i kaba, i ta maea, “Iau i uka ma lohoka vona a bakovi iea!”

⁷³ I uka ma i tabaka hateka, e huriki ri pepesi vonga ri takia e Petrus, ri ta maea, “Muholi hateka, ioe a turane ria. Mi longokilalea a tabelemu.”

⁷⁴ Pali ngane e Petrus i taba rike na maki hale tara ge ratapilea, i kaba, i ta maea, “Iau i uka ma lohoka vona a bakovi iea!”

Malaviriri kunana a kureko i tangi. ⁷⁵ *Lakea e Petrus i longovisi a ngava e Isu i takia vona, “Muga na kureko ge tangi barama, bara o nana rovi iau balaka tolu.” Muri i pagitala i kilu, i upu rike a nangi, i tangi.

27

E Isu Ni Turari Lakea ne Pilato
(*Markus 15:1; Lukas 23:1-2; Ioanes 18:28-32*)

* **26:75:** Mat 26:34

¹ Na hatelanga pokopoko e huriki a prister dagi, e huriki a gare ri valongo mai a ngava ri gi rabalakia e Isu. ² Muri ri kolotatea, ri turaria lakea ne Pilato, ra bakovi i matakari a tabeke iea.

*E Iudas i Tomo
(Apostolo 1:18-19)*

³ Na tahuna e Iudas, ra viri i habia e Isu na limane huriki a pile, i masia ri gi rabalakia e Isu, i kilu vona a naro i ratea, lakea i habi mule ne huriki a prister dagi, a gare, a silva i ravulu tolu. ⁴ I taki ria, “A rata a naro hale. Ra viri a habia ne mua, a bakovi malamala.” Pali ri koli, ri ta maea, “A maki vomu.”

⁵ *Lakea i voro dili na roho na Vure a moni, muri i vano ia i vakatavore mule ia, i tomo.

⁶ E huriki a prister dagi ri poi mule a moni, ri ta maea, “Ra moni iea, a mapana bakovi ni rabalaki. A vinara i taki i uka ma ge dili na tava na roho na Vure.” ⁷ Lakea ri valongo mai a ngava, ri bole a moni iea, ri konea a malala na mari ni ratana ulo, ge a murina ni tanu a podane huriki a mosi ri mate. ⁸ I mavonga ni gale liu a malala iea, “A Malala na Dara.” ⁹ *Ngane a nita hosi na propet e Ieremaia i bele muholi. Ra ngava iea i maea, “Ri bole a moni silva i ravulu tolu, ra mapana nimate na viri e huriki e tune Israel ri ngarua ge mate. ¹⁰ Ri bolea a moni iea, ri konea a malala na mari ni rata a ulo, i manga a hini e Bakovi Dagi i taki iau vona.”

*A Hariki ne Huriki a Iuda
(Markus 15:2-5; Lukas 23:3-5; Ioanes 18:33-38)*

* **27:5:** Mat 26:14-15; Apo 1:18-19 * **27:9:** Sek 11:12-13

¹¹ E Isu i pesi na matane Pilato, lakea a matakari i nanea, “Ra ioe, i muholi ioe a hariki ne huriki a Iuda?”

E Isu i koli i ta maea, “A ngava o takia pali.”

¹² *Na tahuna e huriki a prister dagi, e huriki a gare ri padi virihia na ngava, i uka ma i taratoto.

¹³ Muri e Pilato i nanea, “Ra maka ngava ni padi virihi ioe vona, o longo?” ¹⁴ Pali e Isu i uka ma i taratoto. Lakea e Pilato i turutu hateka vona.

E Barabas

(Markus 15:6-15; Lukas 23:13-25; Ioanes 18:38–19:16)

¹⁵ Na pida lobo na parava na habu, a matakari bara i nana e huriki ne rei a bakovi ge vakapage-tala tavulea na bavi. ¹⁶ Na tahuna iea i tahoka tara bakovi hale i made na bavi, a rana e Barabas. E huriki lobo ri lohoka vona. ¹⁷ Na tahuna e huriki ri vapopo na ruma ne Pilato, i nana ria, “E rei a viri mu ngarua ga vakapagetalea na bavi? E Barabas, o e Isu, ra bakovi ni gale e Kristo?” ¹⁸ *E Pilato i nana ria, a vuhuna i lohoka vona ri turari vilia vona a vuhuna i madihi a hatene ria vona a hini e Isu i rangi ria.

¹⁹ Pali e Pilato tara i mangenge, a vuhuna na tahuna e Isu i pesi na matana, e girihina i talo rike a ngava vona, i ta maea, “Naha ni ratea tara maki na bakovi malamala iea, a vuhuna a bole a nimadihi dagi mona na tahuna a masia baroko na vuregu.”

²⁰ Pali e huriki a prister dagi, a gare ri voro dili a ngava ne huriki ri gi ta hinituhana vona e Barabas ge pagitala, pali e Isu ni gi rabalaki.

* **27:12:** Ais 53:7 * **27:18:** Ion 11:47-48; 12:19

²¹ Lakea a matakari i nana ria, “E rei ne rua ga vakapagetalea na bavi? E Barabas o e Isu?”

Ri koli ria ri ta maea, “E Barabas.”

²² E Pilato i nana tabu, “Pali ga rata navia ngane e Isu, ra ni gale e Kristo?”

Ria lobo ri koli, ri ta maea, “Ni gi paditata na kai tavalavala!”

²³ E Pilato i nana ria, “I navai ge mavonga? A ra rabu hale i ratea?” Pali ri gale dagi hateka, ri ta maea, “Ni gi paditata na kai tavalavala!”

²⁴ *E Pilato i matakilala ngane i uka ma ri gi longoa, a vuhuna e huriki ri gao hateka, ri vakatubu ni roro. Lakea i bolea a naru, i vahilolo a limana na matane huriki, i ta maea, “Iau a uka rarenga vona a nimatena bakovi iea. Mu rata virihia vona a maki mu ngarua vona!”

²⁵ *E huriki lobo ri koli mule, ri ta maea, “Pali. Mia mi gi tahoka a rarenga vona. E huriki a hamone mia, ria ranga ri gi tahoka a rarenga vona!”

²⁶ Muri i vakapagetalea e Barabas, i taki e huriki a nugumaheto ri gi lagua e Isu, ri gi paditatea na kai tavalavala.

*E Isu Ni Padikede
(Markus 15:16-20; Ioanes 19:2-3)*

²⁷ Muri e huriki a nugumaheto ne Pilato ri turaria e Isu i lakea na roho ne ria, lakea a tara lobo na nugumaheto ri vapopo na ngalana. ²⁸ *Ri kali tala a varakia vona ri vakarodoa vona a varakia kuakua. ²⁹ Ri padiviri a barakau i manga a tama hariki, ri vakakubea na gina. Ri vakabolea

* ^{27:24:} Vin 21:6-9 * ^{27:25:} Apo 5:28 * ^{27:28:} Luk 23:11

vona a kodo hariki, ri turume puru na ngalana, ri padikede a ri ta maea, “Ge made vakaroro a hariki ne huriki a Iuda!” ³⁰ *Ri kalupe taho, ri bole mulea a kodo, ri ubi balaka kupo a gina. ³¹ Ri padikede, muri ri kali talea a varakia, ra ri vakarodoa vona. Muri ri vakarodo tabu vona a varakia vona. Muri ri turari talea ni gi paditata na kai tavalavala.

E Isu Ni Paditata

(*Markus 15:21-32; Lukas 23:26-43; Ioanes 19:17-27*)

³² Na tahuna ri pagitala, ri vakorokoro a bakovi o Sirene, a rana e Simon. Ri vakukua ge kaloho poloa a kai tavalavala ne Isu. ³³ Ri bele na tabeke ni gale e Golgota. A rana tanga iea, ni vunu muri mai a tuhana gina bakovi. ³⁴ *Na tahuna ri bele vonga ri habi vona a vain ni pulo turana maki vagole ni gale a “gal” ge ninu. Pali na tahuna i dame kilangana, i marikoi vona. ³⁵ *Ri paditata loba, muri ri varangi vona tara rihiva na satu, pali e rei a viri ge mulangi bara i bole a varakia vona. ³⁶ Muri ri made puru tabukoi vona, ri tagaria. ³⁷ Ni here polomeli na gina a ngava ri padi virihia vona. A ngava iea i maea, “Ra bakovi iea, e Isu, a hariki ne huriki a Iuda.” ³⁸ *A bakovi ru panaho ru rabalaki a viri, rua ranga ni paditata tabukoi ne Isu. I tavore na kanena tara, na maurina tara. ³⁹ *E huriki ri laho polo ri mapakulu, ri harogi pilea, ⁴⁰ *ri ta maea, “O

* **27:30:** Ais 50:6 * **27:34:** Sng 69:21 * **27:35:** Sng 22:18

* **27:38:** Ais 53:12 * **27:39:** Sng 22:7; 109:25 * **27:40:** Mat 26:61; Ion 2:19

taki ioe ta go pukea a roho na Vure, muri go hae rikea na parava i tolu. Ngane o korimule ioe ke! Ge ioe a Tuna Vure muholi, o puru valai na kai tavalavala!”

⁴¹ E huriki a prister dagi, a mari na vinara na lotu, a gare, ria ranga ri padikedea, ⁴² ri ta maea, “I korimule e huriki ranga, pali i keri ni korimule ia! Ia a hariki ne Israel! Ge puru valai na kai tavalavala, bara si luhoi tora ia. ⁴³ *I luhoi tora hateka a Vure. Pali ngane a Vure ge ngarua a bakovi iea, bara i korimulea, a vuhuna i ta maea, ‘Iau a Tuna Vure.’ ” ⁴⁴ Ra bakovi ala rua ni paditata turana, rua ranga, ru harogi pilea e Isu.

E Isu i Mate

(Markus 15:33-41; Lukas 23:44-49; Ioanes 19:28-30)

⁴⁵ Ngane a uvo i kavitagua a malala, i vakatubu na kuru haro, i vano i lobo na kilala i tolu na malunga. ⁴⁶ *I tabukoi na kilala i tolu ngane, e Isu i haloho dagi, i ta maea, “Eloi. Eloi, lama sabaktani?” A pelegona a ngava iea i maea, “Vure nau, Vure nau, i navai o lohople iau?”

⁴⁷ E huriki ri pesi tabukoi vonga ri longoa ri ta maea, “I galea e Elaisa.”

⁴⁸ *Malaviriri kunana a viri tara ne ria i nunu, i bolea tara maki, i lutua na vain, muri i koloa na kai, i toto rikea ne Isu, ge duvia. ⁴⁹ Pali e huriki ranga ri ta maea, “O dava. Si gi masia e Elaisa ge valai ge korimulea, o ge uka.”

⁵⁰ E Isu i haloho tala dagi tabu. Muri a hanuna i pea, i mate.

* **27:43:** Sng 22:8 * **27:46:** Sng 22:1 * **27:48:** Sng 69:21

⁵¹ *Malaviriri kunana a lavalava dagi na roho na Vure i mavida valai meli i puru tano, i bale rua. A vuruke i pori, i makeve a maka kedo dagi. ⁵²⁻⁵³ A maka lovo ne huriki ri mate ri matuba. Muri, na tahuna e Isu i mahuri mule na matenga, e huriki a bakovi malamala ri mate pali, ngane ri mahuri mule, ri pagitala na lovo, ri dili na tanga na Vure, re Ierusalem, ri bele ne huriki.

⁵⁴ Na tahuna a ubu turana e huriki ri tagaria e Isu ri hatakia a vuruke, ri matai a maka maki i bele, ri mangenge, i vakulu a tagane ria, ri ta maea, “Muholi hateka, ra bakovi iea a Tuna Vure!”

⁵⁵ *E huriki a ngatavine ala kupo, ria ranga ri pesi basi popote ri matanono. Re huriki a ngatavine, i muga ri laho turane Isu, ri tuhoria na tahuna i pea e Galili. ⁵⁶ A ngatavine ranga ne ria, a rane tou ra nga: e Maria Magdala, e Maria e kinane Iakop rua e Iosep, e kinane tune Sebedi ala rua.

E Isu Ni Tanu
(*Markus 15:42-47; Lukas 23:50-55; Ioanes 19:38-42*)

⁵⁷ I rodo ngane a hini, i valai a bakovi na mahala o Arimatea, a rana e Iosep. Ia tara a murimuri ne Isu. ⁵⁸ *I lakea ne Pilato i takia vona a podane Isu, ge bolea. Lakea e Pilato i longo maia, i taki e huriki a nugumaheto ri gi habia vona a podana. ⁵⁹ E Iosep i bolea a podane Isu i sivua na lavalava keakea karaba, ⁶⁰ *lakea i bolea, i rua na babe i keli purua na kedo dagi ge ne vona.

* **27:51:** Nim 26:31-33; Hib 10:19-20 * **27:55:** Luk 8:2-3

* **27:58:** Vin 21:22-23 * **27:60:** Ais 53:9

Muri i kulea a kedo dagi, i ru karia a matana, i vano ia. ⁶¹ E Maria Magdala turana e Maria tara ru made vonga, ru matanonoa a babe.

E Huriki a Nugu Maheto Ri Tagari na Babe

⁶² Na parava muri, na Parava Nimalo, e huriki a prister dagi, e huriki a Pariseo ri vapopo turane Pilato, ⁶³ *ri ta maea, “Bakovi dagi, ra bakovi na taminga iea, mi longoa na tahuna i tabana na ni mahuri, i ta maea, ‘Muri na parava i tolu bara mahuri mule na matenga.’ ⁶⁴ I mavonga, mi ngaru go vakuku ni gi tagari a babe ge vano ge harena na toluna parava. Mi mangenge, ma ge valai e huriki a murimuri vona, ri gi panahoa a podana. Muri bara ri taki e huriki ta i mahuri mule na nimate. Lakea ra ngava taminga karaba bara i hale hateka na ngava taminga muga.”

⁶⁵ Lakea e Pilato i ta maea, “A ru na limane mua a tara na nugumaheto. Mu vano mu taki e huriki a tagari ri gi tagaria a babe, ge ramai a niluhoi ne mua.” ⁶⁶ Lakea ri vano ri tukaria a babe, ri ru a kilakila na kedo ni gi matakilaka vona, ni kule tala, o i uka. Muri ri taki e huriki a tagari ri gi tagaria a babe.

28

E Isu i Mahuri Mule

(Markus 16:1-10; Lukas 24:1-10; Ioanes 20:1-18)

¹ A Parava Nimalo i lobo. Na hatelanga pokopoko na mugana parava na vik, e Maria

* **27:63:** Mat 12:40; 16:21; Mrk 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Ion 2:19-21

Magdala rua e Maria tara ru vano ru gu gosia a babe.

² I pori vakaturutu a vuruke, a vuhuna a agelo ne Bakovi Dagi i puru valai na hunu, i kule vurokia a kedo dagi ni tukari a matana babe vona. Muri i made langa vona. ³ A agelo i parahidi manga a vila. A varakia vona i kea manga a havu. ⁴ E huriki a tagari ri mangenge hateka, i vakulu a tagane ria, i vurea a matane ria, ri mate.

⁵ Pali a agelo i taki rua, i ta maea, “Naha ni mangenge. A lohoka marua, muru matakanea e Isu, ra ni paditata na kai tavalavala. ⁶ *I uka ma ia koea, a vuhuna i mahuri mule pali, i manga a hini i taki muga. Muru valai muru masia a murina i tabuli muga vona a podana. ⁷ Muri muru vano malaviriri, muru vakalongo e huriki a murimuri vona, muru ta maea, ‘E Isu i mahuri mule pali na nimate. I muga lakea o Galili. Mu vano, mu masia vonga.’ Ngane a vakalongo pali marua.”

⁸ Ra ngatavine nga ru mangenge, pali ru vivi hateka. Ru pea a babe, ru nunu hamule lakea ne huriki a murimuri, ru vakalongo ria. ⁹ Ru tabana ni nunu na dala, e Isu i luve vakaturutu ne rua, i ta maea, “Hatelanga.” Lakea ru valai vona, ru nugutata a vahana, ru kavurikea. ¹⁰ *Muri e Isu i taki rua, i ta maea, “Naha ni mangenge. Muru vano muru vakalongo e huriki a turagu ri gi lakea o Galili, ri gi matai iau vonga.”

A Nita ne Huriki a Tagari

* **28:6:** Mat 12:40; 16:21 * **28:10:** Mat 26:32

¹¹ Ru tabana ni lalaho lokovonga, lakea e huriki a tagari ranga ri lakea o Ierusalem, ri vakalongo e huriki a prister dagi vona a maki i bele. ¹² Lakea e huriki a prister dagi ri vapopo turana e huriki a gare, ri vata vona a maki ri gi ratea. Muri ri habi ne huriki a nugumaheto a moni dagi, ¹³ ri ta maea, “Mu taki e huriki, mu ta maea, ‘E huriki a murimuri vona ri vali na rodo ri panahoa a podana na tahuna mi mahita.’ ¹⁴ Ra ngava iea, ge longoa e Pilato, naha ni loho lege. Bara mi vano, mi vakalongo kamumua, bara mu uka ngava.” ¹⁵ Lakea e huriki a nugumaheto ri bole a moni, ri muri mai a ngava ni taki ria vona. Ra ngava taminga iea, i nunu viliha lae ne huriki a Iuda, i valai i harena mona.

E Isu i Habi a Leho
(*Markus 16:14-18; Lukas 24:36-49; Ioanes 20:19-23*)

¹⁶ *Muri e huriki a murimuri ala ravulu a polona i taku ri lakea o Galili. Ri bele vona a lolo e Isu i taki ria ri gi luve vona. ¹⁷ Na tahuna ri masia e Isu, ri kavurikea. Pali e huriki ranga ne ria ri loho rua. ¹⁸ *Muri e Isu i valai mai ria, i ta maea, “A Vure i habi nau a nitora lobo na hunu a malala. ¹⁹⁻²⁰ *I mavonga mu vano, mu lakea na tanga lobo na malala. Mu vahilolo e huriki na rane Tata, ne Tuna, na Hanu Kiripiripi. Mu tovo ria ri gi ramai a ngava lobo a habi ne mua. I mavonga bara mu rata ria ge ria e huriki a murimuri nau. Mu longo. Iau ga made vakaroro turane mua, ge vano ge harena na nilobona malala.”

* **28:16:** Mat 26:32 * **28:18:** Ion 13:3; Epe 1:20-22

* **28:19-20:** Mrk 16:15-16; Apo 1:8

**A Nitana Vure
Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy,
Joshua, Ruth, Jonah, and the New Testament in the
Bola language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Bola long
Niugini**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bola

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

2dc89ad6-982c-53cd-bd40-a3ed17eb8fc7